

GÖNÜLLÜLÜK SEÇİM DEĞİL SORUMLULUK

48

PROF. DR.
CENGİZ TOMAR
İLE SÖYLEŞİ

10

ZORUNLU
GÖNÜLLÜLÜK ZAMANI

20

ŞÜKREDEN KULUN
KAZANCI

30

ÇOCUK VE ERGENLERDE
OTİZM SPEKTRUM
BOZUKLUĞU

64

GÜZELİ KURTARMAK:
BEĞENİ TİRANLIĞINA
KARŞI ETİK BİR DURUŞ

YAYINLARIMIZ

Sağlam temeller üzerine kurulmuş, sağlıklı ilişkiler ağı içerisinde huzur ve saadet ikliminin hâkim olduğu bir yuvada dünyaya gelmek, insan için paha biçilmez bir nimettir. Toplumların temel yapı taşı olan aile kurumu, hem bireysel hem de toplumsal açıdan vazgeçilmez olup yerini başka bir değerle doldurması mümkün değildir.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, toplumda aile kurumunu ve ailenin temelini oluşturan değerleri korumayı, bu konuda uzman kişilerin görüşlerinden ve sahil bilgilerden hareketle doğru bir istikamete işaret etmeyi önemli bir sorumluluk olarak görmektedir. Diyanet Aile Dergisi'nde yayımlanan yazılardan seçilerek hazırlanan Aile Güncesi de aile değerlerini koruma ve güçlendirme çabalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İYİLİĞİN SESSİZ GÜCÜ

Gülhiman HEKİMOĞLU

İnsan, kendi hayatını kurmanın yanı sıra başkalarının hayatına da dokunabilen bir varlıktır. Modern hayatın hız ve rekabet üzerine kurulu düzeni ise bireyi giderek kendi sınırları içine çekmekte, insanı kalabalıklar içinde bile yalnızlaştırabilmektedir. Oysa toplumsal katkı ve gönüllülük, insana bu dar çemberi aşarak yeniden “biz” olabilmenin en güçlü imkânlarından birini sunar. İslam düşüncesi, insanın toplumsal sorumluluğunu yalnızca ahlaki bir tercih olarak değil aynı zamanda imanın tabii bir tezahürü olarak görür. Kur’an-ı Kerim’de yer alan “İyilik ve takva üzere yardımlaşın.” (Maide, 5/2) buyruğu, insanın başkası için sorumluluk üstlenmesini açık bir şekilde teşvik eder. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.” (Buhari, Megazi, 35) buyurarak toplumsal katkıyı müminin temel vasıflarından biri olarak işaret eder. Bu bakımdan gönüllülük, yalnızca bir sosyal faaliyet olmayıp kulluğun hayata yansıyan yönlerinden birini teşkil eder.

Tarih boyunca ortaya çıkmış olan vakıflar, imarethaneler, kervansaraylar ve nice hayır kurumları bu anlayışın kurumsal tezahürleri olarak karşımızda durmaktadır. Bir yolcunun susuz kalmaması, bir öğrencinin ilim yolunda yalnız bırakılmaması, bir yoksulun kapısının çalınması... Bütün bunlar, medeniyetimizin gönüllülük ve toplumsal katkı etrafında inşa ettiği güçlü dayanışma kültürünün somut örnekleridir. İyilik, çoğu zaman büyük imkânlar değil büyük bir sorumluluk duygusu gerektirir.

İyilik ve dayanışma, bir toplumun ahlaki seviyesini belirlemesinin yanında o toplumun geleceğe dair umutlarını da belirler. İnsanların birbirine yabancılaştığı bir dünyada gönüllülük, kalpleri yeniden birbirine yaklaştıran bir köprü işlevi görür. Başkasının derdiyle ilgilenebilmek insanın kendi varoluşunu da anlamlı kılar. Bu yüzden toplumsal katkı ve gönüllülük, yalnızca ihtiyaç sahiplerinin hayatını kolaylaştıran bir erdem değildir; insanın kendisini ve toplumu yeniden inşa etmesinin de en sahici yollarından biridir.

Diyanet Aile Dergisi olarak bu ay Pencere’mizi “Gönüllülük” konusuna açtık. Doç. Dr. Fatma Bayraktar Karahan, “Gönüllülük: Seçim Değil Zorunluluk” başlıklı yazısında gönüllülük halinin, kişinin insanlar arası ilişkide daha sağlıklı, hoşgörülü, kararlı, diğerkâm ve paylaşımcı bir karakter geliştirmesine yardımcı olacağını belirtti. Meral Günel ise “Zorunlu Gönüllülük Zamanı” adlı yazısında varlık âleminde aslolanın iyilik olduğunu ve kötülüğün arıziliğini belirttikten sonra gönüllünün, yeryüzünde iyiliğin hâkim olması için çaba gösteren kişi olduğunu söyledi. Uzmanına Sorduk köşemizde Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti 2. Başkanı Prof. Dr. Ahmet İshak Demir hocamız sorularımızı yanıtladı. Bu ayki söyleşi konuğumuz Prof. Dr. Cengiz Tomar ile Tarih üzerine keyifli bir sohbet gerçekleştirdik.

Dopdolu içeriğimizle sizleri baş başa bırakırken dünya üzerindeki savaş ve çatışmaların son bulduğu, mazlumların huzura kavuştuğu günleri bizlere göstermesini Cenab-ı Hak’tan niyaz ediyorum.

Keyifli okumalar.

İYİLİĞİN SESSİZ GÜCÜ

İÇİNDEKİLER

10 ZORUNLU GÖNÜLLÜLÜK ZAMANI
Meral GÜNEL

14 UZMANINA SORDUK
Dudu ALKAN

Modern hayat; hız, hız ve bireysel başarı üzerine kurulu. İşte tam da burada gönüllülük, modern insanın anlam arayışına güçlü bir cevap sunar. Çünkü modern hayat bireyselleştiriyor olsa da insanın kalbi hâlâ anlam, bağ ve merhamet aramaya devam ediyor.

18 KALPLERİ İHYA, YERYÜZÜNÜ İNŞA EDEN RUH: ADANMIŞLIK
Dr. Mehmet EKİM

20 ŞÜKRENDEN KULUN KAZANCI
Ali BÖCÜ

22 Bİ' KAHVE?
Gülsüm KARAPINAR

24 KALBİN SECDESİ: HÜKM-İ İLAHİ'YE RIZA
Ayşeli POLAT

28 HAYAT TRAFİKTİR: İLAHİ YOLUN IŞIKLARI, DURAKLARI VE EMANETLERİ
Sinan KONUT

30 ÇOCUK VE ERGENLERDE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU
Doç. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ

34 YANKI ODALARINDAN OKUL SIRALARINA
Sema DEMİR

38 ANADOLU'NUN GÖNÜL SULTANI HACI BEKTAŞ-I VELİ
Dr. Lamia LEVENT ABUL

diyanet
aile
dergisi

NİSAN
2026

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esmâ TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

04

GÖNÜLLÜLÜK SEÇİM DEĞİL SORUMLULUK

Doç. Dr. Fatma BAYRAKTAR KARAHAN

64

GÜZELİ KURTARMAK: BEĞENİ TİRANLIĞINA KARŞI ETİK BİR DURUŞ

Zeynep KAYSERİ UZUN

56

TARİH VE SANATIN BULUŞTUĞU ŞEHİR: KÜTAHYA

Sümeyra YAMAN

42 YAPAY ZEKÂ, TARİH VE NOSTALJİ

Meryem KILIÇ

44 SAHNE SİZİN Mİ YOKSA SİZE BİÇİLEN ROLÜN MÜ?

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

48 PROF. DR. CENGİZ TOMAR İLE SÖYLEŞİ

Mahir KILINÇ

Tarih; baktığınız açığa, bulunduğunuz yere, ideolojiye, dine, milliyete göre farklılık gösterebilir. Tarih bir inşadır ve sadece bir tarihçi okunursa tarih yalnızca onun açısından görülmüş olur. Dolayısıyla bir konuda tarih okuması yaparken ne kadar farklı kişiden okunursa o kadar farklı bilgi edinme ve değerlendirme şansı yakalanır.

52 MÜSAİTSEN KENDİNE GEL

Şükran KORKMAZ

54 BİR ÇOCUK GEÇTİ İÇİMDEN

Seda Nur ÇETİNKAYA

60 DİJİTAL YERLİ AMA SANALLIK İÇİNDE YABANCI

Ahmet Melih KARAUĞUZ

68 BİR DÜNYA İVİLİK YOLCUSU:

HAKAN EMİN ÖZTÜRK
Ahmet Mahmut ŞEN

70 ÇEVREYE ETKİLERİ BAKIMINDAN İSRAF OLGUSU

Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

72 UFKUN ÖTESİNE YOLCULUK: COĞRAFİ KEŞİFLER

Mustafa Mirza DEMİR

76 BİR VARLIK VE ARINMA DENGESİ

Dr. Mustafa YAŞAR

78 BULMACA

Ali OSMANOĞLU

80 KİTAPLIK

Rümeysa OĞUZ

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97

0312 295 72 05 – 06

Faks: 0312 285 18 54

e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı
TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal
Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,
İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli
Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)
Basım Tarihi: 23.03.2026

Baskı

Başak Matbaacılık
Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7.
Kat Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

GÖNÜLLÜLÜK SEÇİM DEĞİL SORUMLULUK

■ Doç. Dr. Fatma BAYRAKTAR KARAHAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanoğlunun kaderi iyilik ve kötülük ile sınanmaktadır (Araf, 7/168). Bu sebeple dünya hayatı iyilik ile olduğu kadar kötülük ile de dolu, insan da iyiliğe olduğu kadar kötülüğe de meyyal bir fitrattadır (Şems, 91/7,8). Bu dünya yolculuğunda insandan beklenen ise yeryüzünde iyiliği hâkim kılmak, kötülüğü azaltmaya çalışmaktır. Kötülüğün tamamen ortadan kaldırılması, denenmenin gereği insanın özgür irade sahibi olmasının sonucu mümkün olamasa da azaltılması bir hedef olarak insandan beklenmektedir. Kötülükler de ancak iyilikle (Hud, 11/114) ve en güzel şekilde savılarak giderilir (Fussilet 41/34). Üstelik bu, insanın var oluşunun da en temel hedefidir. Bu sebeple İslam'da istenen, kötülüğe Yaradan'ın müdahalesini beklemek yerine kötülükle mücadele etmektir. Böylelikle İslam'da kötülük, bir problem alanı olmaktan çıkar. Nitekim vahyin nazil oluş sürecinde, daha ilk ayetlerde karşılık beklemeksizin iyiliğe teşvik yer almaktadır: "O hâlde sakın yetimi ezme! El açıp isteyeniyi de sakın boş çevirme! Rabb'inin lütuflarını şükranla an." (Duha, 93/9-11), "Malını Allah yolunda verip arınan takva ehli ise ondan (ateşten) uzak tutulur. O öyle biridir ki, hiç kimsenin kendisi üzerinde karşılığını ödeyeceği bir hakkı olmadığı hâlde sırf Yüce Rabb'inin rızasını kazanmak

için yardım eder.” (Leyl, 92/17-20) ayetleri gibi Resulullah’ın en güzel örneği de bunu desteklemektedir.

Kur’an’da iyiliği ifade eden birr, hasenat, salihat, maruf, ihsan ve hayır gibi pek çok kelime bulunmaktadır ki her birinin anlamındaki farklılıklar iyiliğin çok boyutluluğunu ortaya koyar. Zira iyilik, kişinin bizi kendisine, ailesine, içinde yaşadığı topluma ve kâinata; kul, Müslüman ve insan olmaktan kaynaklı; maddi, manevi, söz ve davranış şeklinde tezahür edebilen çok boyutlu bir yapıdadır. Ancak iyiliğin özünde, tüm bu boyutlarında da geçerli olan “karşılıksızlık” ilkesi bulunmaktadır. İyilik yapılandıran bir minnet, bir teşekkür dahi beklendiğinde bu, iyiliği bir kâr ilişkisine dönüştürecektir. Menfaate ve gösterişe dayalı bir “iyilik” anlayışının İslam’ın asıl hedefi olamayacağı ise açıktır. Zira böylesi bir iyilik anlayışının Cahiliye toplumunda da olduğu, en zalim topluluklarda da bulunabileceği aşikârdır. Kendi taraftarlarına, kendi menfaatlerini gözeterek yahut iyi bilinme arzusu ile yapılanlar gerçek iyilik değildir. Gerçek iyilik, Yaradan’ın rızasının gözetilmesidir ki burada umulan başka bir takdir, teşekkür ve minnet yoktur. Resulullah’ın (s.a.s.) ifadesinde geçen, cennete ulaştıran iyilik de budur (Buhari, Edeb, 69).

“Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.” (Müddessir, 74/6) emri, iyiliği yapan ile kendisine iyilik yapılan arasında bir

mihnet, külfet ve ast-üst ilişkisi doğmaması gerektiğini çok açık bildirmektedir. Çünkü kötülüğün azalması ve iyiliğin yeryüzüne hâkim olması ancak böylesi bir iyilik anlayışı ile mümkün olabilecektir.

İyiliğin Yayılması, Yaygınlaşması

İyiliğin inşası kadar yayılması da önemlidir. Zira iyilik bulaşıcı, artıcı ve arındırıcıdır. Yayıldıkça, yaygınlaştıkça iyiliğin tesiri artar. Bu sebeple inananlar, hayır işlerinde yarışmaya (Bakara, 2/148) davet edilirken “Birr ve takva

üzerinde yardımlaşın; günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın.” (Maide, 5/2) emri ile de uyarılırlar. Birr ve takvanın birlikte zikredilmiş olması dikkat çekicidir. Maverdi’ye göre söz konusu ayette birr ve takva kelimelerinin birlikte gelmesinin sebebi, bunların birbirini tamamlayan ahlaki faziletler olmasındandır. Zira “birr” insanlara karşı iyi olmak ve iyilik yapmaktır ki bu, kişiye insanların sevgisini kazandıracaktır. Takva ise Allah’a karşı sorumluluğunu yerine getirmektir ki bu da kişiye Allah’ın sevgisini kazandıracaktır. Böylelikle her iki sevgiyi kazanan insan tam mutluluğu yakalamış olacaktır (Maverdi, *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, 184).

İnananlar için mutluluk sadece kendi yaşamlarına bağlı değildir. Bireysel olduğu kadar toplumsal sorumluluklarının bilincinde olmak Yaradan’a karşı sorumluluklarının da bir gereğidir. Bu sebeple “gönüllülük” şeklinde tanımlanan; “Bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen.” (TDK) olma hâli inanan için kulluğun, yeryüzünü imar etmenin tabii bir gereğidir. Bir diğer ifadeyle gönüllülük, birr ve takva ile irtibatlı yani doğrudan ahlaki ve manevi bir sorumluluktur. Zira Müslüman, içinde yaşadığı dünyada olan bitene karşı duyarlı ve ilgili olmalıdır. Muhtacın ihtiyacını gidermeye, darda kalanın sıkıntısını bertaraf etmeye, zorlukta olanın hâlini kolaylaştırmaya

Mal da beden gücü de akıl da kulun kendisinin sahip oldukları değil Yaradan tarafından ona verilen yani hakkı ödenmesi icap eden emanetlerdendir. Bu sebeple, gönüllülük hâli Müslüman olma hâlidir. Müslüman, gönülden Allah’a bağlı ve O’nun verdiklerini O’nun yolunda kullanan, herkese karşı sorumluluk duygusu ile hareket edendir.

gayret edendir. Yaradan, kulunu sadaka, zekât ve infak ile maddi yardıma teşvik ederken güzel söz, hakkı ve sabrı tavsiye ile de manevi desteğe memur kılar. Müslüman'ın yükümlü olmadığı bir hâl yoktur bu durumda. Müslüman; yetimden, düşkünden, yolda kalmış olandan, muhtaçtan ve fakirden sorumludur. Neme lazımcılık, vurdumduymazlık ve lakaytlık Müslüman'ın tavrı değildir. Gücü nispetinde yüklendiği bu sorumluluğu aynı zamanda onu manen ve madden dengeye kavuşturan birer unsurdur.

Gönülden Gelenin Gönle Tesiri

Gönülden gelerek başkasının yükünü hafifletmeye çalışırken insanın kendi kalbi de hafifler. Bir gönüllü; ihtiyaç sahibine “Yalnız değilsin.” derken kendi iç dünyasında da “Yalnız değilim, Rabb'im benimledir.” gerçeğini hatırlar. Böylece iyilik, daha karşısındakine tesir etmeden evvel çıktığı gönle fayda verir (Bakara, 2/272). Öncelikle iç huzuru ve mutmain olma yani hoşnutluk hâlidir kişiye kazandırdığı.

Anlık etkileri olan hazza karşın iyiliğin uzun soluklu, kalıcı ve dönüştürücü etkileri vardır insan ruhunda. Çok istediği bir şeye sahip olduğunda kişinin hissettiği haz yerini hızla yeni isteklere bırakırken bir muhtaca yardım, bir mülteciye destek, bir yetime gösterilen sevgi uzun yıllar sonra bile mutlulukla hatırlanabilir. Diğer yandan dünyevi karşılık beklemezsiniz iyilik yapmak yani gönüllülük hâli, kişinin insanlar arası ilişkilerde daha

Müslüman, içinde yaşadığı dünyada olan bitene karşı duyarlı ve ilgili olmalıdır. Muhtacın ihtiyacını gidermeye, darda kalanın sıkıntısını bertaraf etmeye, zorlukta olanın hâlini kolaylaştırmaya gayret edendir.

sağlıklı, hoşgörülü, kararlı, diğerkâm, paylaşımcı bir karakter geliştirmesine yardımcı olurken kibri törpüler, haset ve cimriliği azaltır, merhameti büyütür ve şükür artırır. Bu nitelikleri kazanmak ana hedef olmamakla beraber söz konusu kazanımlar için, iyiliğin ve gönüllülüğün tabiatı ile ilgilidir. Sadece Yaradan'ı hesaba katarak atılan iyilik adımlarına Yaradan'ın vereceği karşılık Kur'an'da zikredilir ki iyiliğin artıcı tesirini bu ayetlerde görmek mümkündür. "Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez; o zerre, bir iyilik ise onu katlar, kendi katından da büyük mükâfat verir." (Nisa, 4/40) "Kim iyilikle

gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." (Enam, 6/160) "Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zat ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir." (Bakara, 2/261)

Yüce Allah'ın ayetlerde iyiliğin artan tesiri ve insan tarafından öngörülemez etkisini bire bir, bire on ve nihayet bire yedi yüz gibi gittikçe yükselen bir şekilde bildirmesi O'nun iyilikten yana

oluşunun en bariz ifadesidir. İyiliğin asıl karşılığının ve sahibinin de Yaradan olduğunu ilan etmektedir ayetler. Böylece bir kez daha Rabb'in kötülüğe müdahalesini iyi insanların gönülden gelerek ifa ettikleri fiillerde görmek mümkün olabilecektir.

Gönülden gelerek ifa edilen iyiliklerin önemli bir anlamı da "O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (Mülk, 67/2) ayetinde gizlidir. İmam Matürîdi, ayetin yorumunda; "Yüce Allah, ölümü insanların en çok korktuğu ve sakındığı, hayatı ise en

sevdiği ve arzuladığı bir şey olarak yaratmıştır. İnsanın sınanması, dünyada ölüm korkusu ve yaşam arzusu arasında olmasıyla ilgilidir. Ölüm her insanın korktuğu ama kaçınmadığı, hayat ise her insanın sevdiği ama kendi çabasıyla uzatamayacağı bir şeydir. İnsanın yüz yüze olduğu bu ikilem ona aynı zamanda çıkış yolunu da gösterir. İnsan hayata olan sevgisi sebebiyle iyi, güzel ve yararlı işler yaparsa kendi fiilleriyle hayatını sonsuz kılabilir.” (Tevilatul Kur’an, 15/288, 289) demektedir.

İyiliklerin özellikle başka hayatlara dokunan ve etkileri devamlı olanlarının; evlat yetiştirmek, eser vermek, halka fayda veren hizmetler gibi kişinin amel defterini açık tutması, bir anlamda adının da unutulmaz ve ölümsüz kılınması olarak yorumlanmıştır. Bu makama nail olması için kişinin iyiliği ifa ederken dünyevi böyle bir hesabının olmaması, hasbilikten vazgeçmeden hareket etmesi gerekir.

İslam Medeniyetinde Gönüllülük

Resulullah’ın (s.a.s.) kişinin amel defterini açık tutmasının yolunu öğrettiği hadis-i şerifi Müslümanların asırlar boyu dünyevi bir karşılık beklemeksizin hayırda yarışmalarına neden olmuştur. Sadaka-i cariyeye sahibi olmak hedefi ile kurulan vakıflar ve vakıfları ayakta tutacak akarları sağlamak için infak edilen malları ile ümmet-i Muhammed’in kadın ve

erkeklerinin gayret içinde oldukları da bilinen bir husustur. Onlar gönüllülük hâllerini, sadece meşakkat zamanlarında ortaya çıkıp sonrasında kaybolan birer dalga gibi değil asırlar boyu çağlayacak, suyu tükenmeyecek birer nehre dönüştürmeyi kendilerine şiar edinmişlerdir.

Resulullah’a ve onun müjdesine dayanan bir uygulama olarak vakıf kültürü ortaya çıkmış ve hâlâ da devam etmektedir. Sa’d b. Ubeyde’nin, annesi Amre bnt. Mesud’un ölümünden önce geride insanlara faydası bulunacak bir hayır bırakmak istemesi ancak vasiyet etmeye vakit bulamadan vefat etmesi üzerine Nebi’ye (s.a.s.) annesinin ardından bir vakıf kurup kuramayacağını sorduğu, Resul’ün (s.a.s.)

Gönüllülük hâli,
kişinin insanlar
arası ilişkilerde
daha sağlıklı,
hoşgörülü,
kararlı, diğerkâm,
paylaşımçı
bir karakter
geliştirmesine
yardımcı olurken
kibri törpüler,
haset ve cimriliği
azaltır, merhameti
büyütür ve şükrü
artırır.

bunu onaylaması üzerine “En faziletli ve en üstün hayır hangisidir?” dediği, kaynaklarda vakıf kültürünün ilk adımı olarak aktarılmaktadır. Allah Resulü’nün “Su akıtmak.” (Buhari, Vesaya, 15) sözü üzerine Sa’d hemen Medine’de bir kuyu açtırmış, hayrın devamlılığı için de bir bostan vakfetmiştir.

Tarih boyunca eğitimden yapım ve bakım hizmetlerine, kültür hizmetlerinden sağlığa, güvenlikten temizliğe, ekonomik hizmetlerden ulaşım kadar pek çok farklı alanda ve farklı coğrafyada vakıfları görmek mümkündür. Mali nitelikli bir gönüllülük hâli olmakla beraber bedenî nitelikli gönüllü faaliyetler de söz konusu olmuştur. Fatih Sultan Mehmed’in Fatih Vakfiyesi’nin giriş bölümünde geçmekte olan, “İnsan, malı ile hayrat yapmalı; beden gücüyle Yaradan’ın emirlerini yerine getirmeli (ta’at), ibadet etmeli; akli ile kâinatı ve insanı incelemeli, ruhunu Hakk’a yöneltmelidir.” (Fatih Mehmed, 1938) ifadeleri hayrın, iyiliğin ve aslında gönüllülüğün geniş çerçevesini ortaya koymaktadır. Mal da beden gücü de akıl da kulun kendisinin sahip oldukları değil Yaradan tarafından ona verilen yani hakkı ödenmesi icap eden emanetlerdendir. Bu sebeple, gönüllülük hâli Müslüman olma hâlidir. Müslüman, gönülden Allah’a bağlı ve O’nun verdiklerini O’nun yolunda kullanan, herkese karşı sorumluluk duygusu ile hareket edendir. Zira kötülükle mücadele ancak böylelikle mümkün olacaktır.

ZORUNLU GÖNÜLLÜLÜK ZAMANI

■ Meral GÜNEL

Gönüllü; menfaat gözetmeden, ihlas ve ihsan prensibiyle, sağlam bir inanç ve umutla, kendi özgür iradesiyle zamanını, bilgisini, becerisini, kaynaklarını toplumun ıslahı, gönüllerin ihyası, insanların felahi için kullanan ve buna aracılık eden kişidir.

Varlık âleminde aslanan iyiliktir. Kötülük arızidir. Gönüllülük, yeryüzünde iyiliğin hâkim olması için çaba göstermektir. Gönüllü, kötülük ve kötülerin sesini kırmaya, belini kırmaya azmeden ve bunun için çabalayan kişidir.

Gönüllülük hayata anlam katan, insana adını iyiler hanesinde yazdıran bir erdemdir. Yeryüzünün hangi noktasında olursa olsun mazlum, mağdur ve himayeye muhtaç olan tüm canlılara kalbini açmak, elini uzatmaktır. Çağımızın en müzmin hastalığı olan ümitsizliğin panzehridir. Onca probleme rağmen dünyada iyilerin de var olduğuna inandıracak umut ışığıdır. Bu

yönüyle gönüllü kişi, mazlumun kabul edilmiş duasının tecessüm etmiş hâlidir.

Gönüllülük, hak ve batıl mücadelesinde safını belirlemektir. Pragmatist, kapitalist zulüm düzenine çomak sokmaktır. Şiddetin, entrikanın, aç gözlülüğün kuşatma altına aldığı dünyaya merhamet ve adalet borcumuzu ödeme çabasıdır. Kanla sulanan yeryüzü toprağının bağına iyilik ve ümit tohumu ekmektir gönüllülük. Sessiz, vakur, aziz bir direnişin adıdır. Mahşer günü “Dünyada onca kötülük varken sen neyle meşguldün?” sorusuna hazırlayacağımız cevaptır.

Gönüllü çalışmalar, infakın ete kemiğe bürünmüş hâlidir. İlminden, imkânından, vaktinden ve birikiminden “Allah yolunda” yani toplum menfaatine verebilmeyi içerir.

Gönüllü çalışmalar, insanı şikâyet edip söylenmekten yapıp eylemeye geçiren bir sıçrama taşıdır. Bir Müslüman için inancıyla ameli arasında

uyum sağlama çabasıdır. Bu yönüyle gönüllü kendini gerçekleştiren, kendini ve toplumu ıslah edecek salih amellere sarılarak kurtuluşu hedefleyen insandır.

En büyüğünden en küçüğüne kadar bütün gönüllü çalışmalar iyilik denizine su taşımaktır. Gönüllü çalışmalar, muhatabında insanlık ölmemiş duygusunu yaşatır. Varlığın, hayatın devamı âdeti bu umudun gücüne bağlıdır.

İnsan Neden Gönüllü Olur?

İnsan, hayatında aldığı bütün kararları, gerçekleştirdiği eylemleri sahip olduğu değerler dünyası üzerine inşa eder. Doğru yanlış, iyi kötü, gerekli gereksiz vb. olarak tanımladığımız ne varsa zihniyetimizin yapı taşı olur. İnançlı bir insan için bu değerleri kalbimize nakşedecek temel nokta Kur’an ve sünnettir. Rabb’imizin buyruğu ve yönlendirmeleri ile Peygamber Efendimiz’in işaret ettiği ve örneklediği yol, bizi derin uçurumlar ve sancılı arayışlardan muhafaza eder. Müslüman bir zihin için gönüllü çalışmalar da sosyal bir proje olmanın ötesinde, dünyaya ve içindekilere emanet ve sorumluluk bilinciyle yaklaşma şuurundan kaynaklanır. Mevla’nın rızası ve Efendimiz’in şefaati için fiili duada bulunma anlamı taşır. Gönüllünün en büyük motivasyonu budur.

Yeryüzünde hak ve adaletin hâkim kılınması, kötülüğün yok edilmesi, iyilik ve güzelliğin yaygınlaştırılması peygamberlerin gönderiliş

gayesidir malum. Gönüllü kişi, çalışmalarında onları kendisine rehber edinir, içten gelen benimsemeye adımlarını onlara uydurmaya çalışır. Yoldaki taşlara aldırılmaz. Kenara itebileceklerini iter, itemediğinin üstünden atlar ve yoluna devam eder.

Gönüllülüğün bir başka dayanağı kan bağı, din bağı ve insanlık bağı ile bağlı olduğumuz insanların acılarına duyarlılığımızdır. Pasif üzüntü doğurmaz bu duyarlılık, içi kan ağlasa da elini taşın altına

koyma beceri ve cesaretini ortaya koymaya sevk eder gönüllüyü. Gönüllü, vicdanı kararmış ve körelmiş insan artıklarının sebep olduğu maddi manevi her türlü yıkıma karşı umudunu kaybetmeden sahip olduğu bilgi, beceri ve kaynaklarını, zamanını muhtaç olanlar için kullanır. "Mazlumun dini sorulmaz." anlayışı gönüllülüğün mottosudur; yardıma, desteğe ihtiyacı olan her kimse elinden tutup kaldırmaya çalışır.

Gönüllü bilir ki topluma hizmet, Hakk'a hizmettir; toplumun ıslahı için çalışmak "Allah yolunda" olmaktır. Kadın erkek, genç yaşlı, yetişkin çocuk demeden bütün insanlığı bekleyen maddi manevi tüm tehlikelere karşı cephesini ve cephanesini güçlendirir. "Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bırakmış olmaları hâlinde onlar hakkında endişe duyacak olanların (başkalarının

yetimleri için de) kalpleri titresin; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler." (Nisa, 4/9) buyruğunu düstur edinir, dünyasını ve ufkunu sadece kendi çeperine yakın olanlar üzerine kurmaz.

Gönüllü Çalışmaların Faydası

İyiliğe gönüllü olanların, ihlas ve ihsan üzere yaptıkları bütün işler amel-i salih cümlesine dâhil edilebilir. Salih ameller insanı dünya ve ahirette hüsrana uğramaktan koruyan, dinimizin doğru, güzel ve yerinde yapılmış olarak değerlendirdiği işlerdir. Meryem suresindeki "İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince, Rahman onlar için (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır." (Meryem, 19/96) ayetinden anladığımızı göre iman ve amel-i salihin en önemli kazanımı, sahibinin Allah ve kulları tarafından sevilmesidir.

Allah'ın merhametini murat eden kişinin yapması gereken Allah'ın yarattıklarına merhamet etmesidir: "Rahman olan Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semada bulunanlar da size rahmet etsinler." (Ebu Davud, Edeb, 58) Allah'ın rahmetinin kuşattığı insan O'nun himayesinde olur. Merhametin dışı vurumu olan gönüllülük yüreği inceltir, kalpleri yumuşatır. Empati yeteneğini artırır. Kişiyile toplum arasında sağlam bir dayanışma köprüsü kurar; güçlü güçsüz, zengin fakir vb. arasında perdeleri kaldırır, kalpleri kaynaştırır bu köprü. Üzerinden geçene sıratla selamet kazandırır.

Gönüllülük, bireysel adımla başlar ama organize hareket etmeyi gerektirir. Bu nedenle bizim gibi düşünmeyen; farklı fikirleri, teklifleri olan insanlarla ortak noktada buluşabilme becerisi kazandırır. Bu durum -eğer sabır, nezaket, sekinet, hilm gibi erdemleri kuşanabilirsek- insanın ufkunu ve hayata bakışını zenginleştirir; olaylara bakılacak ne çok pencere olduğunu fark ettirir. Aynı düşünceleri olan ama aynı hedefe kilitlenebilen insanlarla birlikte yol alabilmeyi öğretir.

Gönüllülük yoluna çıkan tüm pürüzler samimiyetimizi test eder. Bize de kendimizi tanıma fırsatı sunar. Zayıf ve güçlü yönlerimiz açığa çıkar. İncitmeme ve incinmeme konusunda durduğumuz yer; sadakat, teslimiyet ve samimiyet anlayışımız bazen

bizi bile şaşırtır. Bu yönüyle gönüllü çalışmalar form değiştirmiş bir tekke gibidir; içine girip kendini açanı terbiye eder. Şükür, kanaat, sabır, hoşgörü, merhamet, sadakat, diğerkâmlık gibi erdemleri kazandırır; kibir, öfke, haset gibi kötü huyları ise etkisizleştirir.

Gönüllülük zihnin, kalbin ve bedenin hayırla meşgul olmasına vesiledir. İyilik için çabalamak insanı malayaniden korur.

Gönüllünün yaşı sorulmaz. Yaşlıların gönüllü faaliyetlere katılmasının yaşam kalitelerini anlamlı derecede arttırdığını hatta sağlıklarına bile olumlu etki ettiğini gösteriyor araştırmalar. Gençlerde ise organizasyon kabiliyetini, kendini ifade etme becerisini geliştirir. Sosyalleşme imkânı sunar. Ekip olabilme tecrübesi kazandırır. Toplum sorunlarına duyarlılık ve çözüm önerileri konusunda ufuklarını açar. Gençlerin yetişkinlerle birlikte gönüllü çalışmalarda yer alması kuşaklararası yakınlaşmaya vesile olur. Sabır ve tecrübenin heyecan ve neşeyle birlikteliği harika sonuçlar doğurur.

Gönüllü çok dua alandır. Dokunduğu kalplerden alacağı dualar kendisi fark etmese de her müşkilini âsân eder. Dünya ve ahirette koruyucu bir zırh olur kendisine.

Gönüllü Çalışmalarda Dikkat Edilmesi Gerekenler

Gönüllülüğün şartı ihlas, yolu yordamı da ihsandır. İhlas; insanlardan, makamlardan maddi manevi hiçbir

karşılık beklemeden sadece Allah'ın memnuniyetini gözetebilmektir. Bu ise nefis sahibi insan için söylendiği kadar kolay değil. En azından takdir ve onay ihtiyacı hepimizin yumuşak karnı. Yaptıklarımızla görülmek, söylediklerimizle dinlenilmek isteriz. Gönüllü çalışmalar tam da bu noktada sınar bizi. Balık bilmezse Hâlık bilir deme cesaretimiz olup olmadığını, samimiyetimizin derecesini anlarız. Yapıp etmelerimiz karşılığında bir teşekkür bir takdir görmüyor hatta fark edilmiyorsak iyilik yolunda gönüllü kalma niyetimiz ağır bir sınavdan geçiyor demektir. (Bu konuda, yeri gelmişken iyilik ve destek görene düşen görevin de teşekkür etmek olduğunu hatırlatalım.)

Gönüllü çalışmalara en çok yakışan ikinci husus ihsan ile iş

Varlık âleminde aslanan iyiliktir. Kötülük arızidir. Gönüllülük, yeryüzünde iyiliğin hâkim olması için çaba göstermektir. Gönüllü, kötülük ve kötülerin sesini kırmaya, belini kırmaya azmeden ve bunun için çabalayan kişidir.

tutmaktır. Gönü güzel, niyeti halis olanlara işini güzel şekilde ve layıkıyla yapmak yakışır. Kalp kıra kıra, baş göz yara yara yapılan iyilik kimseye hayır getirmediği gibi emeklerin de Allah katında boşa gitmesine neden olur. (Bakara, 2/264) İyi niyetle fakat yanlış usulle, kötü temsille yürünecek bir yol değildir gönüllülük. Bu şekilde yol alınmaz, sadece yolda kalınır. Bu nedenle gönüllülük bir ahlaki ve bir sistemi hak eder. Bir usul ve sistemi olmayan çalışmalar akamete uğramakla maluldür.

Gönüllü çalışmalar bir organizasyon ve ekip işidir. Belki tek kişi fitili ateşleyebilir ama sağlam bir ekip işe rengini verir. Liyakat ve ehliyet sahibi bir lider ile iyi niyetli, sisteme entegre olabilen, özverili ve gayretli bir kadro emek, enerji ve maliyet israfını önler.

İyiliğin yolu yokuştur. Yokuş bazen nefes keser. Gönüllülük bir aile gibidir. Her ailede sorun çıkabilir. Başkalarıyla iş yapabilmek kolay değildir. Uzlet halinde yaşasak asla karşılaşmayacağımız problemler birlikte iş yaparken ortaya dökülür. Karakter ve ahlakımız tam da bu sorunlar karşısında kendini belli eder. Kriz anında sükûneti muhafaza ederek olaya, eldeki imkânlarla çözüm odaklı yaklaşabilmek gönüllü çalışmanın çıkmaz sokağa girmesini engeller.

Gönüllü Çalışmayı Engellenen Yahut Olumsuz Etkileyen Faktörler

- Yapılan işlerden, yapana dönen bir fayda beklentisi

- Egoizm, bencillik
- Öne çıkma, önde olma, görünür olma arzusu
- İlgi ve takdir beklentisi
- Kibir (yapılacak işi yahut insanları küçük görme, kendine layık görememe)
- Duyarsızlık, neme lazımcılık
- Bahanecilik (vaktim yok, param yok, hâlim yok)
- Ümitsizlik (yapacağım da ne olacak, kötülük bitecek mi?)
- Acelecilik, hemen ve somut sonuç alma isteği
- Şikâyet edip durmak (hep ben mi yapacağım?)
- Hırs, korkaklık, tembellik, cimrilik

Gizli Tehlike

Mağdur insanlara yardım için çabalarken herkesin gerçek sahibinin ve hamisinin Allah olduğunu unutmamak, kişisel çaba ve himmetin kaderin önüne geçemeyeceğini kabul etmek gerekir. Hiç kimse Allah'tan daha merhametli ve daha adalet sahibi değildir. Verilen emeği abartarak sonucu tamamen etkileyebileceğini, bunun âdeta bir zorunluluk olduğunu vehmetmek nefsin heva ve hevesinden başka bir şey değildir. İlahi düzen ve hikmeti anlamaya çalışmak, üzerine düşen vazifeyi ifa edip Allah'ın takdirine razı olmak gerekir. Yapılan yardımı ve gönüllülük işini aşırı sahiplenip kendimizi abartmak O'nun gayretine dokunur. Sınırlarımızı ve haddimizi bilmemiz gerekir.

Gönüllü çalışmalara dâhil olmanın temel tetikleyicisi

sorumluluk duygusudur demiştik. Burada bir hatırlatma yapmalı: Kendini, sağlığını, ailesini ihmal edenin topluma verebileceği bir şey kalmayabilir zaman içinde. İtidal üzere olmak, kendini tüketmeden, önceliklerini iyi belirleyerek pozisyon alabilmek gerekir. İtidal, Müslüman'ın en önemli vasfı olmalı.

Başka bir tehlike sinyali "Hayırda yarışın." (Bakara, 2/148) buyruğunu yanlış değerlendirerek benzer alanda çalışan başka kişi ve gruplarla amansız ve hasmane rekabet içine girildiğinde gelir. Hayrın çoğalması için çabalarken şerri büyütmenin, fitne ateşine odun taşımanın anlamı da faydası da yoktur.

Son Söz

Hayatın başlangıcından bu yana iyilik ve kötülük hep mücadele hâlinde var olagelmıştır. Vicdan ve sorumluluk sahibi insanlar safını iyilik ve iyilerden yana belirlemiş, kötülüğün yeryüzündeki etkisini azaltabilecek her taşın altına elini koymaktan çekinmemişlerdir. Safımızı belirlemek zorundayız. Dünyada kötülüğün ve kötülerin sesinin ayyuka çıktığı bugün gönüllülük bir zorunluluk gibi telakki edilmelidir. Tıpkı farz-ı kifaye olan cenaze namazının, kılacak kimse olmadığında herkese farz-ı ayn olması gibi. Bu dünyada huzurperest yaşamayı toplum derdiyle dertlenmeye tercih etmek hesap gününde işimizi zorlaştıracaktır, vesselam.

Modern hayat; haz, hız ve bireysel başarı üzerine kurulu. İşte tam da burada gönüllülük, modern insanın anlam arayışına güçlü bir cevap sunar. Çünkü modern hayat bireyselleştiriyor olsa da insanın kalbi hâlâ anlam, bağ ve merhamet aramaya devam ediyor.

■ Söyleşi: Dudu ALKAN

Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Gönüllülük, bireyin hiçbir maddi karşılık beklemeden, sadece toplumsal fayda için zamanını ve emeğini vermesidir. Farklı kesimlerden insanları ortak bir amaçta buluşturur, empatiyi artırır. Gönüllülük ve vakıflar, bir toplumun "sosyal çimentosu" gibidir; toplumu bir arada tutar, eksikleri tamamlar ve dayanışmayı kurumsallaştırır. Bu çerçevede gönüllülüğün topluma katkısını ve vakıfları Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ahmet İshak Demir'e sorduk.

Gönüllülük ve toplumsal katkı kavramlarını nasıl tanımlarsınız? Bu kavramları bir faaliyet alanı olmaktan ziyade hangi değerler ve ilkeler çerçevesinde bir değer dünyası, sorumluluk bilinci ve kamusal fayda anlayışı içinde konumlandırabiliriz?

Gönüllülük ve toplumsal katkı, yalnızca modern sivil toplum kavramları değil kökleri tarihî ve dinî mirasımıza dayanan, sürekliliği olan temel değerlerdir. Gönüllülük, herhangi bir karşılık veya zorunluluk olmaksızın rıza ve ihlasla başkalarının yararına emek vermektir. Toplumsal katkı ise toplumun maddi ve manevi gelişimine bilinçli biçimde değer katmaktır. Müslüman olmayı tercih etmek aslında gönüllülük içeren bir bilinçtir. Çünkü infak, sadaka, zekât ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma gibi ilkeler toplumsal sorumluluğun dinin özünde yer aldığıın göstergeleridir.

Gönüllülük sadece bireysel iyilik olmayıp toplumsal düzeni ayakta tutan ahlaki bir sorumluluktur. Bu anlayışta niyet, ihlas ve Allah rızası belirleyicidir. Batı'daki seküler gönüllülükten farklı olarak bizim geleneğimizde manevi motivasyon esastır; topluluk merkezilik, mahalle dayanışması ve akrabalık bağları güçlüdür. Ayrıca iyiliğin sürekliliği yani "sadaka-i cariyeye" anlayışı önem taşır.

Vakıf medeniyetimiz, sivil inisiyatifle hayata geçirilmiş toplumsal dayanışmadır.

Günümüz sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri bu geleneğin devamı niteliğindedir. Kur'an-ı Kerim'deki "hayırda yarışma" ve "iyilikte yardımlaşma" ilkeleri gönüllülüğü ibadetle ilişkilendirir; insanın yeryüzünde "halife" olarak sorumlu kılınması ise toplumsal düzeni korumayı bir emanet bilinci hâline getirir. Amaç samimi kulluktur. Adalet vurgusu da toplumsal katkıyı bir lütuf değil hak temelli bir görev hâline getirir.

Gönüllülük hizmeti ile kurulan gönül köprüleri, türlü sıkıntılar içinde olan günümüz insanına aslında iyi geliyor. Bu faaliyet, insanın iç dünyasında nasıl bir değişim meydana getirir? Bu sürecin insanın ahlaki olgunluğuna ve sorumluluk bilincine olan katkıları hakkında neler söylersiniz?

Gönüllülük faaliyetleri yalnızca bir yardım organizasyonu olmayıp insanın kalbini, niyetini ve varoluş anlayışını dönüştüren deneyimlerdir. Kurulan "gönül köprüleri" iki yönlü işleyerek yardım alanın yükünü hafifletirken yardım edenin iç dünyasını da inşa eder. Bu inşayı çeşitli boyutlarda ele alabiliriz:

Niyetin Arınması ve İhlasın Güçlenmesi: İslam ahlakında eylemin değeri niyete bağlıdır. Gönüllülük, kişiyi gösterişten uzaklaşmaya, Allah rızası merkezli düşünmeye ve "ben"den "biz"e geçmeye iter.

Merhamet ve Empati Yeteneğinin Derinleşmesi: İslam toplum anlayışında hadis-i şerifte buyurulduğu

üzere "Müminler bir beden gibidir". Bu sebeple gönüllülük faaliyeti başkasının acısını yakından görmeyi, sosyal gerçeklikle yüzleşmeyi ve konfor alanımızdan çıkmayı sağlar.

Nefis Terbiyesi ve Alçakgönüllülük: Yardım sürecinde insan farklı hayat hikâyeleriyle karşılaşır, kendi imkânlarının kıymetini anlar ve şükür bilinci geliştirir. Bu deneyim kibri azaltır, tevazuyu güçlendirir.

Ahlaki Olgunluk ve İyiliğin Karaktere Dönüşmesi: Başlangıçta bir faaliyet olan gönüllülük, zamanla bir karakter özelliğine dönüşebilir. Sabır gelişir, adalet duygusu güçlenir ve fedakârlık alışkanlık hâline gelir. Kişi, iyiliği "yapılan bir iş" değil "olunan bir hâl" olarak yaşamaya başlar.

Toplumsal sorunlara çözüm üretmek ve dayanışmayı güçlendirmek için kolektif bir güç olarak kurulmuş olan vakıfların temelinde de esasen gönüllülük bulunmaktadır. Medeniyetimizin en köklü damarlarından biri olan vakıf geleneği hakkında neler söylersiniz? Gönüllük bilincinin yaygınlaşması için vakıflara düşen sorumluluklar nelerdir?

İslam medeniyetinin köklü damarlarından biri olan vakıf geleneği, sadece bir hayır kurumu olmayıp tevhid, emanet ve adalet merkezli bir medeniyet tasavvurunun kurumsallaşmış hâlidir. Vakıf geleneğinin itici güçlerini dinimizin çeşitli öğretilerinde görebiliriz.

Vakıf, sadaka-i cariye'nin kurumsallaşmış biçimidir. İslam'da "sadaka-i cariye", sevabı süreklilik gösteren hayırdır. Vakıf da geçici yardım yerine sürdürülebilir fayda üretmeyi amaçlar.

Vakıf, emanet ve halifelik bilincinin bir yansımasıdır. Kur'an, insanın "halife" oluşuna vurgu yaparak bizlere yeryüzünü imar sorumluluğu yükler. Vakıf da serveti bireysel mülkiyet olmaktan çıkarıp toplumsal emanet bilincine dönüştürür. Böylece mal Allah'ın mülkü, insan ise emanetçidir anlayışı gelişir.

Vakıf, ahlaki ve manevi boyut içerir ve kurucusu açısından mal ile imtihanın aşılması, dünya ahiret dengesi kurulması, ihlas ve alçakgönüllülük pratiği anlamına gelir. Bu nedenle vakıf, sadece ekonomik değil aynı zamanda ruhi bir arınma alanıdır.

Vakıflar sadece yardım dağıtan kurum olmakla sınırlı kalmamalıdır. Onur koruyan, üretkenliği teşvik eden, bağımlılık oluşturmeyen ve insan potansiyelini geliştiren bir anlayışla hareket etmelidir.

Gönüllülük bilincinin yaygınlaşmasında vakıflarımıza bazı sorumluluklar düşmektedir. Vakıflar sadece hizmet üretmemeli; gönüllülük bilincini de öğretmelidir. Gönüllülük güvenle büyür. Bu sebeple vakıflar mali konularda şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından katılımcı yönetim ilkelerini güçlendirmelidir.

Ülkemizde ve dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşanan deprem, sel ve yangın gibi acı olaylarda tecrübe edildiği üzere gönüllülük, insanları birleştiren bir güç olarak karşımızda duruyor. Ülkemiz insanının hem kendi ülkesine hem de darda kalan coğrafyalara yardım elini uzatmasının arkasında neler yatmaktadır?

Güzel ülkemizin güzel insanların bu konudaki performansından birazcık bahsetmek isterim. Modern yardım istatistiklerine baktığımızda toplumumuzun hem uluslararası hem de ülke içi katkı düzeyi açısından dünyada öncü olması her türlü takdirin üzerindedir. Türkiye, daima ilk sıralarda yer almış ve 2020'de dünya insani yardımlarının dörtte birini oluşturmuş, maşallah!

İnsanımızın hem kendi ülkesine hem de dünyanın farklı kriz bölgelerine güçlü biçimde yardım ulaştırmasının arkasında tarihî, dinî, kültürel ve psikolojik birçok etken bulunmaktadır. Bu refleks, anlık bir duygusalıktan ziyade köklü bir medeniyet hafızasının ürünüdür. Dinimizden kaynaklı başlıca dinamikleri sıralamak isterim:

İman ve Sorumluluk Bilinci: İslam'da müminler bir ümmettir. İyilikte yardımlaşmak dinimizin emridir. Mal, Allah'ın emanetidir. Bu anlayış, yardımı bir tercih değil ahlaki ve dinî sorumluluk hâline getirir. Peygamberimizin (s.a.s.) "Komşusu açken tok yatan

bizden değildir." buyurmuş olması bu duyarlılığın temel referanslarından biridir.

Vakıf ve Hayır Medeniyeti Mirası: Tarihimizdeki vakıf kültürü, yardım etme refleksini kurumsallaştırmış ve yüzyıllar boyunca gönüllülük bilincini canlı tutmuştur. Bu tarihsel hafıza, modern toplumumuzda hâlâ güçlüdür.

Tarihî Tecrübe ve Empati: Toplumumuz savaşlar, göçler, doğal afetler ve ekonomik sıkıntılar gibi zor süreçlerden geçmiştir. Bu deneyim ve "Biz de yaşadık." bilinci başkasının acısını daha kolay anlayabilen bir empati zeminiyle yardımı kolaylaştırmıştır.

Manevi Tatmin ve Anlam Arayışı: Modern dünyada insanlar anlam arayışı içindedir. Yardım etmek iç huzur sağlar, fayda üretme duygusu verir ve insana hayatının değerli olduğunu hissettirir. Bu psikolojik boyut yardım eğilimini güçlendirir.

Bütün bunları dikkate aldığımızda milletimizin yardım konusundaki yüksek duyarlılığının yalnızca ekonomik imkânla değil derin bir medeniyet hafızası ve ahlaki sorumluluk anlayışı ile ilgili olduğu görülür.

Modern hayatın hız, bireyselleşme ve rekabet eksenli yapısı içinde insanları gönüllü faaliyetlere nasıl çekebiliriz? Yeni kuşakların ve özellikle gençlerin gönüne bu mayayı nasıl yerleştirebiliriz? Bu anlamda toplumsal bir dönüşüm hareketi başlatılabilir mi?

Milletimizin yardım konusundaki yüksek duyarlılığının yalnızca ekonomik imkânla değil derin bir medeniyet hafızası ve ahlaki sorumluluk anlayışı ile ilgili olduğu görülür.

Modern hayat; haz, hız ve bireysel başarı üzerine kurulu. Bu yapı, gençleri “kendine yatırım yapmaya” yönlendiriyor; başkası için zaman ayırmak ise ikinci planda. İşte tam da burada gönüllülük, modern insanın anlam arayışına güçlü bir cevap sunar. Çünkü modern hayat bireyselleştiriyor olsa da insanın kalbi hâlâ anlam, bağ ve merhamet aramaya devam ediyor.

Modern insanı gönüllülüğe çekebilmek için anlam boşluğuna cevap üretmek öncelenmelidir. Zira modern insanın temel krizi “anlamsızlık”tır. Gönüllülük, fedakârlık değil insanın kendini tamamlamasıdır mottosuyla gönüllülüğün fayda üretme duygusu vermesi, aidiyet kazandırması ve psikolojik iyilik

hâlini artırması yönlerine vurgu yapılabilir. Küçük ve erişilebilir etkinliklerle başlangıç, büyük sorumluluklardan çekinen gençleri cesaretlendirebilir.

Gençlerin gönlüne bu hevesi yerleştirmede kimlik ve aidiyetle bağ kurmak önemlidir. Gençler soyut çağrılardan etkilenmez; kimlik duygusuyla hareket ederler. Gönüllülükte “iyi insan olma” idealinin, “Bu topluma aidim.” bilincinin ve “Benim de katkım var.” duygusunun anlamlılığı ön plana çıkarılabilir.

Deneyimleyerek öğretmek tercih edilebilir. Gönüllülük, anlatılarak değil yaşanarak öğrenilir. Bu sebeple okullarda teşvikli sosyal sorumluluk projeleri etkili olabilir.

Sosyal etkiyi görünür kılmalı. Gençler sonuç görmek ister. “Bir çocuğun hayatı değişti.” gibi somut etki hikâyeleri güçlü motivasyon sağlayabilir. Yeni kuşak dijital dünyada yaşıyor. Kısa videolar ve sosyal medya hikâyeli dijital dil araçları gönüllülüğü görünür ve çekici kılabilir.

Toplumsal bir dönüşüm için gönüllülüğü ahlaki bir değer olarak yeniden çerçevelemek, gençleri karar süreçlerine dâhil etmek, etki alanları oluşturmak ve hizmeti görünür ama gösterişsiz kılmak gerekir. Bu dönüşüm, projeye değil değer ve kültür inşasıyla gerçekleşebilir. Aile, eğitim sistemi ve sivil toplum olarak üç aşamalı bir model işe yarayabilir.

Çocuk, paylaşmayı evde öğrenir. Ev içi küçük sorumluluklar ve

hayır bilinci temel oluşturur. Gönüllülük kültürü ders kitapları yerine uygulamada yer almalıdır. “Toplumsal katkı saatleri” gibi eğitim sistemi içinde uygulamalar etkili olabilir.

Tarihsel olarak Osmanlı vakıf sistemi gönüllülüğü kurumsallaştırmıştı. Bugün de Türkiye Diyanet Vakfı, Türk Kızılayı ve İHH İnsani Yardım Vakfı gibi kurumlar genç gönüllü ağlarını genişleterek bu dönüşümün taşıyıcısı olabilir.

Gönüllüsü de olduğunuz Türkiye Diyanet Vakfı dünyanın dört bir yanında çeşitli faaliyetlerde bulunuyor. Bu faaliyetlerden biraz bahsedebilmisiniz?

Türkiye Diyanet Vakfının ülkemiz dışındaki faaliyetlerinin sadece yardım dağıtımıyla sınırlı kalmadığını, çokça duygusal ve etkileyici örnek içerdiğini ifade etmeliyim. Gazze, Suriye, Yemen, Arakan ve Sudan gibi kriz bölgelerinde TDV'nin yardımları hayat kurtarıcı oluyor. Ailelerin yüzlerinde gerçek bir umut ışığı belirdiğine daima şahitlik ediliyor. Dile kolay, 149 ülkeye uzanan yardım faaliyetleri ile milyonlarca insana ulaşıyor. Susuzlukla mücadele eden bölgelerde su kuyuları açılıyor. Farklı dillerde Kur'an-ı Kerim'ler dünyanın 36 ülkesinde dağıtılıyor. Yurt dışındaki öğrencilere burs ve eğitim desteği sağlanıyor. Zor şartlardaki çocukların yüzlerindeki tebessüm istatistiklerdeki sayılardan çok daha derin anlam yüklü hikâyeler barındırıyor.

KALPLERİ İHYA, YERYÜZÜNÜ İNŞA EDEN RUH: ADANMIŞLIK

Dr. Mehmet EKİM

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

“وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ”

“...İyilik ve takva hususunda yardımlaşın,
günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın...”

(Maide, 5/2)

İnsan, yeryüzüne başıboş bırakılmak için değil güzel amel ortaya koymak için gönderilmiştir. Hayatın gerçek değeri, içini dolduran amelin niteliğinde gizlidir. Amelleri güzelleştiren niteliklerin başında ise adanmışlık gelir. Adanmışlık, bir insanın yalnızca “iyi” olmayı istemesi değil iyiliği yüklenmesi, iyiliğin tarafında yer tutması ve iyiliği bir ömürlük istikamet hâline getirmesidir. Bu yüzden adanmışlık, geçici bir duygu olmaktan ziyade kalpte başlayan ve hayata yayılan bir kararlılıktır. İyiliği ara sıra yapılan bir davranış olmaktan çıkarıp süreklilik kazanan bir hayat tarzına dönüştüren iradedir. Toplumlar, tam da bu adanmışlık sayesinde ayakta kalır ve en zor zamanlarda bile yeniden toparlanır, yaralarını sarar.

Bu adanmışlığın beslendiği kaynaklardan biri de “İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın.” ayetidir. Bu emir, adanmışlığın yönünü belirler. Çünkü adanmışlık, kendiliğinden değerli bir enerji değildir; nereye adandığına göre şekil alıp aynı hızda yaygınlaşan bir olgudur. Ayet, adanmışlığı iki eşik üzerinden tanımlar: “Birr” yani iyilik ve “takva” yani ilahi sorumluluk bilinci. Birr, insanlara dokunan somut hayırdır; takva ise bu hayrı kirleten gösterişi, haksızlığı ve ölçsüzlüğü engelleyen iç denetimdir. Birr, adanmışlığın dışa bakan yüzü; takva ise onu diri tutan iç omurgasıdır. Birr olmadan takva içe kapanabilir; takva olmadan da birr kolayca çıkarın ve şöhretin gölgesine düşebilir. Bu yüzden ayet, adanmışlığı hem kalbe hem topluma aynı anda yerleştirmeyi amaçlamıştır.

Takvanın yerleştiği bir kalpten Allah’a yönelen fiiller ibadete, insana yönelen fiiller iyiliğe, mahlukata yönelen tutum ve davranışlar ise şefkat ve merhamete dönüşür. Kişi kendi rahatını merkeze almayı bırakarak başkasının yükünü hafifletmeyi bir kulluk alanı olarak kabul eder. Böylece iyilik, anlık bir duyarlılık olmaktan çıkar; inanç temelli ahlaki bir karaktere dönüşür. Toplumsal katkı da tam bu karakterin ürünüdür. Zira toplumları güçlü kılan şey, kalplerdeki sorumluluk

bilincinin sürekliliğidir. Tarih, bu adanmışlığın kurumlara dönüşerek nasıl bir medeniyet dili ürettiğinin şahididir. Vakıf sistemi bunun en belirgin örneklerindedir: İyiliği sürekliliğe bağlayan, hayrı rastlantı sonucu ortaya çıkan bir şey olmaktan çıkarıp kalıcı bir hizmete dönüştüren bir yapıdır vakıflar. İmarethanelerle açları doyuran, darüşşifalarla hastaları tedavi eden, medreselerle bilgiyi yaygınlaştıran, kervansaraylarla yolcuları koruyan, su yolları ve çeşmelerle yaşamı kolaylaştıran vakıflar; adanmışlığın taşla, aşla, bilgiyle ve şefkatle vücut bulmuş hâlidir. Burada hedef sadece “yardım etmek” değildir; insan onurunu koruyarak ayağa kaldırmaktır.

Aynı ruh, Ahilik teşkilatında iktisadi hayatın ahlaka bağlanması olarak ortaya çıkmıştır. Ahilik, mesleki düzeni sadece kazanç üzerinden değil emek, helal lokma, cömertlik ve toplum sorumluluğu üzerinden kurmuştur. Adanmışlığın ticaretle çelişmeyen, bilakis ticareti “hizmete” dönüştüren boyutu esnafın birbirini kollaması, ihtiyaç sahibine el uzatması, piyasanın ölçüsünü koruması gibi toplumsal katkılarda ortaya çıkar. Fütüvvet geleneği ise adanmışlığı gençlik ahlaki hâline getirerek “ben”i incelten, “biz”i büyüten bir terbiye okulu işlevi görmüştür. Bu yapılar sayesinde iyilik, sadece bireyin vicdanına bırakılmamış; toplumun omurgası hâline getirilmiştir. Bu adanmışlık bilinci, zamanla darülacezeler, darüleytamlar ve benzeri kurumlar; yaşlı,

kimsesiz ve yetim gibi kırılğan grupları koruyan bir merhamet düzeni üretmiştir. Hilal-i Ahmer gibi teşkilatlar ise savaş ve afet dönemlerinde, adanmışlığın acil müdahale kapasitesini temsil etmiştir. Burada adanmışlık, sadece “vermek” üzerine değil hızla organize olmak, doğru yere doğru yardımı ulaştırmak, acıyı azaltırken düzeni de korumak üzerine kurgulanmıştır.

Bugün de aynı ruh farklı formlarla yaşamaya devam etmektedir. Afet gönüllülüğü, arama-kurtarma ekipleri, aşevi organizasyonları, sahada lojistik ve barınma destekleri adanmışlığın kriz zamanındaki yüzleridir. Eğitim gönüllülüğü, dezavantajlı çocuklara destek, mülteci çocuklara dil ve temel eğitim, kırsala kitap taşıma, burs ağları kurma gibi hizmetler bugün ve geleceği onaran adanmışlık tezahürleridir. Sağlık alanında gönüllü doktor ağları, psikososyal destek ekipleri, rehabilitasyon girişimleri adanmışlığın “insanı yeniden ayağa kaldıran” fonksiyonlarıdır. Bunların her biri, ayette işaret edilen istikametinin modern tezahürü gibidir: İyilikte ve takvada yardımlaşmak.

Bu kurumlar ve hareketler, hizmetin yanında toplumsal güven de üretirler. Bir toplum, ihtiyacı hızlı şekilde giderdiği ölçüde güçlüdür. Bir toplum, yardım yaptığında değil yardımın sürekliliğini sağladığında güçlüdür. Bir toplum, iyiliği konuştuğunda değil iyiliği karakter hâline dönüştürdüğünde güçlüdür.

Adanmışlık tam da bunu başararak bireysel dindarlığı toplumsal sorumlulukla buluşturur, iyiliği “anlık bir hareket” olmaktan çıkarıp “kalıcı bir yön” hâline getirir. Ve ayetin ikinci cümlesi, bu adanmışlığın sınırlarını da çizerek onu korur: “Cünah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın.” Çünkü tarihte de bugün de en büyük yıkımlar kötülüğün örgütlenmesiyle meydana gelmektedir. Çıkar ortaklıkları, kabile asabiyeti, kör tarafgirlik, haksızlığı meşrulaştıran dayanışma yollarının bir kısmıdır. Bunlar, adanmışlığı erdem olmaktan çıkarıp felakete dönüştürür. Kur’an’ın yaptığı şey, adanmışlığı “iyiliğe adanmışlık” olarak sabitlemek ve onu ahlakın emrine vermektir.

Sonuçta adanmışlık, kalpten başlayan ihya ile yeryüzünü inşa eden bir harekettir. İyilik, bu hareketin görünen yüzüdür; takva ise onu diri tutan iç gövdesidir. Tarihte vakıfla, ahilikle, merhamet kurumlarıyla; bugün ise afet gönüllülüğüyle, eğitim ve sağlık girişimleriyle kendini gösteren bu ruh, toplumların zor zamanlarda dağılmasını engelleyen görünmez bir omurga gibidir. İnsan, bazen yıkıntının ortasında yeniden doğar bazen bir enkazın başında gerçek kardeşliği öğrenir bazen de bir yetimin gözlerinde iyiliğin ne demek olduğunu yeniden hatırlar. Kalpler ihya olunca yeryüzü de inşa olur. Ve adanmışlık, bu iki yönü birbirine bağlayan yıkılmaz bir köprüdür.

ŞÜKREDEN KULUN KAZANCI

Ali BÖCÜ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ بِمَنْزِلَةِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ.

“Yemek yiyip Allah’a şükreden kimse, (sevap yönünden) oruç tutarak sabreden kimse gibidir.”

(Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 43)

Canlı bir varlık olarak insan, hayatını devam ettirebilmek için beslenmek zorundadır. İnsanı yaratan Cenab-ı Hak, ona hem beslenme ihtiyacını karşılayabileceği imkân ve yetenekler vermiş hem de balından sütüne, etinden tahılına, meyve sebzesine kadar türlü gıdalar yaratmıştır. Sadece buğdayın; toprak, güneş, rüzgâr ve yağmurla yetişip toplanması, işlenmesi, taşınması ve insanın önüne gıda olarak gelişini düşünmek bile Allah’ın kullarına karşı olan rahmetini ve akıl almaz cömertliğini anlaşılabilir kılacaktır. İnsana ihtiyacı olan nimetlerin bolca sunulmuş olması, Cenab-ı Hakk’ın “er-Rezzak” sıfatının ve dünyada kulları arasında ayırım gözetmeyen “er-Rahman” sıfatının tecellileri olsa gerektir. Yüce dinimiz hayatın ve ölümün, hem bu nimetleri hem de onları cömertçe sunan Rabb’imizi tanımak için verilmesinin yanında kimin daha güzel ameller işleyeceğinin de görülmesi/ gösterilmesi için Allah tarafından yaratıldığını haber vermektedir. (Mülk, 67/2)

Kur’an’da, Hz. İbrahim’in diliyle ifade edilen “O Allah ki beni yediren ve içirendir; hastalandığımda bana şifa verendir.” (Şuara, 26/79-80) ayeti de bizi yaratan ve sayısız nimetler veren Cenab-ı Hakk’a karşı nasıl bir şükran duygusuyla kulluk bilincine sahip olmamız gerektiğinin ipuçlarını sunmaktadır. Yiyebileceğimiz nimetlerin bulunmasını, bunlara ulaşabiliyor ve yiyebiliyor oluşumuzu ve bu nimetlerin büyüklüğünü oruç zamanlarında kısmen idrak edebiliyor; kıtlıktan, açlık ve susuzluktan Allah’a sığınıp dua dua O’na yalvarıyoruz.

Hiç şüphesiz nimetlere ve nimetleri sunanı görüp ona güzel bir şekilde karşılık vermek şükürdür. Bunun aksine nimetlere gözünü kapatıp onu vereni de görmezlikten gelmek; nimetlere israf ve hakaretle karşılık vermek ise hem bir gaflet hem de küfür hâlidir. Bu yazımızda üzerinde durmaya çalışacağımız hadis-i şerif de bize yediğimiz yemekler konusunda nasıl bir bilinç ve farkındalık içinde olmamız gerektiğini; yediğimiz yemeklerin bize bir vebal olmaktan çıkıp oruçlu sevabı kazandıracak bir fırsata nasıl dönüşebileceğinin yollarını göstermektedir.

Müslümanlara en güzel örnek olan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yemek konusundaki

tutumlarına bakmak, hadisi daha iyi anlamamızı sağlayacak bazı temel umdeleri vermektedir. Zira o (s.a.s.), ömrü boyunca genelde kepekli arpa ekmeği ile yetinmiş, o dönem lüks sayılan saf buğday ekmeği ile çok tanış olamamıştır. Kendisine mükellef sofralar kurulmasını istediği, sofraya kurularak tika basa yemek yediği de görülmemiştir. Ekmekle birlikte sirke ikram edildiğinde “Sirke ne güzel katıktır.” buyuracak kadar kanaatkâr ve yüce bir gönlün sahibi idi. Evinde günlerce ocağın yanmaması, ev halkının öğünlerini hurma ve su ile geçirmesi sıradan hâle gelmişti. Ev halkına yemekten dolayı sıkıntı yaşattığı, yemeği kötülediği görülmemiştir. Üstelik bu tok gönüllü tavır, kendisi için değil yemeği canını bile seve seve verecek onlarca ashabı varken tercih etmişti. Yemek ne olursa olsun asla vazgeçmediği sünneti ise yemekten sonra mutlaka Allah’a büyük bir şükür duygusu ile hamd etmekte. Üstelik hamd ve övgüsü, geçiştirici bir şekilde dil ucuyla da olmuyordu. Allah Teâlâ’nın kendisine bahsettiği maddi manevi nimetlere karşı farkındalığı ve şükürünün en üst seviyede oluşu, kullandığı hamd ifadelerinden kolaylıkla anlaşılabilir. Bazen “Allah’ım çokça, tertemiz, mübarek bir hamd ile sana hamd ediyorum.” derken bazen de “Bizi yediren, bizi içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah’a hamdolsun.” diye dua ederdi. Günümüze

göre oldukça sınırlı imkânlarla rağmen yapılan bu hamd ve şükür, şüphesiz bizim için ayrı bir ibret vesilesidir. (Ali Yardım, *Peygamberimizin Şemâli*, s. 209-245)

Nimetlerin bu kadar bolluğa ulaşmış, insanın ise bu bolluktan dolayı neredeyse şımarıklığa ve nankörlüğe yöneldiği günümüz gerçekliğinde “Hem yemek yiyip hem de günaha girmeyeceğimiz hatta oruçlu gibi sevap kazanacağımız bir şey var mı acaba?” sorusu bu hadisimizde yanıt bulmuş olmaktadır. Hadis-i şerif bize, yemeğe şükretme davranışını salık vermekte ve “Yemek yiyip şükreden kişi sabredip oruç tutan kişi gibidir.” demektedir. Çok ciddi bir nefis zafiyetle muzdarip olduğumuz yemek konusunda böyle bir hadis-i şerifle karşılaşmak bize tabiri caizse krizi fırsata çevirebileceğimiz bir yolu göstermektedir. Hadise göre asıl olan, yemeklerden yüz çevirmek ya da bolca yediğimiz nimetlerden suçluluk duymak değil her zaman en güzel yemekleri bile yesek bunlara hamd edip şükretme çabasında olmaktır. Şükretmenin ilk şartı da herhâlde nimetin farkına varıp nimeti vereni tanımak, ona ve cömertliğine karşı Peygamberimiz’in (s.a.s.) her yemekten sonra yaptığı gibi hamdetmektir. Daha sonra da yediklerimizi taşkınlık, cimrilik ve tamahkârlıkla günahlara ve haramlara değil ibadete, güzel ahlaka vesile yapmak; yemek bulamayanları da düşünüp imkân oldukça

onlara da yedirmektir. Gerek davet ederek gerekse de yemek davetlerine giderek yemeği sıla-ı rahim bağlarını güçlendirmeye vesile kılmak; evde pişen yemekten zaman zaman komşuya da ikram etmektir. Kur’an’da yer alan şu ayetler de yemekle ilgili şükürün nasıl eda edilebileceğinin yol haritası gibidir:

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın adımlarını takip etmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.” (Bakara, 2/168)

“Her şeyden önce insan, yediği yemeğine bir baksın! Gerçekten yağmuru biz bol bol yağdırdık. Sonra toprağı göz göz yarıp sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar ortaya çıkardık.” (Abese, 80/24-32)

“Onlar, kendileri sevmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” (İnsan, 76/8)

Son tahlilde önemli olan yediğimiz yemekleri ve bize verilen bütün nimetleri Allah’a olan imanımızı ve bağlılığımızı güçlendiren bir sebep kılabilmek, geçici dünya hayatında kulluk vazifemizi de elimizden geldiğince güzel yapma bilincinde olmaktır. Şükürümüz bize, dünyada iyiliği güçlendirip kötülükleri engelleme çabası da kazandırırsa yediklerimizle oruç sevabı kazanabilir, Allah’ın rızasına da ulaşabiliriz.

Gülsüm KARAPINAR

BI' DEYİM

Şehadet Şerbeti İçmek

Osmanlı Dönemi'nde savaş sırasında ağır yaralanan ve kurtulma ihtimali kalmadığı anlaşılan askerlere, ordu hekimleri tarafından manevi bir destek sağlanırdı. Hekimler, omuzlarında taşıdıkları küçük fiçilerde muhafaza edilen ve zemzem suyu ile özel olarak hazırlanan bir şerbeti, şehit olmadan hemen önce ağızları tatlınsın diye askerlere içirirlerdi. Yudumlanan bu kutsal ikram askerin son nefesindeki huzuru simgelerdi. Günümüzde fedakârlık ve şehitlik mertebesini ifade etmek için kullanılan bu deyim, doğrudan bu tarihî uygulamadan ve hekimlerin sunduğu o son şerbetten gelmektedir.

Develer Uzun Süre Su İçmeden Nasıl Yaşar?

BI' SORU

Develer, kavurucu çöl sıcaklarında susuzluğa karşı gösterdikleri dirençle tabiatın en etkili adaptasyon örneklerinden birini sergilerler. Bu dayanıklılığın sırrı hörgüçlerindeki yaklaşık 30 kg ağırlığındaki yağ depolarıdır. Bu yağ dokusu parçalandığında bir miktar su açığa çıksa da asıl mucize, devenin vücudundaki su kaybını minimize eden biyolojik sistemlerde gizlidir. Yağın vücuda yayılmak yerine tek bir noktada toplanması terlemeyi azaltırken vücut sıcaklıklarını 42°C'ye kadar esnetebilmeleri su tasarrufu sağlar.

Buna ek olarak develerin elastik ve oval yapıdaki kırmızı kan hücreleri, kan yoğunlaşsa bile damarlarda rahatça hareket edebilir, su bulduklarında hacimlerinin 2,5 katına kadar şişebilirler. Böbrek ve bağırsakların suyu yüksek oranda geri emmesi sayesinde boşaltım yoluyla kaybedilen sıvı miktarı en aza indirilir. Diğer memeliler için ölümcül olabilecek %40'lık sıvı kaybını tolere edebilen develer, bir kaynağa ulaştıklarında 10 dakikada 100 litreden fazla su içebilir ve bu suyu "rumen" adı verilen bölmede tutarak sisteme yavaşça dâhil ederler.

Katı'

Katı', kâğıt veya deri bir yazı ya da motifin ince uçlu keskin aletlerle oyulup başka bir zemine yapıştırılmasıyla icra edilen kadim bir Türk-İslam sanatıdır. Kelime anlamı "kesmek" olan bu sanatın ürünlerine kâtria, sanatkârına ise kâtrî' ve kattâ' denir. Kökeni iki bin yıl öncesine, Orta Asya'daki Uygur Türklerine kadar uzanan bu gelenek, Kanuni Sultan Süleyman döneminde altın çağını yaşamıştır. Klasik dönemde hat, çiçek ve bahçe kompozisyonları ağırlıklıyken 18. yüzyıldan itibaren Batı etkisiyle üç boyutlu manzara tasvirleri de görülmeye başlanmıştır. Efsancı Mehmed, Benli Ali Çelebi ve Bursalı Fahrî gibi ustalar, bu sabır ve titizlik gerektiren sanatın tarihteki en önemli temsilcileridir.

Sayfa Kenarlarında Saklı Tarih: Fevâid Kayıtları

Fevâid kayıtları, yazma eserlerin korunması amacıyla eklenen boş yapraklara veya metinden artan sayfalara düşülen mühim notlardır. Bu satırlar, mülkiyet ve vakıf bilgilerini belgelerken toplum hafızasına dair salgın, deprem veya fetih gibi olayları günümüze taşır. Araştırmacılar açısından söz konusu açıklamalar, bazen kaybolmuş bir eserin izi bazen de bir şahsiyetin biyografisindeki en kritik tarih anahtarıdır. Özellikle Yunus Emre örneğinde bu durum hayati bir önem taşır. Şairin vefat yılı, klasik kaynaklarda bulunmazken Adnan Erzi'nin bir yazmanın boş sayfasındaki fevâid kaydını keşfetmesiyle netleşmiştir. Benzer şekilde İbn Kuteybe'nin hayatının son günleri de bir öğrencisinin düştüğü notlarla aydınlatılmıştır. Eseri tanımlarken bu kısımları incelemek, tıbbi reçetelerden kişisel hatıralara kadar uzanan geniş bir mirası belgeler. Bu sebeple fevâid notları, rastgele karalamalar sayılmaz. Aksine tarihin karanlık noktalarını aydınlatan birincil kaynak niteliği taşır.

"Dünya ahiretin tarlasıdır." hikmetinin sırrına eren insan yaptığı her hareketi bir ibadet şuuruyla yapmaya başlar, işinin adı ve şekli ne olursa olsun kâinattaki diğer canlılar gibi zikir meclisine katıldığına farkına varır. Herkes zâkir, kâinat dergâh olur. Yaptığı her yararlı işin öbür dünya için bir "fide" olduğunun şuuruna erer. Onu sulamaya gayret eder. Ayrık otları temizler

Gönül Mektupları,
Mustafa Kara

KALBİN SECDESİ: HÜKM-İ İLAHİ'YE RIZA

■ **Ayşeli POLAT**
Isparta İl Vaizi

Hayat, kudret kalemiiyle satirlara değil kader levhasına yazılmış bir emanet hikâyesidir. Her acı, her sevinç, her imtihan arş-ı âlâdan takdir edilmiş birer lütuf ya da hikmet perdesidir. İnsan bazen anlayamaz, bazen de ağlar... Lakin gönül, Rabb'ine ram olmuşsa gelen her hâli baş tacı eder. İşte o an kulun dili susar, kalbi konuşur: "Bu da Rabb'imın yazgısıdır, razıyım." der. Zira hakiki huzur, sahip olduklarına değil başına gelenlere gösterdiğin rızada gizlidir. Teslimiyet, tevekkül ve rıza kalbin en kıymetli ziyenetidir.

Allah'tan razı olmak, sadece iyilikte "Elhamdülillah" demek değildir. Gerçek razı oluş, hastalıkta da yoksullukta da kayıpta da suskun bir tevekkülle "Hoştur bana senden gelen..." diyebilmeğdir. Düşün ki elinden en sevdiğin alınmış ya da yıllarca umudunu bağladığın bir hayalin kırılmış. Yol ortasında kalmışsın, gözlerin dolmuş ama ellerin hâlâ semada. İşte o an, kalbinden yükselen şu söz: "Sen benden razıysan ben dilediğine razıyım..." İşte bu, Allah'ın razı olacağı bir duruştur.

Ey kudret sahibi, ey kalpleri evirip çeviren! Hoştur bana senden gelen, senin lütfundan gelen bir demet güldür. Kahrın da hoş lütfun da... Zira ben senin gönderdiğine değil sana bakarım. Hoştur bana yağmurun, ıslatsa da tenimi. Hoştur rüzgârın, savursa da düzenimi. Senin yazdığın bir

kaderde şikâyet ne haddime? Bir acı varsa içimde, o da senin ilminden süzülüp gelmiştir. Bir eksiklik düşmüşse ömrüme, o da benim için çizilmiş bir hikmettir. Her gelen bir mektup gibidir senden, kimi hüznle mühürlü kimi sevinçle süslü...

Hoştur bana senden gelen... Keder ise sabrımın sarar, nimetse şükürümle taşarım. Biliyorum ki hiçbir şey gelişigüzel değil. Ne bir damla yaş ne bir dalga ne de bir veda... Sen ne gönderirsen gönlüm "Âmin" der ardınca. Çünkü razıyım.

Allah, kalpleri görür. Rıza, dille değil gönülle olur. Kimi insanlar vardır ki gülererek şükreder kimileri de ağlayarak razı olur. Ama her iki hâl de kulun Rabb'ine olan sadakatini gösterir. Zamanın durgun gölgesinde, sabra bürünmüş bir hayat yaşayan Hz. Eyyub'un hem bolluk hem de yokluk sınavına sabırla boyun eğmesi ne güzel bir misaldir. O, servetin ve sağlığın yanında tevekkülün ve teslimiyetin de zenginiydi. Geniş toprakların, verimli bahçelerin, kalabalık sürülerin sahibiydi. Çocuklarıyla çevriliydi; hayat ona yüzünü gülererek gösteriyordu. Fakat kalbindeki huzur, bu nimetlerin çokluğunda değil onları verene olan şüküründe gizliydi. O, fakirlerin hâlini gözetken, nimetler karşısında secdesini çoğaltan bir kuldu. Dünya onu sarhoş etmedi. Çünkü biliyordu: Veren de Allah'tır, alan da.

“

Hz. Eyyub'un hayatı sabrın kitabıdır. Ama bu kitabın en parlak sayfası onun şu hâlidir: "Rabb'im, bu hastalık bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin." Sitem yok, şikâyet yok... Sadece hâlini arz ve rıza var.

”

Emanetler sınırlı, rıza ise sonsuzdur. Ama ne tuhaftır ki bazı sabırlar yalnız yoklukla değil varlıkla da ölçülür. Allah, Eyyub'u (a.s.) önce bollukla imtihan etti. Sonra ise o bolluğun birer birer çekildiği büyük imtihan geldi. Bir gün sürüler telef oldu. Ardından tarlalar kurudu, mallar yok oldu. Evlatlar bir felaketle toprakla buluştu. En sonunda, sıhhat gibi en kıymetli nimet de çekildi. Vücuduna amansız bir hastalık düştü. Ne malı kaldı ne evladı ne de kuvveti. Fakat o hâlâ secdedeydi. Dudaklarından dökülen sözler şikâyet değil şükürdü. O, hastalığıyla da tevekkülün, sabrın ve rızanın timsali oldu. Ne beddua etti ne isyan etti. Kalbi hep "Rabb'im en doğrusunu bilir." dedi. Çünkü o, imtihanın varlıkla ve yoklukla olduğunu bilen bir nebi idi. O, hem nimetle hem musibetle sınanıp rızadan şaşmayan bir kul olarak tarihe geçti. Yıllar geçti. Sabır taşına dönen yüreğine bir gün Rabb'inden bir nida geldi: "Ayağını yere vur!" Yere bastığında yerin altından şifa fıskırdı. Hem bedeni hem kalbi dirildi. Hastalık gitti, gençlik geldi. Rabb'ine secdesini yine artırarak sürdürdü. Ama ilahi lütuf bununla bitmedi. Kaybettiği evlatların sayısı kadar, belki daha fazlası kendisine verildi. Malı, mülkü katlandı. Darlığın ardından gelen bu rahmet, sabrın ve rızanın meyvesiydi. Allah, Kur'an'da onu "sabreden bir kul" olarak övüp sabrını örnek kıldı. Onun kıssasıyla her sıkıntının

ardında bir hikmetin, her sabrın sonunda bir rahmetin saklı olduğunu öğretti. Çünkü Allah sabredenleri sever. Allah, razı olanlardan razı olur. Hz. Eyyub'un hayatı sabrın kitabıdır. Ama bu kitabın en parlak sayfası onun şu hâlidir: "Rabb'im, bu hastalık bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin." Sitem yok, şikâyet yok... Sadece hâlini arz ve rıza var. Bu yüzden onun kıssasıyla yazılır bir hakikat: Razı olan daima kazanan olur. Çünkü rıza, nimetin en büyüğüdür.

İbrahim'in (a.s.) Allah'a teslimiyetini apaçık gördüğümüz ateşin sükût ettiği günü de zikretmek lazım. O gün, gökyüzü yeryüzüne eğildi. Rüzgâr sustu. Dağlar bile nefesini tuttu. İbrahim (a.s.), zalimlerin ellerinde ateşe atılmak üzere bağlanmıştı. Nemrud'un öfkesiyle tutuşturulan alevler göklere kadar yükseliyor, kalpleri titretiyordu. Bir insan, bir peygamber... Ateş, onun için hazırlanmıştı. Putlara değil de bir olan Allah'a iman ettiği için. İbrahim'in yüzünde bir telaş, gözünde korku yoktu. Çünkü o, imanını korkuyla gölgelemeyen bir kuldu. Kalbiyle tevekkül edip sırtını yalnız Allah'a dayamıştı. Ve Rabb'i onun hâlini görüyordu. Semanın nuryüklü misafiri Cebrail (a.s.) kanatlarındaki rahmetle sordu: "İbrahim, bir ihtiyacın var mı?" Göklerden gelen bu soru, insana "Kurtuldum." dedirtecek bir teklifti. Fakat İbrahim (a.s.) başını kaldırıp

"Sana bir ihtiyacım yok." dedi. Cebrail şaşırmadı. Bu cevabı bekliyordu ama yine de sordu: "Peki, Rabb'inin seni kurtarmasını istemiyor musun?" İbrahim'in (a.s.) cevabı, aşkın en sessiz çığılığıydı: "Rabb'im hâlimi görüyor. Bir şey dememe gerek yok." İşte bu sözdür ki "Halil" ünvanını getirdi ona. Bu sözdür ki ona ateşi söndürttü. Çünkü o, hiçbir aracıyı araya koymadan sadece Allah'a yönelmişti. Rabb'i diledi ve ateşe seslendi: "Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!" Ateş, isyan etmeyen her mahluk gibi emre boyun eğdi. Alevler serinledi, ateşin dili sustu, zakkum yerini güle bıraktı. İbrahim'in (a.s.) saçının teli bile

“

Allah'tan razı olmak, sadece iyilikte "Elhamdülillah" demek değildir. Gerçek razı oluş, hastalıkta da yoksullukta da kayıpta da suskun bir tevekkülle "Hoştur bana senden gelen..." diyebilmektir.

”

yanmadı. O gün bir peygamber sadece ateşten değil dünyaya bağlılıktan, korkudan, sebeplere güvenmekten kurtuldu. İbrahim'in (a.s.) hikâyesi bir kurtuluş hikâyesi değildir sadece. O rızanın, tevekkülün ve sadakatin zirvesidir. Sebebin içinden Rabb'i görmenin adıdır. Ateşin bile yakmaya kıyamadığı bir sadakat ancak Allah'a duyulan aşkla mümkündür.

Kucağında yavrusuyla kuru, sessiz, ıssız bir vadiye bırakıldığında Rabb'ine tevekkül eden Hacer anamızı da unutmamak lazım. Ne bir ağaç ne bir gölge ne de bir ses... Sadece yakıcı bir güneş ve kumlar. Hz. İbrahim Allah'ın emriyle, yüreği sızlasa da teslimiyetin ağır yükünü omzuna almış, Hacer'i ve küçük yavrusu İsmail'i o vadide bırakmıştı. Elinde azıcık hurma, bir kırba su, gönlünde sınırsız bir güvenle İbrahim'in (a.s.) ardından yürümüşü: "Ey İbrahim! Bizi burada bırakıp nereye gidiyorsun?" Sesinde ne isyan vardı ne serzeniş; şaşkınlıkla beraber bir annenin yürek yangını. İbrahim (a.s.) sessizdi, gözlerini kaçırıyordu. Çünkü konuşsa ağlayacaktı, ağlasa belki geri dönecekti. Sonra Hacer sordu: "Allah mı emretti sana bunu?" Cevabını buldu kadın yüreği: "Evet." İşte o an durdu, bir adım daha atmadı. Ne gözyaşı döktü ne feryat etti. Başını eğdi ve gönlünü semaya teslim ederek: "Öyleyse Allah bizi zayi etmez." dedi. Bu söz, bir anneden değil imanla yoğrulmuş bir kulun dilinden dökülmüştü.

Zira o, Rabb'in hükmüne rıza göstermenin ne demek olduğunu bilenlerdendi. Issız bir vadiye sabrın, tevekkülün ve Allah'a teslimiyetin adını yazmıştı. Hz. İbrahim vadiden ayrılıp gözden kaybolunca gözyaşlarını saklamadan yöneldi Beytullah'ın olacağı yere ve ellerini kaldırdı: "Rabb'imiz! Ben, soyumdan bir kısmını senin kutsal evinin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim ki namazı dosdoğru kılsınlar..." O duayla yeryüzünde bir bereket doğdu. Ve Hacer'in o rızasıyla, rıza gösterenin asla yalnız kalmayacağı hakikati yazıldı tarihe. Hacer validemiz, sabrıyla yalnız bir vadiyi değil kıyamete dek kalpleri bereketlendirdi.

İnsanların gözle gördüğüyle hüküm verdiği bir dünyada, bazıları vardır ki kalbin görmesiyle karar kılar. İşte onlardan biri de Sa'd b. Ebi Vakkas'tı. O ki Bedir'in, Uhud'un, Hayber'in yiğidi ve duası kabul olunanlardan. Ömrünün son demlerinde gözleri dünya âlemine kapanmıştı. Lakin onun basireti o kadar açık ve berraktı ki âdeta hakikatin özünü seyrederdi. Bir gün ziyaretine bir genç geldi. Hürmetle önünde diz çöktü, yutkundü, kelimelerini özenle seçerek konuştu: "Ey Allah dostu! Sen ki dua ettiğinde gökler cevap verir. Neden kendi gözlerin için dua etmiyorsun? Niçin o karanlık perdeden kurtulmak istemiyorsun?" Hz. Sa'd başını eğdi, bir an sustu. Yüzünde, içinden yükselen huzurun ve

sükûnun yansıması belirdi. Sonra, yumuşak ve tebessümle: "Evladım. Zahirde karanlık olan nice hâl vardır ki bâtında en parlak nurdur. Cenab-ı Hakk'ın takdiri, gözümün açılmasından evladır. Ben, görüneni değil hükmün hikmetini arzularım. Eğer bu hâli benim için seçmişse bilirim ki bu hâl bana rahmettir." Bu sözlerin içinde bir ömürlük rıza ve kalpleri titreten tevekkül vardı. Çünkü Hz. Sa'd, başına gelenleri sonuç olarak değerlendirirdi. O, bilir ve inanırdı ki Allah kuluna ne verirse onda binbir sır gizlidir. Asıl mesele ise duadan önce Hakk'a teslim olmaktır. Hz. Sa'd, gözlerini yitirmişti belki ama Allah'a olan rızasıyla cihanı görenlerden olmuştu. Onun kalbiyle gördüğü hakikat, nice görenin idrak edemediği bir hakikatti.

Rıza, kalbin Allah'a karşı en yüksek edebidir. Bir kul, Rabb'inin hükmüne boyun eğer, isyanı içine bile düşürmeden sabırla sebat ederse Allah'ın razı olduğu kullardan olur. Dünyanın bize sunduğu hastalık da geçicidir sevinç de. Ama Allah'ın rızası baki kalır. Ahiret yurdunda cennetin kapıları "Radiyallahu anhum ve radu anhu (Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan)" yazısıyla açılacak. O hâlde, bir ömür dua eder gibi yaşayalım. Rızasız bir anımız olmasın. Her halimizle her ânımızla Allah'tan razı olalım ki Allah da bizden razı olsun. Çünkü rıza, sadece kaderi kabul etmek değil kaderi sevmektir. Ve bu sevgi, kulun en sessiz ama en güçlü duasıdır.

HAYAT TRAFİKTİR: İLAHİ YOLUN IŞIKLARI, DURAKLARI VE EMANETLERİ

■ Sinan KONUT

Niğde Bor Müftülüğü Manevi Danışman

Hayat, Kur'an'ın diliyle bakıldığında bir yoldur; üzerinde yürüyenin niyetine göre ya aydınlanan ya da kararan bir yol. "Sırat-ı müstakim" diye adlandırılan bu istikamet, yalnız varılacak bir hedefi değil nasıl gidileceğini de öğretir. Trafik de böyledir: Yalnızca menzile varmak değildir gaye; yol boyunca kurallara uymak, başkasının hakkını gözetmek ve zamanı gözeterek ilerlemek gerekir. Kur'an, hayat trafiğinin işaret levhalarını ayet ayet önümüze koyar:

"O Allah ki, yeri sizin için bir beşik, yolları da üzerinde rahatça yürüyüp gidesiniz diye var edendir." (Zuhuruf, 43/10) Yolun varlığı bir rahmettir fakat yolun emniyeti, yürüyenin edebiyetle mümkündür. Trafikte yol vardır ama kuralsızlık kazayı doğurur. Aynı şekilde hayatta da nimet vardır ama ölçsüzlük helaki getirir. Bu yüzden Kur'an, ilk iş olarak ölçüyü öğretir: "İşte bu dosdoğru yolumdur; ona uyun,

başka yollara uymayın ki sizi O'nun yolundan ayırmasın." (Enam, 6/153) Çok yol vardır ama tek istikamet; çok hız vardır ama tek denge.

Kırmızı ışıklar vardır hayatta, durmamız gereken anlar. Sabırla beklenmeyen her durak kazaya gebe dir. "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 2/153) Sabır, hayattaki fren sistemidir; onun yokluğunda ise hız felakete dönüşür. Nice kapılar vardır ki hemen açılmaz, nice yeşiller vardır ki erken geçilmez. Kur'an, aceleyi insanın zaafi olarak niteler: "...İnsan pek acelecidir." (İsra, 17/11) Trafikte acele, hayatta hüsrandır.

Yeşil ışıklar da vardır hayatta, imkân ve fırsat anları sunan. Ancak yeşil yanınca geçmek, yalnız hız değil hazırlık da ister. "...Allah, bir toplumu onlar kendilerindeki hâli değiştirmedikçe değiştirmez..." (Rad, 13/11) Emniyet kemeri takılmadan yola çıkılmayacağı

“

Trafikte yol biter,
menzil başlar;
hayatta da
yolculuk hesapla
taçlanır. O gün hız
değil niyet, geçiş
üstünlüğü değil
adalet konuşur:
"Kim zerre kadar
hayır yapmışsa
onu görür, kim
zerre kadar şer
yapmışsa onu
görür." (Zilzal,
99/7-8)

”

gibi hayatta da ahlak ve sorumluluk kuşanılmadan imkânlar hayra dönmez. Hadis-i şerif bunu berraklaştırır: “Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz.” (Buhari, Ahkâm, 1) Trafikte direksiyon başına geçen, yalnız kendini değil yolun tamamını emanet alır.

Hayatın trafiğinde şerit ihlali de vardır bazen; başkasının hakkına girmek. Kur’an bu ihlali sert levhalarla yasaklar: “Birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin...” (Bakara, 2/188) Yaya geçidi gibi kul hakkı da görünürdür; onu çiğneyen, yalnız başkasının değil kendi yolunu da karartır. Resulullah (s.a.s.) uyarır: “Müflis kimdir bilir misiniz? ... Kıyamet günü namaz, oruç ve zekâtla gelir fakat buna sövmüş, şuna iftira atmış, bunun malını yemiştir... Sevapları alınır, borçları ödenir; yetmezse onların günahları ona yüklenir.” (Müslim, Birr, 59) Trafikte kazanın bedeli vardır, hayatta da ihlalin.

Sis çöker bazen, o anlarda görüş daralır. Kalp puslanır, akıl şaşar. Kur’an bu anlar için takva farlarını yakar mümine: “Ey iman edenler! Eğer Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız o size bir Furkan (iyiyi kötüden ayırt etme gücü) anlayışı verir ve sizin kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar...” (Enfal, 8/29) Sisli havada hız kesmek cesarettir; belirsizlikte durup istişare

etmek hikmettir. Hadis-i şerif ise elimize pusulayı vermiştir: “Helal bellidir, haram bellidir; ikisi arasında şüpheli şeyler vardır... Kim şüphelilerden sakınırsa dinini ve ırzını korumuş olur...” (Buhari, İman, 39)

Yolculukta dinlenme tesisleri vardır, kul için tefekkür ve ibadet durakları. “...Kalpler, ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.” (Rad, 13/28) Uzun yolda mola vermeyen şoför nasıl risk alırsa hayatta zikirsiz ilerleyen kalp de yorulur. Namaz, bu yolun düzenli molasıdır; oruç, hız kontrolü; zekât ise şerit paylaşımıdır.

Kaza da olur hayatta; çünkü insan kimi zaman yanılır. Kur’an, kazadan sonra yapılacakları öğretir bize: “De ki: Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...” (Zümer, 39/53) Tövbe, çekici gibidir; aracı hurdaya ayırmaz, tamire alır. Resulullah’ın (s.a.s.) şu hadisi ise o anlarda umut kapısını açık tutmamız gerektiğini bize hatırlatır: “Âdemoğlu hata eder; hata edenlerin en hayırlısı ise tövbe edenlerdir.” (Tirmizi, Kıyamet, 49)

Variş noktası bellidir: “Ey insan! Şüphesiz sen Rabb’ine kavuşuncaya kadar didinip duracak ve sonunda didinmenin karşılığına kavuşacaksın.” (İnşikak, 84/6) Trafikte yol biter, menzil başlar; hayatta da yolculuk hesapla taçlanır. O gün hız değil niyet, geçiş üstünlüğü değil adalet konuşur: “Kim zerre kadar hayır yapmışsa onu görür, kim zerre kadar şer yapmışsa onu görür.” (Zilzal, 99/7-8)

Evet, hayat trafiktir ama bu trafik kaos değil bir imtihandır. Işıkları Kur’an yakar, kuralları ise sünnet çizer. Direksiyon vicdanda, fren sabırda, farlar da takvadadır. Yol uzundur ama istikamet bellidir. Ve en güvenli yola sahip olanlar, “Bizi dosdoğru yola ilet.” (Fatiha, 1/6) duasını her adımda fısıldayarak yürüyenlerdir.

ÇOCUK VE ERGENLERDE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU

■ Doç. Dr. Hakan ÖÇÜTLÜ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), çocukluk çağında görülen nörogelişimsel farklılıklardan biridir. Ancak çoğu zaman toplumda hâlâ yanlış bilinen, eksik tanınan ya da yalnızca belirli kalıplarla değerlendirilen bir durumdur. Birçok aile için “otizm” kelimesi ilk duyulduğunda kaygı, belirsizlik ve yoğun bir soru işareti yaratabilir. Oysa otizmi yalnızca bir tanı etiketi olarak değil çocuğun dünyayı algılama, ilişki kurma, iletişim kurma ve çevresine tepki verme biçimindeki farklılıkları anlamaya yardımcı olan bir çerçeve olarak ele almak gerekir.

Otizm spektrum bozukluğu, her çocukta aynı şekilde ortaya çıkmaz. Bazı çocuklarda belirtiler erken dönemde daha belirginken bazı çocuklarda daha hafif, daha sessiz ya da farklı biçimlerde görülebilir. Bu nedenle otizmi tek tip bir tablo gibi düşünmek doğru değildir. “Spektrum” ifadesi de tam olarak bunu anlatır. Buradaki spektrum, bir yelpazeyi yani çeşitliliği ve farklılıkları ifade eder. Başka bir deyişle, otizm her çocukta aynı görünmez; belirtilerin biçimi, şiddeti, destek ihtiyacı ve günlük yaşama yansıma şekli çocuktan çocuğa değişebilir. Bu yüzden her çocuğu kendi gelişimsel özellikleri içinde değerlendirmek gerekir. Burada önemli noktalardan biri şudur: Otizm “ilgisizlik” ya da “kötü ebeveynlik sonucu ortaya çıkan” bir durum değildir. Çocuğun gelişimsel özellikleriyle ilişkili,

erken fark edilmesi ve doğru şekilde desteklenmesi gereken nörogelişimsel bir durumdur. Erken fark edildiğinde ve uygun destek sağlandığında çocukların iletişim becerileri, sosyal uyumu, öğrenme süreçleri ve günlük yaşam becerileri belirgin biçimde güçlenebilir. Bu nedenle otizm spektrum bozukluğunu yalnızca sorun odaklı değil; çocuğun ihtiyaçlarını, güçlü yanlarını ve gelişim potansiyelini anlamaya çalışan bütüncül bir bakışla değerlendirmek gerekir.

Otizm Spektrum Bozukluğu Nedir?

Otizm spektrum bozukluğu; çocuğun sosyal iletişim, karşılıklı etkileşim, davranış örüntüleri, ilgi alanları ve bazen de duyuşsal tepkilerinde farklılıklarla kendini gösteren

nörogelişimsel bir tablodur. Bu farklılıklar genellikle erken çocukluk döneminde başlar ancak bazı çocuklarda belirtiler okul öncesi ya da okul döneminde daha belirgin hale gelebilir.

Otizm tanılı bir çocuk çevresindeki dünyayı, sesleri, yüz ifadelerini, sosyal kuralları ya da günlük değişimleri akranlarından farklı şekilde işleyebilir. Bazı çocuklar sözel iletişimde zorlanırken bazıları konuşabiliyor olsa bile karşılıklı sohbet başlatma, sürdürme ya da sosyal ipuçlarını anlama konusunda güçlük yaşayabilir. Bazı çocuklarda tekrar eden davranışlar, belirli rutinlere sıkı bağlılık ya da yoğun ve sınırlı ilgi alanları ön planda olabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: Otizm yalnızca konuşmama ya da göz teması kuramama ile sınırlı değildir. Toplumda yaygın olan bu dar bakış açısı, özellikle daha hafif belirtiler gösteren çocukların geç fark edilmesine neden olabilir. Bir çocuk konuşuyor olabilir ama karşılıklı iletişim kurmakta zorlanabilir. Göz teması kuruyor olabilir ama sosyal bağ kurma, akran ilişkilerini sürdürme ve esnek iletişimde belirgin güçlük yaşayabilir. Bu nedenle değerlendirme her zaman çocuğun genel gelişimsel örüntüsü içinde yapılmalıdır.

Hangi Belirtiler Aileyi Düşündürmelidir?

Otizm spektrum bozukluğunda ailelerin dikkatini çekebilecek bazı erken işaretler vardır. Özellikle küçük yaşlarda ismine dönüp bakmama, ortak

Otizm tanılı çocuklar yalnızca zorlandıkları alanlardan ibaret değildir. Bazı çocuklar belirli konularda olağanüstü dikkat, güçlü hafıza, detay fark etme becerisi, yoğun ilgi, dürüstlük, özgün düşünme ya da yaratıcı üretkenlik gösterebilir.

dikkat kurmada güçlük, işaret etmeme, mimik ve jestleri sınırlı kullanma, yaşlılarına kıyasla sosyal etkileşime daha az ilgi gösterme gibi belirtiler fark edilebilir. Bazı çocuklar oyuncaklarla alışılmışın dışında oynayabilir; örneğin oyuncanın bütününe değil sadece dönen kısmına odaklanabilir ya da tekrar eden biçimde belirli bir parçayla ilgilenir.

Dil gelişimi de önemli bir izlem alanıdır. Bazı çocuklarda konuşma gecikmesi görülebilir. Ancak konuşma başlamış olsa bile bu her zaman sosyal iletişimin yaşa uygun olduğu anlamına gelmez. Çocuk cümle kuruyor olabilir fakat ihtiyaçlarını paylaşma, duygusunu ifade etme, karşılıklı konuşmayı sürdürme ya da oyun sırasında etkileşim kurma açısından zorlanabilir. Özellikle “kendi kendine konuşuyor gibi görünme”, “soruya tam yanıt vermeme”, “konuşmayı karşılıklı değil tek taraflı kullanma” gibi durumlar da dikkatle değerlendirilmelidir.

Bazı çocuklarda tekrar eden davranışlar ön plandadır. El çırpma, sallanma, dönme, nesnelere belirli bir sıraya dizme, aynı oyunu tekrar tekrar oynama ya da günlük rutindeki küçük değişikliklere yoğun tepki verme bu belirtiler arasında yer alabilir. Bunun yanında bazı çocuklar belirli seslere, dokulara, ışıklara, kokulara ya da yiyeceklerin kıvamına karşı olağan dışı hassasiyet gösterebilir. Duyusal tepkiler bazen aileler

tarafından “huysuzluk” ya da “inat” olarak yorumlanabilir; oysa çocuk için bu durum gerçekten yoğun bir zorlanma yaratıyor olabilir.

Ergenlik dönemine gelindiğinde tablo bazen daha farklı biçimde karşımıza çıkabilir. Özellikle sözel becerileri iyi olan bazı çocuk ve ergenlerde, küçük yaşlarda belirgin fark edilmeyen sosyal iletişim güçlükleri, akran ilişkileri karmaşıklıktıkça daha görünür hâle gelir. Arkadaşlık başlatmakta zorlanma, şakaları ya da ima içeren konuşmaları anlamakta güçlük, katı düşünce biçimi, ilgi alanlarının dar ve yoğun olması, sosyal ortamlarda geri çekilme ya da yanlış anlaşılmalara yaşama bu dönemde öne çıkabilir. Bu nedenle yalnızca erken çocukluk değil, okul çağı ve ergenlik dönemi de dikkatle değerlendirilmelidir.

Otizm Neden Ortaya Çıkar?

Otizm spektrum bozukluğunun ortaya çıkmasında tek bir neden yoktur. Günümüzde bilimsel veriler, otizmin büyük ölçüde nörogelişimsel ve biyolojik temelli olduğunu göstermektedir. Genetik yatkınlık önemli bir rol oynar ancak otizm yalnızca tek bir gene ya da tek bir nedene bağlanamaz. Beyin gelişiminin erken dönemlerindeki farklılıklar, genetik özellikler ve bazı biyolojik etkenler bu sürece katkıda bulunabilir. Burada özellikle vurgulanması gereken çok önemli bir nokta vardır: Otizm, ebeveyn tutumlarından kaynaklanmaz.

Geçmişte bu konuda ortaya atılmış yanlış ve zarar verici görüşler artık bilimsel olarak geçerliliğini yitirmiştir. Bir çocuğun otizm tanılı olması, ailenin ilgisizliği, sevgisizliği ya da yanlış ebeveynliği ile açıklanamaz. Bu tür suçlayıcı yaklaşımlar ailelerin gereksiz suçluluk hissetmesine neden olur ve destek arama sürecini zorlaştırır. Ailenin görevi, suçlu aramak değil çocuğun ihtiyaçlarını anlamak ve doğru desteğe ulaşmaktır.

Erken Tanı ve Değerlendirme Neden Bu Kadar Önemlidir?

Otizm spektrum bozukluğunda erken fark etmek, yalnızca tanıyı erken koymak anlamına gelmez; çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına daha erken yanıt verebilmek anlamına gelir. Beyin gelişiminin hızlı olduğu erken çocukluk döneminde verilen destekler, iletişim, sosyal etkileşim, oyun becerileri, uyum ve günlük yaşam alanlarında çok kıymetli kazanımlar sağlayabilir.

Bazı aileler “Biraz daha büyüsün, düzeler”, “Erkek çocuk geç konuşur”, “Zamanla açılır” gibi cümlelerle beklemeyi tercih edebilir. Elbette her gelişimsel farklılık otizm anlamına gelmez ancak belirgin işaretler varsa uzun süre beklemek, çocuğun destek alabileceği değerli zamanı kaybetmesine neden olabilir. Değerlendirme yaptırmak, çocuğa hemen bir etiket yapıştırmak değil gelişimini uzman gözüyle incelemek ve gerçekten neye ihtiyaç duyduğunu anlamaktır.

Otizm Tanılı Çocuk ve Ergenler Nelerde Zorlanabilir?

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve ergenler günlük yaşamın birçok alanında farklı düzeylerde zorlanabilir. Sosyal iletişim bunların başında gelir. Karşılıklı konuşma başlatmak, sohbeti sürdürmek, sıra almak, beden dilini anlamak, yüz ifadelerini yorumlamak, espri ya da ima gibi dolaylı anlatımları kavramak bazı çocuklar için güç olabilir. Bu durum özellikle okul ortamında akran ilişkilerini etkileyebilir.

Bir diğer alan esneklik becerisidir. Rutinlerde değişiklik, planın bozulması, beklenmeyen geçişler ya da belirsizlik bazı çocuklarda

yoğun kaygı yaratabilir. Bu yüzden çocuk bazen “fazla katı”, “çok takıntılı” ya da “değişime kapalı” gibi tanımlanabilir. Oysa burada çoğu zaman altta yatan şey, dünyayı öngörülebilir kılmaya çalışma ihtiyacıdır.

Duyusal hassasiyetler de günlük yaşamı belirgin etkileyebilir. Sınıfın gürültüsü, etiketli kıyafetler, belirli yiyeceklerin dokusu, kalabalık ortamlar ya da beklenmedik sesler bazı çocuklar için son derece zorlayıcı olabilir. Bu durumda çocuk davranışsal tepki gösterebilir, kaçınabilir ya da öfke patlaması yaşayabilir. Dışarıdan bakıldığında bu tepki “abartılı” görünebilir fakat çocuğun yaşadığı deneyim çoğu zaman gerçekten yoğun ve bunaltıcıdır.

Ergenlik döneminde ise sosyal farkındalığın artmasıyla birlikte yalnızlık hissi, dışlanma deneyimleri, öz güven sorunları, kaygı ve depresif belirtiler de tabloya eşlik edebilir. Özellikle akran ilişkilerinde zorlanan ergenler, yanlış anlaşılma ve sosyal yorgunluk nedeniyle geri çekilebilir. Bu nedenle otizmi yalnızca küçük çocukların konusu gibi görmek doğru değildir; çocukluk kadar ergenlik döneminde de destek çok önemlidir.

Aileler Ne Yapabilir?

Ailelerin ilk yapması gereken şey, çocuğun davranışlarını yalnızca “istemiyor”, “inat ediyor”, “umursamıyor” şeklinde yorumlamamaktır.

Çocuk çoğu zaman kötü niyetle değil anlamakta, düzenlemekte ya da tolere etmekte zorlandığı bir durum nedeniyle tepki verir. Bu bakış açısı değiştiğinde hem aile içi çatışmalar azalır hem de çocuğa daha işlevsel biçimde yaklaşmak mümkün olur.

Evde sade, öngörülebilir ve tutarlı bir düzen oluşturmak çoğu çocuk için destekleyicidir. Günlük rutinlerin net olması, geçişlerin önceden haber verilmesi, beklentilerin açık ve anlaşılır şekilde ifade edilmesi fayda sağlar. Uzun ve karmaşık yönergeler yerine kısa, net ve adım adım anlatımlar daha etkili olabilir.

Ailelerin bir diğer önemli görevi, çocuğun güçlü yönlerini de fark etmektir. Otizm tanılı çocuklar yalnızca zorlandıkları alanlardan ibaret değildir. Bazı çocuklar belirli konularda olağanüstü dikkat, güçlü hafıza, detay fark etme becerisi, yoğun ilgi, dürüstlük, özgün düşünme ya da yaratıcı üretkenlik gösterebilir. Destek süreci yalnızca güçlükleri azaltmaya değil çocuğun güçlü alanlarını beslemeye de odaklanmalıdır.

En önemlisi ise şudur: Şüphe varsa profesyonel değerlendirme geciktirilmemelidir. İlk aşamada çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanına başvurulmalıdır. Gereken durumlarda özel eğitim, dil ve konuşma terapisi, ergoterapi gibi müdahaleler çocuğun ihtiyaçlarına göre planlanabilir. Her çocuğun destek planı ise kendine özeldir.

Otizm “ilgisizlik” ya da “kötü ebeveynlik sonucu ortaya çıkan” bir durum değildir. Çocuğun gelişimsel özellikleriyle ilişkili, erken fark edilmesi ve doğru şekilde desteklenmesi gereken nörogelişimsel bir durumdur.

YANKI ODALARINDAN OKUL SİRALARINA

■ Sema DEMİR

Yılın mevsimleri gibi insanın da mevsimleri varmış. Yolun yokuşu, boğazda bir yumru, yarınlara neşter vuran bir karanlık ve kırgın bir gönül... Bunu hayatın ilkbaharında, gençlik çağında öğrendim. Hayalleri yankı odalarında bin parçaya ayrılan, cam kırıkları avuçlarına bırakılan bir üniversite öğrencisiydim.

Hâlbuki her şey ne güzel başlamıştı. Evin büyük kızı dereceye girmiş, Başkent'te üniversite kazanmış. Evde bir bayram havası. Amcalar, halalar arayıp tebrik ediyor, komşu teyzeler büyükşehirde lazım olur diye elime cep harçlığı sıkıştırıyor. Benimse içim içime sığmıyor. Babam gururlu, annem mahzun. Kız kardeşim, paylaştığımız oda ona kalacak diye içten içe seviniyor. Bir bavula sığıyor hayaller. Otobüs garında dualar ediliyor.

Daha önce görmemiştim Ankara'yı. Sabaha karşı indik terminale. Allah'ım, nasıl da kalabalık. Telaşlı adamlar, yükünü sırtlanmış ihtiyarlar, ayrılanlar ve kavuşanlar... Torununu hasretle bağrına basan nineler, sırt çantaları ile yol yorgunu öğrenciler... Vakit

kaybetmeden üniversitenin yolunu tuttuk. Yüksek binalar içimi ürpertince babamın koluna daha bir sıkı sarılmış olmalıyım, tebessümü ile yatıştırmıştı ürkek gönlümü. Okul kaydını yaptıınca biraz ferahlamıştı içim. Nihayet hayallerime kavuşmuştum. Babamın da sevincine diyecek yoktu. Kolay mı, kasabamızdan bir öğretmen çıkacak. O da zamanında çok istemiş okumayı, maddi zorluklar imkân vermemiş. Ama ahdetmiş evlatlarını okutmaya. İlk göz ağrısı üniversiteli artık. Göğsünün kabarması, gözlerinin parlaması bundan. Yurda yerleşmeden önce birlikte akşam yemeği yedik. Lokmaları yavaş yavaş çiğniyoruz, yemek hiç bitmesin istiyoruz. Canım babam, yurdun kapısında ayrıldığımız gün bana sevecenlikle bakan o buğulu gözleri hep aklımda. İşte böyle başladı hikâyem; biraz hüzün, çokça sevinç.

Kısa zamanda Anadolu'nun farklı şehirlerinden arkadaş edindim. Sınıftaki öğrencilerin çoğu benim gibi taşradan. Arada Ankaralı öğrenciler de var, canımız çektikçe bize anne köftesi, yaprak sarması getiriyorlar. Onlar da olmasa ev

yemeğine hasretiz. Ara tatilde memlekete döndüğümde günü güne anlattım büyükşehirde yaşadıklarımı. Bir rüyayı dinler gibi dinledi bizimkiler. Tatil çarçabuk geçti. İçimde aynı heyecan fakat artık o büyükşehire aşinalığın verdiği öz güvenle düştüm yola. Bu defa yalnızım; cebimde baba harçlığı, üstümde anne duası.

İkinci dönem işler biraz karıştı. Bir irtica lafı ortalıkta kol geziyor. Siyasiler açıklama üstüne açıklama yapıyor. Yok başörtümüz siyasi simgeymiş, yok efendim okula siyasi simge ile girilemezmiş. Birileri karşı çıkıyor bu saçmalığa fakat sesleri medyanın gürültüsünde bastırılıyor. Hepimiz tedirginiz. Diğer üniversitelerde, fakültelerde durumlar nasıl öğrenmeye çalışıyoruz. Henüz resmî bir şey yok, bu işin resmî bir tarafı var mı ki diyoruz, eğitim hakkı diyoruz, eşitlik diyoruz. Kimi hocaların öğrencileri dersten çıkarttığı söylentileri dolaşiyor. Bir yandan fısıltılarla gelen haberlere inanamıyorum, koskoca hoca, öğrencisinin kılık kıyafetine takacak değil ya, diyorum bir yandan da korkuyorum, ya doğruysa. Televizyonda her akşam bir

tuhafılık. Okul mescidinde namaz kılan öğrencilere baskın yapan acar gazeteciler, tartışma programlarında Türkçe ezan münakaşaları. Programın birinde bir sanatçı, Türkçe ezan tartışmasında ne işi olduğunu yadırgar vaziyette köşesinde otururken birdenbire en can alıcı soruyu soruyor. “Ezanı Türkçe okusalar namaza mı başlayacaksınız?” İstemsiz gülüyorum. Ağlanacak

hâlimize gülmek tam da böyle bir şey. Çok şükür dönem kazasız belasız bitiyor. Seneye Allah kerim, deyip memlekete dönüyorum.

Yaz tatili daha uzun tabii. Bu defa da Ankara’yı, okulumu, arkadaşlarımı özler oldum. O zamanlar cep telefonu yok, ha deyince dostlarını arayamazsın. Biz de mektuplaşıyoruz. Her hafta

postacının yolunu gözlüyorum. İkinci sınıfta bizi neyin beklediğini yazıp çiziyoruz. Kimileri ümitvar, bir şey olmaz derken kimileri karamsar, ya bizi okulun kapısından çevirirlerse, deyip yüreklerimizi ağzımıza getiriyor. Allah’ım sen bizi korktuğumuzla sınama diye dualar ediyoruz.

Eylül başında, artık bildiğim bir şehre hiç bilmediğim

duygularla gidiyorum. Gönlüm korku ile ümit arasında. Kampüse vardığımda daha yeni kondukları etraftaki inşaat hafriyatından anlaşılan kulübe dikkatimi çekiyor. Bahçenin dışı giderek kalabalıklaşıyor. Kız öğrenciler, erkek öğrenciler. Kalabalığın uğultusuna siren sesleri karışıyor. Yankı odalarında hayallerim bin parçaya ayrılıyor, avucumda cam kırıkları, yaralarımı sarmak için eve dönüyorum.

Boğazımda bir yumru, kırgın gönlümde bir utku kaldı o günlerden. Allah var, babacığım bir kez olsun sitem etmedi. Annem, içinde bulunduğum durumdan bir kez olsun yüksünmedi. Aksine beni teselli ettiler. Şimdi geçmişe bakıp, ne günlerdi ya Rabbi, diyorum. Neyse ki hikâyenin devamı var. Her yarım kalan hikâyenin bu dünyadan bir alacağı var. Kara kıştan sonra bahar, fırtınanın ardından gönle neşve veren masmavi bir gökyüzü var.

Okulu bıraktım, evet, ama okumayı değil. Yüreğimde kırgınlık kalsa da hayata dört elle sarıldım. Halk kütüphanesi ikinci evim oldu, kitaplar en yakın dostlarım. İnsan içinde okuma aşkı olmaya görsün, bir yolu bulunuyordu. Hayat bana okul sıralarında çocukları yetiştirmeyi nasip etmedi belki ama kendi evlatlarını gönlümce büyütme imkânı verdi. Merhametli sevecen bir eş, ardından pırıl pırıl üç evlat. Nesrin, Nagehan ve Faruk. Evlatlarımla eğitimiyle bizzat ilgilendim. Uç uca

eklendi günler, aylar birken bin oldu. Yavrularım büyüdü. Büyük kızım ne zaman bir matematik sorusuna takılsa soluğu yanımda alırdı. Ortanca, bir deyimi anlamasa dudağını büküp mahzun mahzun bakardı. Ufaklık pek yormadı gerçi, önünde iki tane çalışkan ve yardımsever abla vardı. Bizim ortanca, arada sorardı; anne bu kadar şey biliyorsun neden öğretmen olmadın? Faruk da atılırdı hemen, o sadece bizim öğretmenimiz. İşte o anlarda yine boğazımda bir yumru, göğsümde sızı. Nesrin bilirdi bendeki hâli. Yaşıtlarına göre olgun, anlayışlı bir çocuktur.

İlk göz ağrımız üniversite çağına geldi. İçimde tarifsiz bir heyecan. Sınava başvurular başlamış. Artık işler ne de kolay. Geçiyorsun bilgisayar başına, bir iki tık, işlem tamam. Yine bir şubat günü. Dönem ortası. Bizimki lise sonda. Harıl harıl sınava çalışıyor. Okuldan eve heyecanla geldi. Anne başvurular başlamış. Akşam olsun, babası bankadan dönsün diye bekledik. Maaile doluştuk bilgisayarın karşısına. Nesrin'in başvurusu tamam. Yanımda oturuyor, gözlerinin içi parlıyor. Elimi tuttu, anne, dedi, vakti gelmedi mi? Neyin vakti, bu yaştan sonra hem. Nagehan da destek çıktı ablasına, hadi anne bence sen

de sınava girmelisin. O da lise sınavlarına hazırlanıyor. Ne var canım dedi, hep birlikte sınav senemiz olur. Faruk henüz meselenin farkında değil, babasının kulağına eğilip, annem üniversiteye mi gidecek, diye sordu. Yok oğlum dedim, ablana bakma sen, hayal kuruyor işte. Eşim araya girdi. Nedenmiş o, hem sen zamanında derece yaptım ben ÖSS'de diye hava atmamış mıydın, buyur bakalım. Gülüştük. Olacak iş değil. Önce ciddiye almadım konuşmaları.

Üç gün üç gece aynı muhabbet döndü evde. Yaparsın anneler, gençleri sen cebinden çıkarırsın hanımlar havada uçtu. Yapabilir miyim gerçekten diye düşünmeden edemiyorum. Hadi, diyor Nesrin, başvuru süresi bitmek üzere. Bir heyecan, işlemlere başlıyoruz. Başvuru tamam da ne ara hazırlanacağım ben bu sınava. Nesrin, kolayı var birlikte hazırlanırız, diyor. Nagehan'ın da LGS senesi. Nasıl olacak böyle diye kederleniyorum, kendi hayal kırıklıklarımı tamir etmeye yeltenirken çocuklarıma yetememekten korkuyorum.

Eşim tüm sevecenliğiyle, ben buradayım, her şey hallolur demeseydi cesaret edemezdim. Sınava kadar yorulmak bilmedi, hem işinde çalıştı hem ev işlerinde bana yardım etti. Arada, kolay mı dört çocuk okutmak, diye de takılmayı ihmal etmedi tabii. Sınava hazırlanmak öyle kızların ödevlerine yardım etmeye benzemiyormuş, Nesrin'in

yardımları olmasa imkânı yok bir şey yapamazdım. Her hafta test kitabı taşıyor eve. Takıldığım yerde bu defa o bana yardım ediyor. Bir de böyle hazır cep kitapları elinde. Kısa ve nokta atışı bilgiler falan. Anlamadığımız konuları ders videolarından tekrar ediyoruz. Fotokopi çağından dijital dünyaya. Arada hâlime gülüyorum. Kırk yaşındaki kadın gitti de on sekiz yaşına geri döndüm sanki. Çocuklaştım iyice.

Sınav günü geldiğinde yüreğim yerinden çıkacak sandım. Kızıyla aynı semtte ama farklı okullarda girdik sınava. Babası ona refakat etti. Nagehan da benimle geldi. Genç yaşında annemin elinden tutup sınava götürmek de varmış, diyor. Sen geç dalganı küçük cadı.

Sonuçlar açıklandı. Nesrin hayallerine kavuştu. Hacettepe Hukuk garanti, dedi rehber öğretmeni. Sevinçten yerimizde duramadık. Benim için ise durum sandığımdan çok daha iyi. Rehber öğretmen benimle de ilgilendi sağ olsun. Bizim buralarda bir tane meslek yüksekokulu var sadece. Orayı mı düşünüyorsunuz, diye sordu. Başka ne düşüneneğim ki. Nesrin araya girdi, annem eğitim fakültesine gidecek. Bu sıralamayla olur diyor rehber öğretmen, o zaman siz de kızınızla Ankara'ya gideceksiniz. Ankara mı, dedim. Ankara...

Tercihler için vakit var, deyip eve döndük. Akşam babasına bilgi veriyoruz. Nesrin bir

heyecanlı, bir heyecanlı... Babasına müjdeyi verdi, Hacettepe hukuk, birinci sıraya yazacağım, garanti dedi öğretmenler ama yine de birkaç tercih daha yapalım. Benim güzel kızım, deyip alınına bir buse kondurdu babası. Ardından ikisi de bana döndü. Eşim sordu, siz nereleri yazacaksınız küçük hanım? Muzipçe gülümsedim, bu dereceyle sana bir yirmi yıl daha hava atarım, dedim, bu bana yeter.

Meğer işler başkaymış. Eşim yakın zamanda terfi almış, kız Ankara'yı kazanırsa peşinden gitmekmiş niyeti, yeni görevimi başkentte ifa etmek isterim diye amirleriyle görüşmüş. Onlar da sıcak bakmışlar bu teklife. Nagehan'a da Ankara'da bir lise tercih ederiz, diyor. Taşınacağımız semti bile düşünmüş, eşi ve kızı okullarına rahat gidip gelsinmiş.

Tercihlerimizi yaptık. Yeniden o heyecanlı bekleme. Ekranaya düşün umutlar. Nesrin Yazıcı, Hacettepe Hukuk. Müzeyyen Yazıcı, Gazi Türk Dili ve Edebiyatı. Değmeyin sevincimize. Anne kız üniversiteli olduk.

Yılın mevsimleri gibi insanın da mevsimleri varmış. Kıştan sonra baharmış, yağmur dindiğinde güneş açarmış. Bunu kırk yaşında öğrendim. İyi ki öğrendim. Yankı odalarında bin parçaya ayrılan hayaller bir gün olur okul sıralarında yeniden tamamlanmış.

ANADOLU'NUN GÖNÜL SULTANI

Hacı Bektaş-ı Veli

■ Dr. Lamia LEVENT ABUL

Türkistan'ın irfan ocağında yetişen pek çok sufi, başta Anadolu olmak üzere geniş bir coğrafyayı etkileyerek hem İslam'ın hem de Horasan ilim ve irfanının Anadolu'ya taşınmasına öncülük etmişlerdir. Orta Asya'nın bu velüt ikliminde yetişen büyük mutasavvıflardan biri de Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'dir. O, Türkistan'ın piri Hoca Ahmet Yesevi'nin tarikat silsilesinin çok değerli bir halkasını temsil eden gönül eridir. O, Anadolu'nun Türkleşmesindeki ve İslamlaşmasındaki önemli rolü sebebiyle dün olduğu gibi bugün de gönüller sultanı olarak yaşamaya devam etmektedir.

Büyük velinin tasavvuf anlayışının merkezinde insan ve insanın tekamülü yer alır. İnsanın okunacak önemli bir kitap olduğunu söyler Bektaş-ı Veli, seyrü süluk aşamaları boyunca adeta bu mühim kitabı açıklar. Öyle ki ona göre, Yüce Allah'ın insanı yaratmasında üç mana vardır. Birinci mana kendini bilmektir, ikincisi toprak olmaktır, üçüncüsü ise kabri mesken tutmaktır. Yani insan önce kim olduğunu, niçin yaratıldığını bilecek, toprak gibi tevazu ve teslimiyet gösterecek. Bir gün fena bulacak bu âlemde yine toprak olduğunu bilme şuurunu içinde yaşayacak. Dolayısıyla yetmiş iki milleti ayıplamamak, kimseyi hor ve hakir görmemek gerekir. Bunun yolu, incinme de

incinmeyen bir gönle sahip olmaktan geçer. Hak Teâlâ insana ikisi başında ikisi de gönlünde olmak üzere dört göz vermiştir. Baş gözüyle bakanlar halkı görür, gönül gözüyle bakanlar ise Hâlık'ı görür. (Hacı Bektaş Veli, *Makalat*, TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 90.) Yüce Hâlık'ın yarattığı her mahluka sevgi ve hoşgörü ile bakmak, hürmet göstermek Hacı Bektaş-ı Veli'nin insan anlayışının özünü teşkil eder.

Soyu Peygamber Efendimize (s.a.s.) kadar uzanan Hacı Bektaş-ı Veli, Miladi 1210 yılı dolaylarında Nişabur'da doğmuştur. *Vilayetnâme*'de yer alan bilgilere göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin babası İbrahim Sani'nin, Musa Kazım Hazretlerinin torunlarından olduğu kaydedilir. İlk tahsilinden sonra Hoca Ahmet Yesevi hazretlerinin halifelerinden Lokman Perende'nin yanında akli ve naklî ilimlerin yanı sıra manevi eğitimini itmam eder. Dünyevi bütün hırsları terk ederek kendisini Hak yoluna adar. Zühd yolunu tercih eden Hacı Bektaş-ı Veli, mürşidi Lokman Perende'nin icazetiyle irşat hizmeti için Anadolu'ya gönderilir. Zira Lokman Perende de mürşidi Hoca Ahmet Yesevi gibi halifelerini irşat hizmetlerinde istihdam ederek Rum diyarına, Anadolu'ya gönderirdi. Hacı Bektaş-ı Veli de aldığı bu vazife ile yola revan olur. Önce Necef ve Kerbela'yı ziyaret eder, Hz. Ali'nin türbesinde halvete girer

Orta Asya'nın velüt ikliminde yetişen büyük mutasavvıflardan biri Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'dir. O, Anadolu'nun Türkleşmesindeki ve İslamlaşmasındaki önemli rolü sebebiyle dün olduğu gibi bugün de gönüller sultanı olarak yaşamaya devam etmektedir.

ve erbain çıkarır. Sonra Mekke ve Medine'ye giderek haccını eda eder. Bir süre Hicaz'da kaldıktan sonra Kudüs, Şam, Halep gibi şehirlere uğrayıp bu bölgelerdeki âlimler ve mutasavvıflarla görüşür. Uzun bir yolculuğun ardından Anadolu'ya gelir. Önce Sivas'a yerleşir, sonra Kırşehir ve Kayseri'ye geçerek Ahi Evran ile dostluk kurar ve Ahilik Teşkilatına katılır. Nihayetinde büyük şehirleri değil Sulucakarahöyük (Hacı Bektaş) gibi sakin bir Anadolu kasabasını tercih ederek buraya yerleşir. Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri cezbe sahibi bir veli idi. O, Allah aşkıyla yanıp tutuşan, her an O'nu anan bir mutasavvıftı. Onun insanlara hoşgörü ile yaklaşımı sebebiyle göçebe Türkler ve yerli Hristiyanlar İslam'ı kolayca benimsediler. (Ahmet Yaşar Ocak, Hacı Bektaş Veli, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. 14, s. 455-458; Hacı Bektaş Veli, *a.g.e.*, s.13-17)

Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin tasavvuf anlayışında "İnsan-ı kamil" önemli bir yere sahiptir. Ünlü eseri *Makalat*'ta dile getirdiği üzere bu mertebeye yani kamil insan mertebesine erişmek için insanın önünde dört kapı ve kırk makam vardır. Bunlar, insan-ı kamil olmanın merhaleleridir. Bunların hepsinin gereğini yerine getirenler ancak Hakk'a vasıl olurlar. Hacı Bektaş-ı Veli "Allah'ın varlığını müşahede etmek ve ona ulaşmak için bu makamların hepsini tam ve eksiksiz olarak kat etmek hiçbirini eksik bırakmamak"

gerektiğini ifade eder. Söz konusu dört kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Her bir kapının da on makamı vardır. Şeriat makamında iman ve ibadet esasları yer alır. Yani kişinin önce iman ve bu iman gereği olan amelleri yerine getirmesi gerekir. Sonra gelen tarikat makamı tövbe ile başlar, seyrü süluk yolunda olmak, hizmet, nasihat, havf, reca, aşk ve muhabbetle tamam olur. Sonra marifet kapısı gelir. Marifetin ilk makamı edep son makamı ise kendini bilmektir. Dördüncü ve son kapı hakikattir. Bu makamda kul, toprak gibi mütevazı ve teslimiyet içinde olur. Yetmiş iki milleti ayıplamamak, Allah'ın yarattığı her şeye tazim ve hürmet göstermek hakikat kapısının gereğidir. Hakikat sırrına eren kul için bu makam, münacat ve müşahede makamıdır. (Mahmut Esad Coşan, *Makalat*, Ankara, 1996, s. 11.)

Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*'ında inanan insanları dört gruba ayırır ve her bir zümrenin özelliklerini anlatır. Ona göre dünyada dört çeşit insan vardır. Bu dört insan zümresi abidler, zahidler, arifler ve muhiblerdir. Birinci gruptaki abidlerin aslı havadır. Şeriat kapısını temsil eden abidler gece gündüz Hakk'a ibadet eden, onun emirlerini yerine getiren, yasaklarından sakınan, namaz, oruç, hac gibi İslam'ın temel şartlarını eda eden, zorunlu hâllerde savaşa katılan, dünyevi zevkleri terk edip nefsiyle savaştan ve kimseyi incitmeyen özellikleri haizdirler.

İkinci zümre aslı ateş olan zahidlerdir. Bunlar tarikat ehli kimselerdir. Bu dünyada nefsinin yakan, hırslarından kurtulup arınan ve olgunlaşan kimselerdir. Hacı Bektaş-ı Veli, bu dünyada nefsinin yakanın ahirette azaptan kurtulacağını söyler. Ona göre zahidler nefislerini yok etmiş, gece gündüz Hakk aşkıyla zikreden ve ahiret için dünyada birikim yapan ilm-i ledün sahibi kimselerdir.

Üçüncü zümre olan ariflerin aslı sudur. Marifet kapısını temsil eden arifler benliklerini yok etmiş kimselerdir. Ona

İnsanın okunacak önemli bir kitap olduğunu söyler Bektaş-ı Veli. Öyle ki ona göre, Yüce Allah'ın insanı yaratmasında üç mana vardır. Birinci mana kendini bilmektir, ikincisi toprak olmaktır, üçüncüsü ise kabri mesken tutmaktır. Yani insan önce kim olduğunu, niçin yaratıldığını bilecek, toprak gibi tevazu ve teslimiyet gösterecek.

göre kendini arındırmayan başkasını arındırmaz. Suyun aslı temizdir, durudur, arıdır. Her girdiği kabın şeklini alır ve o kabı da temizler. Tıpkı su gibi arifler de hem kendilerini hem başkalarını arındırırlar. Ariflerin taati tefekkürdür, dünyayı ve dahi ahireti terk etmiş, tek arzuları Allah'a yakın olmaktır.

Muhibler hakikat kapısını temsil ederler ve asılları topraktır. Toprak, nasıl teslimiyet ve rızayı temsil ediyorsa muhibler de boyun büküp Hak'tan gelene razı olan kimselerdir. Muhiblerin taati münacaat, seyir ve müşahededir. Onların arzusu Allah'ı bulmak, kendilerinden geçmek ve Hakk aşkına vasıl olmaktır. (Hacı Bektaş Veli, *Makalat*, a.g.e. , s. 33-35.) Büyük müşdidin eserinde ifade ettiği bu esaslar, inanan insanın yapmakla mükellef olduğu

hususlardır. O, bir taraftan İslam'ın temel prensiplerini ortaya koyarken diğer taraftan tasavvufi gelenekte yer alan manevi eğitime dair hususları açıklamıştır.

İslami ilimlerle mücehhez bir âlim ve mutasavvıf olan Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri Anadolu'nun maneviyat önderi olarak büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ahi Evran Hazretlerinin esnafı teşkilatlandırması gibi Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri de konargöçer Türkmen aşiretlerini teşkilatlandırmıştır. Mevlana Hazretleri ile aynı dönemde yaşayan büyük veli, ehl-i sünnet inancının yayılmasına hizmet etmiştir. O, birçok halife yetiştirmiş ve yetiştirdiği halifeleri Anadolu'nun dört bir yanına irşat için göndermiştir. Beylikler döneminin ardından kurulan Osmanlı sultanları

da yapmış olduğu bu hizmetlerden ötürü Bektaşî dervişlerine sevgi ve hürmet göstermişlerdir. Hacı Bektaş-ı Veli, Osmanlı Devletinin Yeniçeri Ocağının da piri olarak görülür. Esasında Osmanlı'nın ve Yeniçeri Ocağının kuruluşu sırasında kendisi vefat etmiştir. Ancak büyük bir mürşit ve veli olarak bu topraklarda şöhret bulmasından dolayı manevi pir olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra Abdal Musa, Kara Rüstem, Seyyid Ali Sultan gibi ilk Osmanlı fetihlerine katılan ve Yeniçeri Teşkilatının kurulmasını sağlayan kişilerin Ahilik , gazilik ve Hacı Bektaş'ın ismi etrafında oluşmuş tasavvufi gelenekle irtibatlı olmalarının da böyle görülmesinde etkisi vardır. (Mahmut Esad Coşan, a.g.e. , s. XXIX.)

Yeniçerilerle sefere çıkan Bektaşî dervişleri, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tasavvuf anlayışını Anadolu'dan Balkanlara kadar yaydılar. Cengaver dervişleri Sultan Murat Hüdavendigar himaye etti. Hacı Bektaş Külliyesi'ni aynı zamanda bir Ahi Babası olan Sultan I. Murat Han yaptırdı. Damadı Karamanoğlu Alâeddin Bey vasıtasıyla Hacı Bektaş dervişleri ile Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) inşa ettirdiği külliye'nin giriş kapısı üzerindeki şu yazı yer alıyor: "Bu imareti, meliki, evliya soyu olan Ahi Murad -devleti daim olsun- yaptırdı. Hicri 769 (m.1367-68)" (<http://www.evliyalarimiz.com/haci-bektas-i-veli-hazretleri>)

YAPAY ZEKÂ, TARİH VE NOSTALJİ

■ Meryem KILIÇ

Yapay zekâ son yıllarda sağlık, finans ve sanat gibi pek çok alanda büyük değişimler ortaya çıkarırken tarih araştırmaları da bu değişimden payını aldı. Yıllar boyunca tarihçiler arşivler, yazılı belgeler ve arkeolojik buluntular üzerinde geçmişi

anlamaya çalıştı. Ancak bugün, yapay zekâ sayesinde geçmişe ve tarihe dair bilgi üretimi hızla değişmektedir.

Antik yazıtların çözülmesinden tarihsel sahnelerin yeniden canlandırılmasına kadar pek çok alanda yapay zekâ yeni fırsatlar sunmaktadır. Geliştirilen yeni bir yapay

zekâ sistemi, bu dönüşümün dikkat çekici örneklerinden biridir. Bu yeni sistemin, yüzyıllar boyunca aşınmış ve parçalanmış antik yazıtları analiz ederek onların ne zaman ve nerede yazılmış olabileceğini tahmin edebileceği düşünülmektedir. Sistem, yüz binlerce antik yazıttan oluşan geniş bir veri tabanı ve binlerce görsel kullanılarak eğitilmiş bir ağa dayanıyor. Bu sayede tarihçiler, eksik veya hasarlı metinlerdeki kelimeleri çok daha hızlı analiz edebiliyor. Aslında bu tür teknolojiler tamamen yeni değil. Daha önce geliştirilen bir yapay zekâ sistemi, antik metinlerin eksik kısımlarını tamamlamak ve tarihsel olarak konumlandırmak için kullanılmıştı. Yeni sistem ise benzer bir yöntemi daha ileri

taşıyarak araştırma sürecini daha üretken hâle getirmeyi hedefliyor.

Yapay zekânın tarih araştırmalarındaki etkisi sadece antik yazıtların analiziyle sınırlı kalmıyor. Dijital arşivlerin hızla büyümesi sayesinde milyonlarca tarihsel belge artık bilgisayarlar tarafından analiz edilebiliyor. Bu sayede tarihçiler, daha önce yıllar sürebilecek çalışmalarını çok daha kısa sürede gerçekleştirebiliyor. Milyonlarca kitap ve makalenin hızlı analizi sayesinde tarihsel kavramların zaman içindeki değişimi de incelenebiliyor. Bunun yanında yapay zekâ, geçmiş görsel olarak yeniden canlandırabilme potansiyeline de sahip. Üç boyutlu modelleme sayesinde antik şehirler ve kaybolmuş kültürel miras dijital ortamda yeniden oluşturulabiliyor. Örneğin bazı arkeolojik çalışmalarda antik kentlerin belirli bölgeleri üç boyutlu olarak yeniden inşa edilerek geçmişteki yaşamın nasıl görüldüğüne dair daha somut bir fikir elde edilebiliyor. Benzer şekilde, zarar görmüş sanat eserlerinin tarihini belirlemek ve orijinal renklerini tahmin edebilmek için de kullanılabilir. Bu tür çalışmalar yalnızca akademisyenler için değil müzeler ve eğitim kurumları için de yeni olanaklar ortaya çıkarmaktadır. Yapay zekâ destekli görselleştirme teknolojileri sayesinde, geçmiş dönemler daha etkileşimli

biçimde deneyimlenebilir. Böylece tarihî olaylar ve eski şehirler artırılmış gerçeklik uygulamaları sayesinde dijital ortamda daha görsel ve erişilebilir hâle gelir. Bu durum aynı zamanda nostalji duygusunu da güçlendiriyor ve insanlar geçmişini yalnızca öğrenmekle kalmayıp âdeta yeniden yaşayabiliyor.

Yapay zekânın tarih araştırmaları alanındaki gelişimi bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmalar, yapay zekâ tarafından üretilen tarihsel içeriklerin bilimsel verilerle her zaman örtüşmediğini göstermektedir. Özellikle tarih öncesi insan yaşamını tasvir ederken modern arkeolojik ve bilimsel verilerin gerisinde kaldığı görülmüştür. Bu durum, yapay zekâ sistemlerinin bazen güncel bilimsel bilgileri değil geçmişte yaygın olan fikirleri yeniden üretme eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Problemin temel nedeni, yapay zekâ modellerinin eğitildiği veri kaynaklarıyla ilgilidir. İnternette bulunan eski kitaplar ve kamuya açık materyaller daha erişilebilir olduğu için yapay zekâ sistemleri, çoğu zaman güncel akademik araştırmalar yerine daha eski kaynaklardan veri toplayabiliyor. Bu da tarihsel anlatıların bazen güncel bilimsel bilgiler yerine eski bilgilere dayanmasına yol açabiliyor. Yapay zekâ sistemlerini, gerçek gibi

görünen ancak tamamen hayalî olan mektuplar, günlükler veya tarihsel olaylar oluşturabiliyor. Eğer gelecekte dijital arşivler hem insan hem de yapay zekâ tarafından yazılmış metinlerle dolarsa tarihçiler için gerçeği ayırt etmek giderek zorlaşabilir. Buna rağmen yapay zekânın sunduğu fırsatlar oldukça önemli. Bu tür sistemler tarih çalışmalarında dönüştürücü bir rol oynayabilir. Çünkü antik yazıtların veya bozulmuş metinlerin analizi genellikle uzun bir süreçtir. Yapay zekâ ise binlerce metni saniyeler içinde karşılaştırarak araştırmacılara yeni ipuçları sunabilir. Her ne kadar yapay zekâ, büyük veri analizinde güçlü olsa da tarihsel yorumlama, bağlam kurma ve eleştirel düşünme gibi beceriler insana bağlı. Yapay zekâ, geçmiş anlamamıza yardımcı olabilir fakat geçmişin anlamını belirlemek insanların görevi.

Sonuç olarak yapay zekâ, tarih araştırmalarında yeni bir dönemin kapısını açıyor. Ancak diğer taraftan tarihsel doğruluk, bilgi güvenilirliği ve kolektif hafıza gibi konularda önemli sorular da ortaya çıkarıyor. Bu nedenle yapay zekânın tarih alanında kullanımı, insanın eleştirel düşünme, etik ve ahlaki sorumluluğu ile birlikte değerlendirilmelidir. Doğru ve sorumlu kullanıldığında bu teknolojiler geçmiş anlamamıza ve ayrıntılı bir biçimde keşfetmemize güçlü katkılar sağlayabilir.

sahne sizin mi yoksa size biçilen rolün mü?

■ Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Topluşsal olgular birey üzerinde dışsal ve zorlayıcı bir güç oluşturur. Aile beklentileri, kültürel normlar, iyi meslek algısı ve toplumsal statü arayışı gençlerin tercihlerini görünmez bir çerçeve içine yerleştirir. Başka bir ifadeyle genç birey, çoğu zaman kendi hayatını kurduğunu zannederken aslında hazır bir senaryonun içine doğar. “Başkasının hayatını yaşamak”, çoğu zaman fark edilmeden içselleştirilen

bir yönlendirme sürecidir. Bununla birlikte aile ve toplum baskısının tek tip olmadığı söylenebilir. Akademik başarı baskısı, mesleki ve ekonomik baskı söz konusu baskı tiplerine örnek olarak verilebilir.

Toplum baskısının arkasında çoğu zaman statü ve güvenlik kaygıları vardır. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, ailenin sosyoekonomik ve kültürel düzeyi yükseldikçe gençlerin ilgi ve yetenekleri

doğrultusunda destek görebildiği; imkânları sınırlı ailelerde ise hızlı kazanç/itibar sağlayan popüler mesleklere yönlendirmenin arttığı, baskının ve baba mesleğine yöneltme geleneğinin görülebildiği tartışılmaktadır (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Elbette bu aşamada hane içi karar süreçleri de önemlidir: TÜİK’in Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nda (2021) çocukların eğitimi konusunda karar alıcıların cinsiyete göre dağılımında kadınların payı

daha yüksektir (Türkiye geneli: kadın % 68,7; erkek % 31,3). Bu istatistik, eğitimin ev içinde ne kadar “aile işi” olarak görüldüğünü de gösterir.

Gençlik dönemi, kimliğin inşa edildiği en kritik evredir. Erik Erikson, ergenliği “kimliğe karşı rol karmaşası” evresi olarak tanımlar (Erikson, 1968). Bu dönemde birey “Ben kimim?” sorusuna yanıt arar. Ancak bu arayış çoğu zaman “Benden ne bekleniyor?” sorusunun gölgesinde kalır (Çapcıoğlu, 2015). Bu aşamada

kimlik inşası, sadece bireyin içsel keşif süreci olmaktan çıkar, toplumsal beklentilerle müzakere edilen bir alana dönüşür. Aile, okul, akran grupları ve giderek daha fazla dijital çevre; gencin önüne belirli başarı, meslek, yaşam tarzı ve hatta duygu ifade biçimleri konusunda normatif çerçeveler koyar. Böylece genç birey, kendi potansiyelini keşfetmeye çalışırken aynı zamanda onay görme ve dışlanmama kaygısıyla hareket edebilir. Bu durum, kimliğin

özgün bir tercihten ziyade stratejik bir uyum biçimi olarak şekillenmesine yol açabilir. Özellikle performans ve görünürlük odaklı dijital kültür ikliminde genç, “nasıl biri olmak istediği” ile kendisinden “nasıl biri olması beklendiği” arasındaki gerilimde yönünü bulmakta zorlanabilir. Bu gerilim çözümlenmediğinde rol karmaşası derinleşir. Çözümlendiğinde ise birey, toplumsal beklentileri bütünüyle reddetmeden ancak onlara teslim de olmadan daha

bütünlüklü bir kimlik inşasına ulaşabilir.

Erving Goffman'ın dramaturjik yaklaşımı, toplumsal hayatı bir sahneye benzetir. Aile içinde "başarılı evlat", okulda "çalışkan öğrenci", toplumda "geleceği parlak genç" rolleri gençten beklenen performansları belirler. Ne var ki bu roller, ilgi ve yetenekleriyle örtüşmediğinde genç, kendine ait olmayan bir hayat oyununu oynamaya başlar. Alkış alan bir rol, her zaman iç huzuru getirmez. Bu bağlamda Goffman'ın dramaturjik perspektifi, bireyin gündelik yaşamda farklı sahneler arasında geçiş yaparken benliğini nasıl düzenlediğini anlamayı mümkün kılar. Ön sahnede sergilenen uyumlu ve beklentilere uygun performans, çoğu zaman arka sahnedeki tereddütleri, yorgunlukları ve içsel çatışmaları görünmez kılar. Birey, alkışlanan bir rolü sürdürdükçe o rolün gerektirdiği dili, jestleri ve hedefleri içselleştirmeye zorlanır. Ancak bu içselleştirme her zaman sahici bir özdeşleşme anlamına gelmez. Rol ile benlik arasındaki mesafe açıldığında kişi, sosyal kabul ile kişisel tatmin arasında bir gerilim yaşamaya başlar. Bu gerilim uzun vadede yabancılaşma hissini derinleştirebilir. Birey, toplumsal olarak başarılı görünse de kendi hikâyesinin öznesi olmadığını fark eder. Dolayısıyla mesele yalnızca rolün iyi oynanması değil oynanan rol ile içsel

yönelimler arasındaki uyumun sağlanabilmesidir.

Bazen baskı, anne babadan önce toplumun dili olarak gelir. "Kız kısmı...", "Erkek adam...", "El âlem ne der?" gibi ifadeler bu duruma örnek verilebilir. Toplum normlarının çoğu zaman kategorik çalıştığı da ifade edilebilir. TÜİK'in gençlik infografisinde 2024'te genç kadınların evli olma oranı (% 11,7) genç erkeklerinkinden (% 3,3) daha yüksektir (İstatistiklerle Gençlik, 2024). Aynı dönemde 16–17 yaş grubunda resmî evliliklerde kız çocuk sayısının erkek çocuklardan çok daha yüksek olması da bu asimetriyi göstermektedir. Bir diğer boyut, gündelik denetimdir. Üniversite gençliği üzerine yapılan bir çalışmada (Geçgin, 2019) aile baskısının gençlerin hareket alanını daralttığı, bazı gençlerin "geleneksel aile"

vurgusuyla üniversite ortamını ev ortamından daha özgür tarif ettiği aktarılmaktadır.

Baskı sadece can sıkıntısı değildir; bilakis bazen o, bedende ve zihinde birikerek kaygı, çökkünlük ve kimlik karmaşası şeklinde görünürlük kazanır (Çapcıoğlu – Demir, 2020). Dünya Sağlık Örgütüne (2025) göre 10-19 yaş grubunda her 7 ergenden 1'i ruhsal bir bozukluk yaşamakta; depresyon ve anksiyete ergenlik döneminde başlıca sorun alanları arasında yer almaktadır. İlgili literatürde de çocuk-ergen ruh sağlığına dair çalışmalar, klinik başvurulara anksiyete bozuklukları ve depresyon gibi tanıların önemli yer tuttuğunu; ayrıca aile yapısı, ebeveyn eğitimi ve sosyoekonomik değişkenlerin ruh sağlığıyla ilişkili olabildiğini vurgulamaktadır. Bu tablo, genç bireye "Sen

Kendi yolunu çizmek bir isyan değil bir emek planıdır. Çünkü bireyin kendi yönünü tayin etmesi, başkalarını reddetmekten ziyade kendi yeteneklerini tanımayı, sınırlarını kabul etmeyi ve sorumluluk almayı gerektirir.

zayıfsın.” demek değildir; aksine, baskı altında ayakta kalmaya çalışırken bedeninin alarm vermesi normaldir. KONDA'nın yürüttüğü bir çalışmada, üniversiteli gençlerin önemli bir kısmının son dönemde bunalmışlık hissettiği belirtilirken gençlerin yaklaşık dörtte biri ücretli/ücretsiz psikolojik destek aldığını ya da almaya devam ettiğini ifade etmektedir. Aynı çalışmada psikolojik destek ihtiyacı, gençlerin en çok ihtiyaç duyduğu başlıklardan biri olarak % 45 ile öne çıkmaktadır.

Esasen toplumsal baskı sadece aile ve yakın çevreyle sınırlı değildir. Leon Festinger'in sosyal karşılaştırma kuramına göre bireyler kendilerini

başkalarıyla kıyaslayarak değerlendirir (Festinger, 1954). Günümüzde sosyal medya bu karşılaştırmayı sürekli ve görünür hâle getirmiştir. Birey artık sadece yakın çevresindeki insanlarla değil küresel ölçekte görünür kılınmış başarı, mutluluk ve estetik temsilleriyle kendini kıyaslamaktadır. Üstelik bu temsiller çoğu zaman seçilmiş, filtrelenmiş ve idealize edilmiş içeriklerden oluştuğu için gerçeklik algısı da dönüşmektedir. Böylece sosyal medya, bireyin kendi yaşamını değerlendirme ölçütlerini içsel referanslardan uzaklaştırarak dışsal onay mekanizmalarına bağımlı kılabilmiştir. Birey, yalnızca yaşayan değil aynı zamanda sürekli kendini sergileyen ve karşılaştırılan bir özneye dönüşmekte; bu da modern dönemin görünürlük merkezli baskı biçimlerinden birini oluşturmaktadır.

Yeteneği keşfetmek, bir gecede aydınlanma değildir, çoğu zaman küçük deneyler dizisidir. Baskı tek doğru yol diye dayatıldığında en güçlü karşı hamle kanıt toplayan bir süreç olabilir. Önce kendini tanımak, bireyin ilgi alanlarını ve güçlü yönlerini haritalamak için iyi bir başlangıçtır. Bu haritalama sürecinde temel mesele, aile ve toplumu karar verici bir otorite olmaktan çıkartıp bireyin kendi tercihlerini oluşturma sürecinde rehberlik eden ve destek sunan bir konuma yerleştirebilmektir. Kendi yolunu çizmek bir isyan değil bir emek planıdır. Çünkü bireyin kendi yönünü

tayin etmesi, başkalarını reddetmekten ziyade kendi yeteneklerini tanımayı, sınırlarını kabul etmeyi ve sorumluluk almayı gerektirir. Bu süreç çoğu zaman sabır, belirsizlikle baş etme cesareti ve dış beklentiler karşısında ölçülü bir direnç ister. Kendi yolunu seçen genç alkiştan çok anlamı, görünürlükten çok sahiciliği önemsemeyi öğrenir. Asıl başarı, başkalarının yazdığı bir senaryoyu kusursuz oynamak değil kendi hikâyesini tutarlı ve bilinçli bir emekle inşa edebilmektir.

Kaynaklar

- Çapcıoğlu, İhsan. “Gençlik Dönemi ‘Kimlik Arayışı’nın Demokratik Değerlerin ve İletişim Becerilerinin Gelişimine Katkısı”. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2 (2015), 57-76.
- Çapcıoğlu, İhsan – Demir, Zafer. “Durgun Sulardan Bulanık Denizlere: Din, Kültür ve Kimlik İlişkisi”, *Kültür ve Kimlik: Disiplinlerarası Yaklaşımlar*. 121-152. H. Beşirli, Z. Tekten Aksürmeli (ed.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.
- Erikson, Erik H. *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company, 1968.
- Festinger, Leon. “A Theory of Social Comparison Processes”. *Human Relations* 7/2 (1954), 117-140.
- Geçgin, Ercan. “Navigasyonlu Gençlik: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Toplumsal Karakter Araştırması”. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 7/17 (Nisan 2019), 45-71.
- KONDA. *Üniversiteli Gençlerin İhtiyaçları Araştırması*. TOG, Nisan 2024. <https://www.tog.org.tr/files/konda-genclerin-ihtiyaclari-arastirmasi-2024.pdf>
- Sarıkaya, Türkan - Khorshid, Leyla. “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7/2 (2009), 393-423.

PROF. DR. CENGİZ TOMAR İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mahir KILINÇ

Tarih; baktığınız açığa, bulunduğunuz yere, ideolojiye, dine, milliyete göre farklılık gösterebilir. Tarih bir inşadır ve sadece bir tarihçi okunursa tarih yalnızca onun açısından görülmüş olur. Dolayısıyla bir konuda tarih okuması yaparken ne kadar farklı kişiden okunursa o kadar farklı bilgi edinme ve değerlendirme şansı yakalanır.

Tarih, bugünün insanı tarafından yalnızca bilgi olarak mı görülmeli yoksa kendisine istikamet sunan bir pusula olarak mı? Tarihin sizin açınızdan tanımı nedir? Tarihi yazarların bu süreçteki rolü hakkında neler söylersiniz?

Geçmişte gerçekleşen olayları yer ve zaman bilgisi içerisinde inceleyen bir disiplindir tarih. Benim gözümde ise insanoğlunun edinmiş olduğu tecrübenin tümüdür. Dolayısıyla da insanlığın tecrübesinin artması olayları yorumlamada daha isabetli olur. Kişiyi yaşadıkları nasıl bir avantaj sağlarsa tarih bilgisi de insanoğluna öyle bir avantaj sağlar. Bu tecrübeler ışığında yola çıkarsak bence tarih, insanın bir pusulasıdır. Bu da kişinin tarihi bilip bilmemesi ile ilgilidir. Eğer tarih bilmiyorsanız o pusuladan mahrumsunuzdur ve navigasyonunuz yok demektir. Ancak tarihteki tüm olayların da birebir aynı olabileceği yanılgısına düşmeden tarihi bir pusula olarak görebiliriz.

Mesela bir Orta Doğu (Merkezi İslam Coğrafyası) tarihçisi Orta Doğu'nun son 100 yılını mı, 1500 yılını mı yoksa 5000 yıllık tarihini mi bilmeli? Elbette ne kadar çok tarihî malumata sahip olursa o kadar isabetli yorum ve öngörülerde bulunur. Dolayısıyla tarih ne kadar derin bilinirse gelecek o kadar iyi ve isabetli yorumlanabilir.

Tarihteki olaylar olmuş, bitmiş ve insanlar da bunu yazmıştır. Ancak tarih yazımında farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü her insanın bir kişiliği,

milliyeti, dini, inançları ve ideolojisi vardır. Kurtuluş Savaşı'nı anlatan bir Türk tarihçisi ile Yunan tarihçisinin anlatımı bir olabilir mi? Aynı şekilde bir Bizans tarihçisi ile Selçuklu tarihçisinin anlatımı da öyledir. Tarih matematik gibi değildir; iki artı iki dört etmez. Çünkü tarih; baktığınız açığa, bulunduğunuz yere, ideolojiye, dine, milliyete göre farklılık gösterebilir. Tarih bir inşadır ve sadece bir tarihçi okunursa tarih yalnızca onun açısından görülmüş olur. Dolayısıyla bir konuda tarih okuması yaparken ne kadar farklı kişiden okunursa o kadar farklı bilgi edinme ve değerlendirme şansı yakalanır. Nihayetinde tarihçilik bir yorumdur ve her yazar da konuyu kendi yorumuyla ele alır. Bunları göz önünde bulundurarak tarih okumalarında ihtiyatlı olmalı ve tarih metnini bir kutsal kitap gibi kabul etmemeliyiz.

Günümüzde akademik tarih ile popüler tarih anlatıları arasındaki mesafe giderek açılmış gibi görünüyor. Bu durum özellikle Osmanlı ve İslam tarihi söz konusu olduğunda ne tür riskler barındırıyor?

Tarih anlatılarında her ikisi de önemlidir ve olmalıdır. Ancak bunlar, biri diğerinin yerini tutan şeyler değildir. Popüler tarih akademik tarihe istinaden yazılırsa hiçbir problem yok. Ancak akademik tarihi göz ardı ederek kendi ideolojisine, kendi inancına, kendi milliyetine göre veya popülerlik ve reyting için yazılırsa orada problem başlar. Ayrıca popüler tarih

akademik tarihe alternatif olmamalıdır. Çünkü iki anlatım da birbirine alternatif olmayıp birbirini destekleyen şeylerdir. Bu iki anlatı birbirini desteklemediklerinde ya da birinin diğerine alternatif gösterildiği durumlarda ciddi feccatler ortaya çıkmaktadır.

Benim de hem akademik hem popüler kitaplarım var. Popüler tarihe dayalı kitabımdaki bilgileri akademik kitabımdaki bilgilere dayandırarak yazıyorum. Popüler tarih çevresinde yazdığım kitapları halkın daha iyi anlayabileceği bir seviyede yazarken akademik tarihin teknik üslubundan da onları kurtarmış oluyorum. Çünkü akademik tarihte belirli kurallar ve belirli referanslar olduğu için okuyucuya sıkıcı gelebilmekte ve bilimsel tarih kitabını her yerde ve her zaman okuma özgürlüğünden onları mahrum bırakabilmektedir.

Orta Çağ'da karanlık günlerini yaşayan Avrupa'nın karşısında Orta Asya'da ve Endülüs'te âdetâ İslam'ın en parlak dönemi olarak tanımlayacağımız altın yıllar yaşanmaktaydı. İslam coğrafyasında böyle bir yükselişin yaşanmasını sağlayan şartlar nelerdi?

Öncelikle tarih yazımında karanlık çağ, orta çağ gibi tabirler var. Ancak bu tabirler, Avrupa tarih yazımının kendi tarihi ile ilgili isimlendirmeleridir. Bunları kendi tarihimize asla yüklemememiz gerekir. Çünkü İslam tarihinin Orta Çağ'ı belki günümüzden fersah fersah daha aydınlıktır. Orta Çağ'ın

Bağdat'ı, Semerkand'ı, Buhara'sı, Hive'si, Kahire'si, Şam'ı, Endülüs'ü, Kurtuba'sı, Gırnata'sı o dönemdeki dünyanın en aydınlık bölgeleridir. Bunun elbette pek çok sebebi vardır ancak bunların en önemlisi kuşkusuz İslam'ın getirdiği motivasyondur. Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetinin "Oku" emrini taşıması İslam'ın ilme verdiği değer en büyük göstergesidir. İslam'ın ilme verdiği değer yanı sıra getirdiği adalet, liyakat, emanet üçlemesi de Müslümanların altın çağını yaşamasının en büyük unsurlarındandır. Bunların o dönemde uygulanır olması sadece Müslümanlar açısından değil Ehl-i Kitap'ın da yani Hristiyanların ve Yahudilerin de İslam medeniyetinden nasiplenmesini sağladı. Ayrıca o dönemde Bağdat'ta ve Kudüs'te bir arada yaşayan Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar bilimsel bir devrim gerçekleştirdi. Farabi, Harezmi, Buhari, Tirmizi gibi Türk dünyasından gelen âlimlerin İslam dünyasında çok önemli eserler vermesi de İslam'ın herhangi bir milliyete bakmadan nasıl bir yükselişe vesile olduğunun en büyük göstergesidir.

9-10. yüzyıllarda Bağdat'ta; 12-15. yüzyıllarda Semerkand'da, Endülüs'te, Kahire'de, Şam'da; 16. yüzyılda İstanbul'da Memlûkler ve ardından Osmanlı Dönemi'nde çok büyük ilmî gelişmeler yaşanır. Bunun ekonomik şartlarla da bağlantısı vardır. Ekonominin iyi olması aynı zamanda ulemanın da vakıflar aracılığıyla desteklenmesi yani ekonomik

zenginliğin ilme yansıtılması bu yükselişteki etkenlerdendir. Çünkü bir ülkenin medeniyet anlamında da ivme kazanması ilim, kültür ve sanatın desteklenmesiyle mümkün olur. Mesela Moğollar tüm dünyaya hâkim oldular ancak onlardan günümüze gelen bir medeniyet izi göremiyorsunuz. Ancak Müslümanlar antik şehirleri yıkmadılar. Bunları fethederek medeniyetleri devam ettirdiler ve yeni şehirler kurdular. Medeniyet kurmak da zaten böyle mümkün olmaktadır.

Orta Doğu'yu sürekli kriz, çatışma ve istikrarsızlık üzerinden okuyan hâkim anlatılar bölgenin tarihsel tecrübesinin hangi yönlerini görünmez kılıyor? Sahayı tecrübe etmiş biri olarak Orta Doğu okuması yapmak isteyenlere önerileriniz nelerdir?

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla büyük hegemonik gücün ortadan kalkması, mandayla birlikte İngiliz, Fransız sömürge yönetimlerinin kurulması ve ardından İsrail'in tesisi özellikle 20. yüzyılda Orta Doğu'yu sıkıntılı bir hâlin içerisine düşürmüştür. Günümüz anlatılarında Orta Doğu, sanki tarih boyunca hep savaş içerisindeymiş ve sürekli bir kargaşanın yaşandığı yer gibi anlatılır. Hâlbuki tarihî kayıtlara bakıldığında en çok savaşın ve kargaşanın yaşandığı yer Avrupa'dır. Ama maalesef son iki yüzyıldır hem bölge içindeki problemler hem İsrail'in kurulması hem bölge dışından müdahalelerin çokça olması burayı problemlili kılmıştır. İşte,

bu bölgenin sadece yüz yıllık tarihini bilerseniz burayı kaos ve savaşın hiç bitmediği bir yer gibi düşünürsünüz. Ancak 3000 yıllık tarihini bilerseniz çok farklı bir düşünceye sahip olursunuz. Hâlbuki Amerika yokken burası MÖ 2500'lü yıllarda önemliydi ve medeniyet merkeziydi. Sümerler, Eski Mısır, Babil, Asur gibi pek çok eski medeniyet ve daha sonra Roma ve İslam medeniyetleri. Dolayısıyla Orta Doğu'nun gerçek yönünü bilmek isteyenlerin evvela bölgenin tarihini geniş manada bilmeleri gerekiyor. Ayrıca bölgeyi tam anlamıyla tanıyabilmek için bölgenin halklarını, kültürlerini, dinlerini ve dillerini öğrenmek çok mühim. Özellikle de araştırmacıysak sadece okuyarak bunu çözemeyiz. Aynı zamanda sahaya inip kısmen de olsa yaşayarak, dilini ve lehçelerini bilerek tanımak mümkün olur. Tüm bunlarla birlikte o bölgeye dair film, müzik, sanat, edebiyat ve hatta gastronomiye dair bilgi sahibi olmak dahi elzemdir.

Özelde Gazze ama genelde Filistin meselesini yalnızca bölgesel bir sorun olarak mı yoksa küresel sistemin ahlaki ve siyasal sınırlarını gösteren bir eşik olarak mı değerlendirmeliyiz? Modern uluslararası düzenin adalet iddiası Gazze'yle birlikte ifşa oldu diyebilir miyiz?

Filistin sorunu diyoruz ama esasında sorun İsrail sorunu. Aynı zamanda küresel bir sorun. Zaten bunu oluşturanlar da bölge halkı değil. Osmanlı yıkıldıktan sonra Filistin,

İngiliz mandasına girdi. İsrail'i İngilizler kurdu. İsrail denildiğinde bizim aklımıza ilk olarak ABD geliyor ancak ABD'nin İsrail'e desteği çok sonra olmuştur. İsrail'in kurulmasına baktığınız zaman Fransızlar, İngilizler ve Rusların çok büyük desteği vardır. Bu bölgedeki Filistin halkı sürülmüş ya da öldürülmüş ve onların yerine yeni bir halk getirilerek suni bir devlet kurulmuştur. Charlie Hebdo saldırısında yürüyen Batılı devlet adamlarının hiçbiri Gazze için yürümedi. Avrupa'da o çifte standardı ya da ikiyüzlülüğü görüyorsunuz. Bunları söylerken halkları istisna tutuyorum. Çünkü dünyada pek çok halk Gazze'deki zulme karşı durdu. Ancak siyasiler için aynı şeyi söyleyemeyiz. Gazze meselesi küresel ahlak konusunda çok iyi bir turnusol oldu ve onların gerçek yüzünü ortaya çıkardı.

Tarihçilik tecrübenizden hareketle, özellikle genç okurlar başta olmak üzere tarihle daha sahici ve derinlikli bir ilişki kurmak isteyenlere temel tavsiyeleriniz nelerdir? Tarih bilincini inşa etmeye nerden başlanmalı ve nelere dikkat edilmeli?

Hepimizin bir sorusu vardır ki bu aynı zamanda felsefenin de temel sorusudur: "Biz kimiz?" Herkes dedelerini ve yaşadığı topraklara nereden geldiklerini merak eder, kim olduğunu araştırır. Bizler de Müslüman Türkleriz. Büyük bir tarihimiz var. Bu manada her millet bu kadar şanslı değil. Bizim atalarımız gibi medeniyetler

kurmuş milletlerin sayısı 10'u geçmez. Müslüman Türkler olarak binlerce yıldır önemli devletler ve medeniyetler kurmuşuz. Dolayısıyla evvela bu bilinçle, gençlerimize ve çocuklarımıza geçmişini öğretmemiz lazım. Kastım sadece zaferleri öğretilim değil; aslında en iyi öğrenmemiz gereken şeyler yenilgilerimiz, hezimetlerimiz olmalıdır. Kendi hayatımızda da en faydalı tecrübelerimiz yapmış olduğumuz hatalar değil midir? Dolayısıyla hamaset yapmadan, yenilmişliklerden ders çıkararak "Nerede hata yaptık ve neden bu hâldeyiz?" sorularını sormalıyız ki teşhisi koyabilelim.

İslam tarihini kabaca 1450 yıl olarak aldığımızda bunun 1200 yılında Türk hâkimiyeti var. İslam dünyasının koruyuculuğu bize nasip olmuş. Buna, iftihar edilesi olmanın ötesine taşıyarak bir nasip ve şükür vesilesi olarak bakalım. İslam dünyasının hamiliğini yapmak bize nasip olmuş, önemli bir medeniyet kurmuşuz. Buradan hareketle, tekrar o noktada olmalıyız diye gençlerimizin düşünmelerini sağlamalıyız. Onların bu bilince erişebilmesi ise yine tarihimizin her yönüyle öğretilmesiyle mümkün. Burada hem akademik tarih hem popüler tarih önemli rol oynamaktadır. Tarih anlatılarımızda zaferlerin yanında sıkıntılı dönemlerin anlatımı da olmalı ki gençlerimiz ecdadının düştükten sonra nasıl tekrar ayağa kalktığını öğrenebilsin. Böylece hayatında karşılaştığı sıkıntılarla mücadele etmeyi ve mücadele ruhunu canlı tutmayı öğrensün.

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Cengiz Tomar, 1970'te Üsküdar'da doğdu. İlköğreniminin ardından orta ve liseyi Üsküdar İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1992 yılında Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 1993 yılında aynı bölüme araştırma görevlisi olarak atandı. 1996'da "Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi: 1240-1260" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2006'da ise "Ortaçağda Askeri Kölelik Sistemi" adlı teziyle doktorasını tamamladı. Ürdün Üniversitesinde Arapça ve Orta Doğu çalışmaları, ODTÜ'de İngilizce, Edinburgh Üniversitesinde ise Orta Doğu çalışmaları üzerine eğitim aldı. 2011'de doçent, 2016'da da profesör olan Tomar, Yalova ve Marmara üniversitelerinde idari görevlerde bulundu. M.Ü. Kudüs Araştırmaları Merkezini kurdu. 2018-2022 yılları arasında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde rektör olarak görev yaptı. 1998'den bu yana TDV İSAM, İslam Ansiklopedisi müellif ve editörlerindedir. 2008-2017 yılları arasında koordinatör ve araştırma bölüm başkanı olarak görev yaptığı IRCICA'da başkan ve araştırma-yayınlar başkanı olarak görevine devam etmektedir.

MÜSAİTSEN KENDİNE GEL

■ Şükran KORKMAZ

İnsan büyür ve dünyayı tanır, yolculuk başlar. Bu seyahat elbette ruhsal, duygusal ve zihinsel olacaktır. İnsanın en büyük yolculuğu kendinedir. Peygamberimiz'in (s.a.s.) ifadesiyle "En büyük cihat, nefisle olandır." Kendini ve nefisini keşfetme yolculuğunun başlangıcı; kişinin kendini anlaması, iyileştirmesi ve yeniden bulması gibi zorlu bir süreçtir. Kendiyle tanışan dünyayı da yeniden tanır. Bu yeni keşifler bambaşka perspektifler, farklı köşeler, başka başka katmanlar buldurur. Bu yörüngeler içinde her katmanda hikmetin de perdeleri vardır. Fakat gün gelir yolculuk hiç aşınası olmadığı bir yöne evrilir. Yol; kimi zaman gölgelerin, sislerin içinden geçer, adımların ağırlaşır, nefesin daralır, kalbin yorulur bazen kırılır bazen de "Dayanamıyorum." diye fısıldar. Yine de her adım seni yeniden diriltir bir kudret taşır. Çekilen bunca çile, yolun çetrefili kendini bulmak içindir. Bulmak için de aramak gerekir. Bu meyanda, Pir-i Mevlana, "Sen dağları, denizleri, şehirleri gezersin ama kendini aramazsın." demiştir. O zaman şu soruyu sormak lazım gelir: Biz neredeyiz ki kendimizi bulalım da gelelim? Asıl önemlisi kendimizi nerede arayalım? Başlangıç noktamız, hangi hâletiruhiye içinde olduğumuzun farkındalığı olmalıdır. Bunun belli bir günü ve saati olmadığı gibi çakan bir şimşek ya da ani bir tokat gibi yüzümüze çarpabilir. Bu uyanış belki bir bakışta, bir gülüşte, bir hıçkırıktaki, bir sokak kedisini okşarken ya da yerdeki su

birikintisinden su içen o serçeyi ürkütmeden korkarak seyre dalmışken başlayan bir değişim olabilir. Kaçtığı yerden değil döndüğü yerden başlar her şey. Böylece döneriz içimizdeki asli ve asil varoluşa. Dıştan içe, sözden hâle, şekilden sırra doğrudur.

Kendini bulmak dünyayı aydınlatmaktır. Kendini aydınlatmayan dünyayı da karanlık zanner. İnsanın gerçek ahengini bulması için içindeki karanlıkla gölge yanlarıyla barışması, onları kabullenmesi gerekir. Herkesin gölge yanlarında ve gönül âleminde nice putlar vardır. Bu putların en görkemlisi “kimlik” ve “kişilik” adını verdiğimiz benliktir. Kişi sürekli karakterinden, kişiliğinden bahsederse aslında içindeki putları anlatır. Zira onların her biri duygu ve düşünceleriyle süslediği içsel heykellerdir. Aynı zamanda acıları, travmaları, sanrıları, şişik egosu, aşırı nobranlığı, şahlanmış nefsiyle dizginleyemediği pek çok arzuları kontrol edemediği bir öfkesi, günahları, zaafı, bağımlılıkları mutlaka vardır. Kaldı ki insan, kendi veri tabanındaki yazılımından kaçamaz. Yani yazılım vardır ama kullanıcı bilinç kazanabilir. O bilinçle de ona artık körü körüne bağlanmak zorunda değildir. Peki, bunca putu nasıl kırılım? Benliğimizi yıkıp öze, özümüze nasıl ulaşalım? Asıl bulmak dediğimiz şey yüzleşme ile olur. Yüzleşmek insanlığın en büyük savaşı, ruhun kendi sessizliğine tuttuğu aynadır. Yüzleşmek geçmişi silmek değildir. Geçmişte bıraktığın negatif izleri bugünün

formu ve bilinciyle yeniden izleyip çözdüğü bir bilinç mühendisliğidir. Bu karşı karşıya kalış yara bere içinde gerçekleşse de artık sen eski sen değilsindir.

Bu içsel kaostan çıkış yollarının en önemlilerinden biri de tasavvufun “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” reçetesidir. Tasavvufa göre bu yolculuk, insanın özündeki hakikate ulaşmasıdır. Kendini bilmek, kusursuz olmak değil kusurunu inkâr etmemektir. Nereden geldiğini, görevinin ne olduğunu, nereye gideceğini anlamaktır mesele. Bu aramada, doğru yolu kullanmak büyük önem taşır. Günümüz dünyasında tüm dijital mecralarda insanın beynini matkapla delercesine empoze edilen metotlar da var. Şamanizmin ve Budizmin yöntemlerini servis eden şifacılar, yogacılar, meditasyon ve enerji dağıtıcıları, frekans yükleyicileriyle dolu. Seni sana yabancılaştıran, senden uzaklaştıran ne varsa onlardan uzaklaşmaktadır belki de sır. Tabii bu noktada belli bir bilinç düzeyi gerekir. Bilinç olmadan bitkisel olarak yaşamak hayat değildir, saf bilinçtir. Bu bilince ermiş her insan mükemmel insan, insan-ı kâmilidir. İşte tüm bunlar insanın kendini tanıması ve insanlığını gerçekleştirilmesi, anlam bulması, daha bilinçli seçimler yapabilmesi hem bireysel hem kolektif olarak daha iyiye yaklaşması içindir. Amaç “daha iyi bir insan” olmaktır. Sadece bilmek değil olmaktır. İnsan; deneyimler, hatalar yapar ve farkındalıkla daha dengeli, erdemli ve anlamlı

bir yaşam sürmeye yönelir. Bunlar maddi âlem için elzem. Fakat bizim asıl amacımız ve çabamız manevi âleme göre özümüzdeki hakikate ulaşmak içindir. O hakikat bizi Allah’a yakınlaştıracaktır. Allah’a açılan yol, insanın kendi karanlığından başlayarak nefisten geçer. O karanlık yol aydınlanınca kul, Allah’a yaklaşmış olur. Nefs düşman değildir; tanınmadığında düşman olur. Onu tanırsan seni yönetemez, sadece seni tanıtır. Nefs yok edilmez, terbiye edilir. Zira nefis; “ben’i” merkeze koyar, kişiyi benmerkezci yapar. Teslimiyetin önüne de perde olur. Kibri ve aceleciliği de kendisini görmesine engel olan aynaya atılmış çamur gibidir. İnsanın kaçtığı nefsi değil kendisini tanımaktan korkmasıdır. İnsan kendisini gerçekten tanırsa içindeki nefsinin nasıl çalıştığını da anlamış olur. Kendini tanırsan ne zaman öfkelenildiğini ne zaman gururunun konuştuğunu fark edersin. O zaman nefsin de tanımaya başlarsın. Başkalarını değil kendini temizlersin. Yüce Allah (c.c.) Kur’an’da bunu çok net ifade eder: “Nefsin arındıran elbette kurtuluşa ermiştir.” (Şems, 91/9) Nefsin arınması; merhamet, adalet, hikmet gibi değerlerin gelişmesi demektir. Allah’a yaklaşmak nefsin tahakkümünü azaltmak demektir. Tüm bu çaba ve aramalar, bulmalar Allah Azze ve Celle için. O’na yaklaşmak ve kurtuluşa ermek içindir. Zaten Yaradan bizi bizden iyi tanıyor ve biliyor ama bizim kendimizi tanımamıza, bulmamıza, kendimize gelmemize ihtiyacımız var.

BİR ÇOCUK GEÇTİ İÇİMDEN

■ Seda Nur ÇETİNKAYA

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Günlerden bir gün yine delirecek gibi oluyorum. Bu, kimsenin duymadığı ama içimde sağır edici bir yankıya dönüşen o eski çığlıkla geliyor. O anlarda en dar gelen yer kendi içim oluyor. Kendimden kaçmak için sokağa çıkıyorum. Rüzgâr varsa iyi, çünkü çok konuşmaz, geçer gider yanından usulca. Sokaklara gürültünün en sakin biçimi.

Köşe başında bizim sokağın meşhur kedisine rastlıyorum: Nefise. Mahallede uğramadığı kapı yoktur. Yanına çömelip başını okşuyorum. Dokduğum sadece tüylü bir beden değil dinginliğin cismi gibi. Tüylerinin arasına unutmak istediğim cümleleri bırakıyorum, ellerimle sırtını sıvazlarken içimdeki taşlar bir nebze olsun hafifliyor. Yürüyorum, uzaklaşıyorum. Gözüm bir kaldırım kenarında, taş basamakların üzerinde oturan çocuğa ilişiyor. On yaşlarında ha var ha yok. Yüzü iki avucu arasına saklanmış,

gözleri çok eski zamanlara ait. Ne saklıyor bilmiyorum; gözyaşlarını mı, utanmayı mı, yoksa görünmez olma çabasını mı? Bir adım atıp duruyorum. O anlarda zaman, üzerine bastığın taş kadar serttir. Hiçbir şey yapmasan da kırılır. Gözlerim onun ellerinin arasına sıkışmış yüzüne takılıp kaldı. Kimse fark etmiyor onu. Yanından geçenler bir çöp kutusunu görür gibi bakıyor ya da hiç görmüyorlar. Oysa bu çocuk şehrin orta yerine serpiştirilmiş eski bir yorgunluk gibi. Daha da yaklaşıyorum. Başımı eğiyorum “İyi misin?” diye soruyorum ama biliyorum ki bu sorunun cevabı hiçbir zaman evet ya da hayır değildir. Cevap bazen bir sessizlik bazen de göz kapaklarının arkasına gizlenmiş bir karanlık. Çocuk başını kaldırmıyor. Ellerin arasından ince bir ses sızlıyor: “Görüyor musun?” Ne demek istediğini anlamıyorum ilkin. Beni mi kastediyor yoksa kendini mi? Belki de koca bir şehri. “Neyi?” diye soruyorum. “Elimi.” diyor, “Avuçlarımın içini.” Yavaşça avuçlarını açıyor.

Ellerinde bir şey yok. İçinde kırık bir oyuncak mı vardı, yitmiş bir hayal mi bilinmez. Ama yokluk denilen şey bazen çok şey anlatır. Belki de hiç olmamış bir mutluluğun boşluğu. Yüzü hâlâ ciddi, dudaklarında belli belirsiz bir eğrilik. Ne gülümseme ne hüznün. Zaman bazen bir çocuğun ellerinde durur. O ellerde ne varsa dünya da odur. Kimi zaman bir taş kimi zaman bir kurabiye kırıntısı kimi zaman da görünmeyen bir yas.

Biz bakmayı unuttuğumuz için o çocuklar ellerinde sadece hiçle dolaşır dururlar. Bu çocuk bana çocukluğumu hatırlatıyor. Daha doğrusu çocukken yaşadığım kırılmaları, bir parkta kaybolduğum o günü, babamın sessizliğini, annemin

O gün delirecek gibi olduğum sabahın akşamında, kendimle değil bir çocukla yüzleştim. Biz unuttuğumuzu sansak da onlar ellerinde görünmeyen hikâyeleriyle hâlâ avuçlarımızın içinde dururlar.

ellerindeki yorgunluğu...
Hepimiz bir şeyleri erken
öğreniyoruz. Kimimiz
yoksunluğu kimimiz beklemeyi
kimimiz susarak büyümeyi. Bu
çocuksa yaşına göre fazla şey
öğrenmiş. Yanına oturuyorum.
Kalabalık geçip gidiyor. Bir
kadın telaşla yürüyor, bir
adam yorgun argın alışveriş
poşetlerini taşıyor. Bir başka
çocuk elinde dondurmasıyla
karşıya geçiyor. Bizse kaldırım
kenarına çökmüş aynı
yalnızlığın farklı yaşlardaki
yankılarıyı sadece.

“Biliyor musun?” diyorum.
“Bazen ben de avuçlarımı
kapatıyorum. İçinde bir şey
var mı diye değil dışarıdan
bir şey girmesin diye. İnsan
büyüdükçe avuçlarını daha
kapalı tutuyor.” Göz ucuyla
bana bakıyor. Bu bakış, bir tür
onay gibi. “Ama büyüyünce
de kimse eline bakmıyor
artık.” diyor. Söyleyecek söz
bulamıyorum. Çünkü haklı.
Büyüdükçe ellerimiz sadece
iş görmeye, dokunmaya ya
da uzanmaya yarıyor. Kimse
o ellerin içine gizlenen hüznü
sormuyor. Oysa çocuklar
elleriyle konuşur bazen.
Sıkınca, açınca, uzatınca...

Bir süre susuyoruz. O
kaldırımsa hep aynı ama biz
ikimiz başka yere geçmiş
gibiyiz. Orada yan yana
otururken ne çocuk olmak bir
şey ifade ediyor ne yetişkin
olmak. Çünkü bazı kırılmalar
ne yaşla büyür ne zamanla
küşülür.

Sonra çocuk ayağa kalkıyor.
Cözleriyle kısa bir an
gökyüzüne bakıyor. “Gitmem

gerek.” diyor. Sanki hep
gidenmiş gibi söylüyor bunu.
Sanki hiçbir yerde uzun
kalmamış. Belki hiçbir yerde
köklenmemiş. “Adın ne?” diye
soruyorum. Omuz silkiyor.
“Bilmiyorum, bazen oluyor
adım.” Bir yabancı gibi gelip
geçen ama içimde yankısı
kalan çocuğun ardından
bakakalıyorum. Gidiş hafif, sesi
uçucu ama bıraktığı iz ağır. Bu
şehir yüzünü ellerinin arasına
saklamış nice çocukla dolu.
Kimisi acı saklar kimisi öfke
kimisi sessizliğini. Ben kaldırım

taşına geri dönüyorum. Nefise
yanıma geliyor. Ama Nefise'nin
tüylerinde yalnızca huzur değil
aynı zamanda bir sızının izi
de var. Çünkü biliyorum; bir
çocuk, bir kaldırımda adını
unutmuşsa biz çok şeyi eksik
yapmışız demektir.

O gün delirecek gibi olduğum
sabahın akşamında,
kendimle değil bir çocukla
yüzleştim. Biz unuttuğumuzu
sansak da onlar ellerinde
görünmeyen hikâyeleriyle hâlâ
avuçlarımızın içinde dururlar.

TARİH VE SANATIN BULUŞTUĞU ŞEHİR:

KÜTAHYA

■ Sümeyra YAMAN

Anadolu'nun iç kesimlerinde yer alan Kütahya köklü geçmişi, zengin kültürel mirası ve etkileyici doğal güzellikleriyle Türkiye'nin dikkat çekici şehirlerinden biridir. İlk bakışta sakin gibi görünse de sokaklarında dolaşmaya başladığınızda her köşesinde tarihin farklı bir izine rastlarsınız.

Kütahya tarih boyunca Frig, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle şehir, farklı kültürlerin izlerini bir arada taşıyan zengin bir mirasa sahiptir. Tarihi sokaklarda yürürken, taş evlerin arasında dolaşırken rastladığımız camiler, külliye, hamamlar insanı geçmiş zamanın atmosferine götürür.

Kütahya Çiniciliği: Yüzyılların Sanat Mirası

Anadolu'nun önemli sanat merkezlerinden biri olan Kütahya, özellikle çini ve seramik üretimiyle tanınan köklü bir geçmişe sahiptir.

Kütahya'da çinicilik yalnızca bir zanaat değil aynı zamanda yüzyıllardır ustadan çırağa aktarılan kültürel bir mirastır. Bu sanat, şehrin kimliğinin önemli bir parçası hâline gelmiş ve günümüze kadar canlılığını korumuştur.

Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti döneminde çini sanatı mimaride yaygın şekilde kullanılmaya başlanmış olup Osmanlıda bu gelişerek devam etmiştir. Camilerde, medreselerde ve saraylarda kullanılan çiniler hem dekoratif hem de estetik bir unsur olarak büyük önem kazanmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde 18. 19. yüzyıllarda Kütahya çiniciliği, hem gelenekselin devam ettiği hem de yeni tarzların ortaya çıktığı bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde çinilerde daha canlı renkler kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle mavi, turkuaz, kırmızı ve sarı tonları dikkat çekmektedir.

Günümüzde Kütahya'da çok sayıda çini atölyesi bulunmaktadır. Bu atölyelerde geleneksel teknikler korunarak üretim yapılmaktadır. Çini ustaları, yüzlerce yıllık motifleri yeniden yorumlayarak hem klasik hem de modern tasarımlar üretmektedir.

Kütahya çinileri bugün dünyanın birçok ülkesine ihraç edilmektedir. Ayrıca şehirde düzenlenen festivaller ve sergiler sayesinde bu sanatın tanıtımı yapılmaktadır. Kütahya çinileri yalnızca bir süs eşyası değil Anadolu'nun sanat, tarih ve kültürünün renklerle anlatılmış hâlidir.

Çinili Camii: Renklerin ve İnançın Buluştuğu Yer

Kütahya, yalnızca tarihiyle değil sanatla yoğrulmuş mimarisiyle de dikkat çeker. Bu sanatın en zarif örneklerinden biri ise şehrin silüetinde parlayan Çinili Camii'dir. Renkli çinileriyle uzaktan bile dikkat çeken bu cami, Kütahya'nın yüzyıllardır yaşattığı çini geleneğinin mimariye yansımış halidir. Çinili Camii'nin üzerine güneş ışığı düştüğünde çinilerin mavi, turkuaz ve beyaz tonları ışıkla dans eder gibidir.

Caminin kapısından içeri girildiğinde huzurlu bir atmosfer insanı sarar. Duvarlardaki çini süslemeler ince işlenmiş motiflerle âdetâ bir sanat galerisi gibi görünür. Her eserde sabırla çalışan ustaların emeği hissedilir. Geleneksel Türk süsleme sanatının incelikleri caminin iç mekânına estetik bir derinlik kazandırır. Çinili Camii, yalnızca bir ibadet yeri değil aynı zamanda Kütahya'nın çini sanatını yaşatan önemli bir kültür mirasıdır. Caminin bulunduğu çevrede dolaşırken Kütahya'nın tarihî atmosferi daha da belirginleşir. Eski sokakların sessizliği, çini atölyelerinden yükselen sıcak fırın kokusu ve minarelerden yayılan ezan sesi şehrin kültürünü ve ruhunu bir araya getirir.

Kütahya Ulu Camii: Asırlara Açılan Huzur Kapısı

Kütahya, yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir kültür merkezidir. Bu zengin tarihin

önemli simgelerinden biri ise şehrin kalbinde yükselen Kütahya Ulu Cami'dir. Hem mimarisi hem de tarihî geçmişiyle dikkat çeken bu cami Kütahya'nın ruhunu yansıtan önemli yapıların başında gelir.

Ulu Cami'nin inşasına 14. yüzyılın sonlarında Yıldırım Bayezid'in Kütahya'da şehzadelik yaptığı dönemde başlandığı bilinmektedir. Daha sonra cami Osmanlı Döneminde çeşitli onarımlar ve düzenlemelerle bugünkü hâline kavuşmuştur. Bu yönüyle Ulu Cami, Osmanlı mimarisinin erken dönem özelliklerini taşıyan önemli eserlerden biridir.

Caminin mimarisi sade fakat etkileyici bir görünüme sahiptir. Geniş bir ibadet alanına sahip olan yapı, güçlü taş duvarları ve yüksek kubbesiyle dikkat çeker.

Frig Vadisi: Doğanın Kalbinde

Kütahya'nın doğal ve tarihî güzelliklerini bir arada görmek isteyenler için etkileyici yerlerden biri de Frig Vadisi'dir. Kayalara oyulmuş anıtlar, eski tapınak kalıntıları ve geniş

Anadolu Kültür Sanat ve Arkeoloji Müzesi

Çini Müzesi

vadiler bu bölgeyi âdeta açık hava müzesine dönüştürür.

Vadide yürüyüş yaparken rüzgârın kayalara çarpan sesi ve kuşların doğaya karışan melodisi ziyaretçilere huzur verir. Binlerce yıl önce Frigler tarafından oyulmuş kaya yapıları insanın doğayla kurduğu eski bağın güçlü bir simgesi gibidir.

Bir şehri tanımanın en güzel ve en keyifli yollarından biri müze ziyaretleri yapmaktır.

Tarihî ve doğal güzellikleriyle büyüleyen, kültür ve sanatla yoğrulmuş, sanatın ve sanatçının şehri Kütahya müzeleriyle de göz dolduran bir şehirdir.

Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yaşamış Kütahya'da bizleri geçmişe götürecek eserlerin sergilendiği çok sayıda müze vardır.

Çini Müzesi

Kütahya'nın merkezinde yer alan bu müze Türkiye'nin ilk ve tek çini müzesidir. Müzenin

içerisinde bulunduğu yapı 14. yüzyılda yapılan külliye'nin imaret ve türbe bölümü, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çini müzesi olarak restore edilip 1999 yılında ziyarete açılmıştır.

Müzedeki vitrinlerde, 14. yüzyıldan günümüze kadar Kütahya ve İznik'te üretilen çinilerden yapılmış kitabeler, vazolar, tabaklar, panolar ve ev gereçleri kronolojik bir sırayla sergilenmektedir. Yapı içinde ayrıca Germiyan Beyi II. Yakup Çelebi'ye ait çinilerle süslenmiş bir sanduka bulunan türbe bölümü yer alır. Ayrıca müzede çini yapımında kullanılan boyalar, fırçalar ve çeşitli üretim araçları da sergilenmektedir. Bu sayede ziyaretçiler yalnızca eserleri değil çini sanatının üretim sürecini de öğrenme fırsatı bulur.

Kent Tarihi Müzesi

Kütahya Kent Tarihi Müzesi Kütahya'nın geçmişini, kültürünü ve günlük yaşamını tanıtmak amacıyla kurulmuş önemli bir müzedir. Müze,

Kütahya Ulu Camii

Kütahya'nın tarih boyunca geçirdiği değişimleri gösteren kapsamlı bir kültür merkezi niteliğindedir.

Zemin kat bölümde Kütahya'nın tarihsel gelişimi anlatılır. Hititlerden başlayarak Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyan Beyliği, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ait bilgi, fotoğraf ve belgeler sergilenir. Böylece ziyaretçiler şehrin tarihini kronolojik olarak öğrenebilir. İlk katta, Kütahya'da geçmişte yaygın olan ancak günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş meslekler canlandırılmıştır. Demircilik, bakırcılık, kalaycılık, keçecilik, sepetçilik, dülgerlik, bıçakçılık, semercilik ve nalbantlık gibi meslekler mankenler ve gerçek aletlerle oluşturulan dükkânlar içinde sergilenmektedir. İkinci katta ise eski Kütahya evlerinin yaşam tarzı canlandırılmıştır. Geleneksel odalar, mutfak, yatak odası, düğün ve kına gecesi gibi günlük hayat sahneleri ziyaretçilere geçmişteki aile yaşamını gösterir. Halı dokumacılığı

ve geleneksel kıyafetler de bu bölümde sergilenir. Müzenin bahçesinde çini sanatının yapım aşamaları tanıtılmaktadır. Burada çininin, ham maddeden başlayarak boyanması ve fırınlanmasına kadar olan süreç hakkında bilgiler verilir.

Bu müze, Kütahya'nın geçmişini anlatan bir zaman yolculuğu gibidir. Müzenin odalarında dolaşan ziyaretçiler eski mesleklerin sesini, geleneksel evlerin sıcaklığını ve şehrin tarih boyunca biriktirdiği kültürel mirası yakından hisseder.

Anadolu Kültür Sanat ve Arkeoloji Müzesi

Şehir merkezinde bulunan bu müze, özellikle arkeolojik

eserleri ve etnografik koleksiyonlarıyla Kütahya'nın geçmişine ışık tutar. Aynı zamanda bölgenin tarih boyunca geçirdiği kültürel değişimleri ziyaretçilere ayrıntılı şekilde anlatmayı amaçlar.

Tarih öncesi, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemine ait eserler arasında seramikler, heykeller, taş kabartmalar, süs eşyaları, sikkeler ve günlük yaşamda kullanılan araçlar yer alır.

Kütahya Anadolu Kültür Sanat ve Arkeoloji Müzesi hem tarih meraklılarının hem de şehri ziyaret edenlerin ilgisini çeken önemli bir müzedir.

Kütahya'nın tarihî sokaklarında dolaşırken geçmişin izleriyle karşılaşmak, doğanın içinde huzur bulmak ve sanatın inceliğini görmek bu şehrin sunduğu en değerli deneyimlerdir. Kütahya, Anadolu'nun sessiz ama derin hikâyeler anlatan şehirlerinden biridir. Bir kez ziyaret eden herkes bu şehrin sakın güzelliğini ve tarih kokan atmosferini uzun süre unutamaz.

Frig Vadisi

ve babalar, bebek daha dünyaya gözlerini açmadan bir ultrason karesini “hatıra” diyerek paylaşıyor. İyi niyetle yapılan bu hamle, aslında çocuğun rızasının hiçbir şekilde alınamayacağı bir dönemde, onun adına kalıcı bir dijital iz bırakmak anlamına geliyor.

Daha doğmadan dijital dünyaya kaydedilen bu yeni nesle bakıp toplum olarak en başından beri büyük bir yanlışta düştük. “Dijital yerli” kavramı ilk ortaya atıldığında bu kuşağın teknolojiyi ana dili gibi konuştuğu ve her şeyi doğuştan bildiği sanılıyordu. Ancak son on yılın eğitim araştırmaları, bu romantik kabule ağır darbeler indirdi ve yüzleşmemiz gereken iki büyük riski ortaya koydu. Birincisi, elindeki cihazı ustaca kullanan her gencin otomatik olarak “eleştirel bir okuyazar” olduğu yanlışlığıydı. İkincisi ise “aynı anda birçok işi yapabilme” becerisinin öğrenme süreçlerine ve zihne zarar vermediği zannıydı. Sırf bu kuşağın teknolojiye doğuştan hâkim olduğuna dair inancımız yüzünden peydahlanan bu mitler bugün okulu ve aileyi yanlış patikalara sürüklüyor. Teknolojinin çok olduğu yerde öğrenmenin de çok olacağını sanıyoruz. Yahut çocuğun ekrandaki tehlikeleri zaten bildiğini varsayıp ebeveynlik ve rehberlik dizginlerini tehlikeli bir şekilde gevşetiyoruz. Oysa unuttuğumuz acı bir gerçek var: “Çok teknoloji” maalesef her zaman “çok hikmet” getirmiyor. Aksine, bu hikmet eksikliği zihinlerde ağır bir tahribat yaratıyor.

Dikkat Ekonomisi ve İrade İmtihanı

Bugün dijital yerli profilini incelediğimizde karşımızda devasa bir “psikolojik baskı” ve darmadağın olmuş bir zihin haritası çıkıyor. Dikkat dediğimiz kıymetli hazine, basit bir odaklanma meselesi olmaktan çıkıp çok oldu. Bildirimlerin, durmak bilmeyen akışların ve bitimsiz içerik zincirlerinin arasında çetin bir “irade ekonomisi” savaşına dönüştü. Nitekim dokuz yaşından itibaren dört yıl boyunca izlenen geniş bir grup üzerinde yapılan çalışma çok çarpıcı bir gerçeği, sosyal medya kullanımının “dikkatsizlik” belirtilerini doğrudan artırdığını ortaya koydu. Araştırma, ilginç bir şeyi gösteriyor: Video izleyenlerde veya oyun oynayanlarda dikkat dağınıklığı sorunu parça parça kullanıma göre daha az çıkıyor. Buradan çıkarmamız gereken ders son derece net. Karşımızdaki mesele “ekran” süresinin uzunluğu meselesi değil. Asıl fail, sosyal medyanın zihni dilim dilim bölen, sürekliliği öldüren o sinsî tasarımı. Zihni bu sinsî tasarımla lime lime edilen gençlerin empati ve kimlik gelişimini de elbette sadece “Ekran başında çok vakit geçirdi.” diyerek, niceliğe indirgeyerek açıklayamayız. Sosyal medyada asıl belirleyici olan niteliktir; yani o parçalanmış dikkatle ekran başında ne yapıldığıdır. Genç; sanal alemde kendini olduğu gibi mi sunuyor yoksa başkalarıyla yarışan “idealize

edilmiş” sahte bir benlik mi kurguluyor? İşte “kimlik berraklığı” ile “kimlik sıkıntısı” tam da bu ince çizgide, o sahte vitrinlerin önünde ayrılıyor. Yapılan araştırmalar, özellikle problemlili ve aşırı kullanımın gençlerdeki empati duygusunu körelttiğini gösteriyor. Ancak veriler tek tip de değil; yani her ekran başına geçen mutlak surette “duygusuzlaşır” diyemeyiz. Buradaki temel anahtar; “tamamen yasakçı” bir zihniyetin kısırlılığı ile “saldırım çayıra” rahatlığının tehlikesi arasındaki o altın orta yolu bulmaktır. Eğer bizler içeriği, niyeti ve bağlamı gözetemeyen kuşatıcı bir rehberlik dili kuramazsak dijital dünyanın çocukları ya çok kırılmalı ya da çok katı bir benlik anlatısının içinde ne yazık ki savrulup gidecekler.

İşte tam da bu kayboluşun önüne geçebilmek için, meselenin köklerine, yani manevi gelişime inmemiz şart. Manevi gelişim dediğimiz o ince işçilik, çocuğun zihnine kuru bilgi yığmak yahut birtakım ritüelleri mekanik bir şekilde tekrarlatmak değildir. Aksine, insanın iç terazisini (niyeti, muhasebeyi, sabrı) dış dünyadaki adalet ve merhametle dengeleme; zaman ile mekân arasında sarsılmaz bir ahenk kurma çabasıdır. Ekran karşısında kimliğini arayan gençler için bu denge, aşılması elzem bir sırat köprüsüdür. Zira dijital âlem, onlara durmadan “Sen busun.” diyen devasa bir ayna tutarken bir yandan da görünmez kamçılarıyla “Şöyle olmak

zorundasın.” dayatmasını zihinlerine kazır. Hele ki o fırtınalı ergenlik çağında bu baskı çok daha yıkıcıdır. Bu yüzden gencin mahremiyetine saygı duymakla onu bu dipsiz kuyunun tehlikelerinden korumak arasındaki o gerilimli hat üzerinde yoldaşça ve eşitlikçi bir dil kurmak zorundayız. Bu yoldaşça dili kurarken İslam’ın bize söylediklerine dönüp baktığımızda bu dijital savrulmayı omuzlayacak iki devasa sütun imdadımıza yetişir: emanet ve tezkiye. Nefsi arındırma manasına gelen tezkiye, aslında insanın kendi iç dünyasını dijitalin o savurgan, yutucu akıntısına kaptırmama direnişidir. Bugün dijitalin bütün kurgusu bitmeyen bir “akış” üzerindedir; sonu gelmeyen bir kaydırma, susmayan bildirimler... O hâlde günümüz çocuğuna tezkiyeyi anlatmak, sadece otoriter bir sesle “O ekranı kapat!” demek olamaz; asıl marifet, ona “O ekranı açtığında kalbin neyi arıyor?” sorusunu kendi kendine sorabilme şuurunu kazandırmaktır. İşte tam da bu şuur noktasında, o darmadağın olan dikkati ve yorulan kalbi toparlayacak yegâne sığınak, “zikr”in o birleştirici kudretidir. “Çünkü kalpler ancak Allah’ı anmakla itminan bulur.” Zikir, burada dildeki bir tekrar değil farenin ucundaki, klavyedeki her bir adımın niyet terazisinde tartılması yani günümüze uyarlanmış “dijital bir murakabe” hâlidir.

İşin zaman idaresi boyutu ise bu murakabenin sınıdığı

bambaşka bir kanayan yaradır. İnsan, zamanı öğüttüğünde ziyanın tam göbeğindedir; kurtuluş ancak imanı, salih ameli, hakkı ve sabrı bir hayat nizamı hâline getirmekle mümkündür. Dolayısıyla bizler aileler olarak çocuğun ekran süresini elimizdeki kronometreyle dakika dakika ölçen birer gardiyan olmaktan çıkıp okumayla, toprağa dokunmakla, ter dökülen sporla ve yüz yüze kurulan sahici dostluklarla o vakti nasıl bereketli mayaladığımızı bakmalıyız.

Riskler, Algoritmalar ve Ahlaki Girdaplar

Dijital çağın o alengirli risklerini sadece “çocukların ahlaki zayıflığı” diyerek kestirip atamayız. Karşımızda, devasa platformların tasarımlarına ve acımasız bir veri ekonomisine entegre olmuş yapısal bir mekanizma var. Bakın, UNESCO’nun 2023 raporları gerçeği yüzümüze çarpıyor: Çocuklara “eğitim teknolojisi” diye sunulan uygulamaların azımsanmayacak bir kısmı, arka planda sessizce çocukların verisini hasat ediyor. Pandemi döneminde zirveye ulaşan bu süreç, “dijital fırsat” kılıfı altında çocuğun en saf öğrenme gayretini dahi küresel veri pazarında bir sermaye hâline getirebiliyor.

Bu metalaşmanın temelinde ise algoritmalar ve dikkat ekonomisi atıyor. Ekranı düşen öneri sistemlerinin derdi çocuğun uzun vadeli gelişimi falan değil; tek dertleri “etkileşim sinyalleri”

dedikleri o sihirli sayılardır: Ne kadar izledi, ne kadar beğendi, ne kadar paylaştı? Çocuğun uzun vadedeki iyiliği ile o anlık dürtüleri arasındaki uçurum da tam burada derinleşiyor. Bugün akademik literatür bile, “Çok izlenen, çok tıklanan şey faydalıdır.” yanılgısının çöktüğünü görüp etkileşimi değil sahici faydayı merkeze alan yeni arayışlara giriyor. Bir anne-baba olarak çıkaracağımız pratik ders gayet basittir: Çocuğun gözünü ekrandan alamaması, o içeriğin kaliteli olduğunu göstermez; “çok bakıyor olması” daha da iyi olduğu anlamına hiç gelmez.

Çocuğun ekranla kurduğu bu tehlikeli ilişkinin bir diğer sarsıcı boyutu da mahremiyet ihlalleridir. İşin mahremiyet cephesi ise bilgisayardaki birkaç “gizlilik ayarı” butonuyla çözülecek kadar basit değildir; bu, köklü bir ahlak meselesidir. Çocuğun bedeni ve itibarı üzerine titrenmesi gereken bir emanettir.

Mahremiyetin zedelendiği bu kontrolsüz ortamda, zedelenen bir diğer hayati unsur da hakikatin ta kendisidir. Hakikatle bağın koptuğu yerde inanç da kimlik de savrulmaya mahkûmdur. Kur’an’ın “Bilmediğin şeyin ardına düşme.” düsturu, bireyin omzuna muazzam bir bilgi ahlaki sorumluluğu yükler. Ekrandan akan her bilgiyi süzgeçten geçirmeden paylaşan günümüz insanına, “Her duyduğunu söylemesi kişiye yalan olarak yeter.” hadis-i şerifinden daha sarsıcı

bir fren olabilir mi? Yapılan araştırmalar gösteriyor ki; internette kontrolsüzce yayılan o sözde dinî içeriklerin doğruluğu, gençlerin inanç dünyasında kritik yaralar açabiliyor. Demek ki mesele sadece basit bir “bilgi kirliliği” değil dinî kimlik inşasının temel direklerinin sarsılması meselesidir. Bu sebeple manevi gelişim stratejisi dijital okuryazarlığı teknik bir beceri olarak görmekten vazgeçip hakikate sadakat ve sözün edebini muhafaza etme iradesi olarak okumak zorundadır.

Peki O Zaman Ne Yapacağız?

Tüm bu yapısal sorunlar ve ahlaki girdaplar karşısında, çözümlü yalnızca dev platformlardan veya yasa yapıcılarından bekleyemeyiz. İş, dönüp dolaşıp evin ocağına, sınıfın iklimine ve toplumun manevi rehberlerine düşmektedir.

Evinizde “dijital murakabe”yi tıpkı akşam çayı etrafında toplanmak gibi sıcak, haftalık bir aile geleneğine dönüştürün. Çocuğunuza tepeden inme bir tavırla, “Ne izliyorsun bakayım?” demek yerine, onunla yan yana oturup o can alıcı niyet sorusunu sorun: “Evladım, bunu izlediğinde, bu oyunu oynadığında içinde hangi duygu filizleniyor? Hangi davranışın besleniyor?” İşte “tezkiye” ancak böyle ete kemiğe bürünür; soyut bir terim olmaktan çıkıp çocuğun ruhuna işler.

Çocuğunuzun o görünmez “dijital ayak izini” bir aile emaneti gibi titizlikle yönetin.

Aileler olarak çocuğun ekran süresini elimizdeki kronometreyle dakika dakika ölçen birer gardiyan olmaktan çıkıp okumayla, toprağa dokunmakla, ter dökülen sporla ve yüz yüze kurulan sahici dostluklarla o vakti nasıl bereketli mayaladığımıza bakmalıyız.

Daha o minicik yaşlarında, onun rızası olmadan tek bir karesini bile internet denen o dipsiz kuyuya atmama ilkesini evinizin sarsılmaz anayasası yapın.

Evinize basit ama hayati “tasarım müdahaleleri” yapın: Bildirimlerin sesini kısın, uykuya geçmeden cihazlarla vedalaşın ve o ekranları yatak odalarının mahremiyetinden çıkarıp evin ortak alanında tutun.

Öğretmenlerimiz, eğitimcilerimiz... Dijital okuryazarlık meselesini, ders bitiminde ayaküstü yapılan o yavan “İnternette dikkatli olun çocuklar.” nutuklarından kurtarmalıyız.

Meseleyi, değerlerimizin o asil diliyle harmanlayın. Bilgiyi doğrulama becerisini anlatırken İsrâ suresinin “Bilmediğin şeyin ardına düşme.” uyarısıyla söz adabını aynı potada eritin. Ekranda başkasının fotoğrafını izinsiz paylaşmanın, birini linç etmenin nasıl ağır bir “kul hakkı” olduğunu, mahremiyetin ne anlama geldiğini sınıfta tartışın.

Hocalarımız, vaizlerimiz, toplumun önündeki aydınlık yüzler... Hutbe ve vaazların dilini artık sadece bir “dijital felaket” anlatısı olmaktan çıkarmanın vakti geldi. Kürsülerden “mahremiyet, hakikat ve zaman” şuurunu pratik bir yaşam becerisine dönüştürececek adımlar atılmalı. “Her duyduğunu söylemek yalan olarak yeter.” nebevi ikazını; bugünün tık avcılığıyla, yalan haberle ve dijital iftirayla somutlaştırarak anlatın. Mahremiyet çağrısını, çocuklarını internette sergileme hastalığına tutulan ebeveynlere bir şifa reçetesi olarak sunun.

Sözün özü, tüm bu çabalarımızın, attığımız her küçük adımın tek bir ortak menzili var: Ekranın o sahte parlaltısında kaybolup gitmeyen, hakikatle bağını sapasağlam tutan, mahremiyetinin sınırlarını bir kale gibi koruyan evlatlar yetiştirmek. Kendi dikkatine ve niyetine hükmedebilen; dijital dünyanın gerektirdiği yetkinliği, inancımızın o kadim erdemiyile taçlandıran bir insan modeli inşa etmek.

GÜZELİ KURTARMAK: BEĞENİ TİRANLIĞINA KARŞI ETİK BİR DURUŞ

■ Zeynep KAYSERİ UZUN

“Güzel olan hiçbir şey hülâsa edilemez.” diyor Valéry. Ona göre güzellik, bilginin konusu değil varlığın bir hâli ve tecrübenin parlıtıdır. Gözle görülenin ötesinde, sezginin ve sessiz hayranlığın alanında doğar. Analiz, onu çözmek ister ama her çözümleme bir çözümlerdir. Her hülâsa, her açıklama güzele dair bir eksiltmedir. Güzellik, parçalara bölündüğünde yaşamını yitirir. Onu tanımlamaya çalıştığımızda olduğundan küçük bir kalıba hapsederiz. Oysa güzelin hayat bulması için sükûnet ve durağanlık gerekir. O, bir mısranın aralığında, bir melodinin sönük notasında, bir bakışın naifliğinde yaşar. Kızılderili bilgeliklerinde güzel olan, insanın onunla uyum içinde yaşadığı şey ve bir denge

hâlidir. Güneşin doğuşundaki turuncu, nehrin kıvrımındaki gölge, kartalın sessiz uçuşu... Her biri, varoluşun kutsal düzenine duyulan derin bir hayretin ve saygının ifadesidir. Bununla birlikte bu sessiz ve uyumlu güzellik anlayışı, modern çağın hız ve tüketim eksenli estetik anlayışıyla keskin bir tezat oluşturur. Byung-Chul Han'ın *Güzel Kurtarmak* adlı eseri, modern çağın parlak ama sığ yüzeylerine karşı yazılmış felsefi bir ağıt gibidir. Han'a göre artık her şey pürüzsüzdür. Ekranlar, yüzler, sözler hatta duygular bile... Bu pürüzsüzlük, çağımızın en görünmez diktatörlüğüdür. Bizi yara beresiz, lekesiz, gölgesiz bir dünyaya hapseder. Oysa güzellik, Han'ın deyişiyse, “bir yaradır, parlayan bir çatlak.” Tıpkı göz kenarlarımızdaki

onlarca yılın hatıralarını sırtlanan çizgiler gibi. Gerçek güzel, bütünüyle görünen değil biraz saklanan, sessiz kalan ve eksik olandır. Güzelliği yalnızca nesnede değil varlığın içindeki sırda arayan gelenekler de vardır. Doğu toplumları, güzelliği bir tefekkür biçimine dönüştürmüştür.

Batı'da güzellik bakılacak bir nesne, Doğu'da ise seyredilecek bir sırdır. Japon estetiğinde wabi sabi; güzelliği kırıkta, eksikte, soluk olanda bulmuştur. Bir çay kâsesinin çatlağı, bir yaprağın soluğu zamanın izini taşıdığı için güzeldir. Kusursuz olan cansızdır. Yaşamak, eksilmeyi göze almaktır. Eksilmeden dolmak yoktur. Bir yaprağın düşüşü bile toprağın duasıdır gökyüzüne. Bu anlayışta güzellik, övünç değil tevazu doğurur. Bir lotus çiçeği

çamurun içinden doğar ama çamurdan utanmaz. Doğu'da güzel olan, kendini göstermeye çalışmaz. Kendini gizleyerek parlar.

Han, modern insanın hız ve verimlilik tutkusu içinde kendi bakışını da yitirdiğini söyler. Artık görmeyiz, yalnızca bakarız. Duymayız, yalnızca tıklatırız. Güzeli kurtarmak bu yüzden basit bir eylem değil etik bir başkaldırıdır. Sabrı, dikkat etmeyi, inceliği ve beklemeyi yeniden öğrenme çabasıdır. Pürüzsüz dünyanın gürültüsüne karşı sessizliğin, hızın tiranlığına karşı yavaşlığın, şeffaflığın soğuk ışığına karşı gölgenin tarafında durmaktır. Bu anlamda Han'ın çağrısı, yalnızca güzeli değil insanın kendisini de kurtarmaya yöneliktir. Ancak bu çağrı, estetik bir mesele olmanın dışında aynı zamanda modern insanın bedeniyle, arzularıyla ve varoluşuyla kurduğu yabancılaşmış ilişkinin de sorgulanmasıdır.

Günümüzde güzellik ve beden algısı insanın kendi varlığıyla ilişkisini yoran bir aynaya dönüşmüş durumdadır. Güzellik artık bir duyu değil bir düzendir. Bu çağda insan, hiç olmadığı kadar görünür ama hiç olmadığı kadar görünmez. Güzellik, bu görünmezliğin maskesidir. İçi boşalmış bir ihtişam, bedenin üzerine giydirilmiş baskıcı bir ideoloji. Öncelikle kadın bedeni görünürlikle cezalandırılır.

Güzellik, yaratılmış her şeyin öz suyudur. Teşhir edilmenin aksine bir yaprağın damarlarında dolaşan ışıktaki, bir suyun sessiz akışında, bir sözün kalbe değen tınısında hep aynı sırrı fısıldar: "Allah güzeldir, güzeli sever."

Ona bakılır, ölçülür, yorumlanır. Her hücreyi bakılmak için eğitilir. Bu görünürlük, âdeta bir şeffaflık infazıdır. Zira her bakış bir denetimdir. Kadın bedeni ekranın, aynanın, filtrelerin rehinesi hâline gelir. Naomi Wolf'un güzellik mitinin yankısı burada sürer. Kadın özgürleşmiş gibi görünür ama özgürlüğü yeniden bedeni aracılığıyla zincirler. Foucault'nun dediği gibi, iktidar ve düzen artık dışarıdan bastırmaz, içeriden işler. Kadın kendi üzerinde gözetleyici olur. Diyetler, sporlar, estetik operasyonlar, bakım ritüelleri hepsi bir tür modern disiplindir. Böylece kadınlar artık aynada kendilerine değil toplumsal beklentinin suretine bakarlar. Erkek bedeni ise yüzyıllar sonra sessiz bir devrimle estetikleştirilmiş bedenler sınıfına katılmıştır. Güç artık kasla ölçülmemektedir. Erkek, bir zamanlar kendini ifade etmeyen bir bedenin taşıyıcısı iken bugün estetiğini kurgulayan, tıraşının açısını

hesaplayan, kasını geometrik oranlarla inşa eden, güzel ve çekici görünmesi beklenen bir nesneye dönüşmüştür. Bu, erilliğin çözülüşü kadar yeniden kuruluşudur da. Beden artık işlevsel olmanın ötesinde, seyredilmeye değer olmalıdır. Bu seyir, gücün estetikle buluştuğu noktada doğar. Modern erkek, kendi kasının mimarı, kendi teninin sanatçısı ama aynı zamanda kendi bedeninin gardiyanıdır. Baudrillard'ın simülakr evreninde artık kimse güzel değildir. Herkes "güzelmış gibi" görünür. Gerçek yüz, dijital maskenin altına gömülür.

Kadın da erkek de kendi varlığının yerini bir "dijital beden"e bırakır. Her fotoğraf filtresi, her marka etiketi bir hiper gerçekliğe işaret eder. Göründüğümüz gibiyiz hatta görünmediğimiz sürece yokuz. Psikolojik düzlemde bu, narsistik bir kimlik üretimidir. Sosyolojik olarak ise görünürlük ekonomisinin tam ortasında konumlanmış bir benliktir. İmaj, varoluşun ta kendisidir. Bu yeni düzende markalar modern dünyanın ikonası hâline gelmiştir. Dinlerin sembollerini, ritüellerini ve aidiyet mekanizmalarını miras almıştır. Logolar, tapınakların vitrayları gibidir. Bourdieu'nün ayırım kavramıyla bakıldığında markalar toplumsal sınıfların ayırım mekanizmasını sürdürür. Satın alınan şey bir ürün değil sembolik sermayedir. Bu sermaye; ait olma, farklı olma ve onaylanma arzularının

birleşimidir. Böylece marka, bedeninin üzerinde taşınan bir modern toteme dönüşür. Bu hâliyle güzellik, çağın yeni ekonomisi olur. Tüketim toplumunda pürüzsüzlük ekonomik bir zorunluluktur. Her *like*, her filtre, sermayenin estetikleşmiş biçimidir. Her şey satılır ama en çok da bedeninin hayalidir vitrinlerde sergilenen. Bourdieu'nün bedensel sermaye kavramı burada güncellenir. Spor salonu üyelikleri, organik beslenme, estetik dokunuşlar... Bunlar sınıfın ve statünün yeni göstergeleridir. Ama bu ekonomi yalnızca cüzdanla işlemez. Güzel olmak artık bir çeşit etik göreve dönmüştür. Kendini ihmal eden, toplumun gözünde tembeldir. Zira insan kendini sürekli geliştirmek, cilalamak, optimize etmek zorundadır. Tüm bu düşünürlerin ortaklaştığı nokta, güzelliğin artık bir ifade biçimi olmaktan ziyade bir iktidar biçimi hâline gelmiş olmasıdır. Bir zamanlar güzellik, insanın iradesinden bağımsız ve Tanrı'nın bir armağanıydı. Oysa bugün, alın teriyle, sabırla ve sürekli inşa çabasıyla kazanılan bir göreve dönüşmüş durumdadır. Beğeni, görülme, fark edilme, gösteriş tiranlığına karşı güzeli kurtarmak...

Tüm bu kayboluşun ardından güzelliği yeniden bulmak, insanın kendi varlığını yeniden duyması demektir. Güzellik, yaratılmış her şeyin öz suyudur. Teşhir edilmenin aksine bir yaprağın damarlarında dolaşan ışıktaki, bir suyun sessiz akışında, bir sözün kalbe değen tınısında hep aynı sırrı fısıldar: "Allah güzeldir, güzeli

sever." Doğa, güzelliğin ilk ve en sadık şairidir. Dağın çizgisi, suyun hareketi, kuşun kanadı... Hepsi Allah'ın "Cemâl" sıfatının harfleridir. Gül, basit bir çiçek değildir. Kokusu "Rahmân"dan gelir, rengi "nur-u Muhammedî"den, dikenini ise insanın içindeki nefsin hatırlatmasıdır. Bülbülün gül karşısında yanışı, âşığın sevgili karşısındaki yanışıdır. Doğa, insan ruhunun mecazıdır.

Güzeli kurtarmak, doğayı yeniden kutsal bir kitap gibi okumaktan geçer. Çünkü her taş, her rüzgâr, her gölge bize unuttuğumuz bir ayeti hatırlatır. Doğa, kendi dilinde sürekli "Ben güzelim çünkü O'ndanım" der. Onu duymak, içimizdeki yankıyı diriltmektir.

Güzeli kurtarmak, sanatın merkezine tekrar manayı koymaktır. Bir hattatın elif harfinde bulduğu denge, bir bestekârın nağmesinde akan huzur, bir şairin kelimedede aradığı mana... Hepsi varlığın iç düzenine katılma çabasıdır. Sanat, kâinatın suretini insan ruhunda yeniden inşa eder. Sanatla iştigal, bir seyr ü sülûktür. Dıştan içe, görünenden görünmeyene doğru bir yürüyüştür.

Güzeli kurtarmak, sözü yeniden kutsal saymaktır çünkü kelime, anlamla birlikte ruhu da taşır. Her güzel cümle bir dua gibidir. İçinden ışık sızar, insanın içini yıkar. Fuzuli, bir kelimenin kıvrımında ilahi aşkı işler. Şeyh Galib, insanın "zübde-i âlem" oluşunu hatırlatır.

Edebiyat, bir anlam arayışıdır. Güzel, anlamla buluştuğunda yücelir. Modern çağda

kelime, tüketilen bir araç hâline gelmişken Türk-İslam edebiyatı bize kelimenin bir mabet olduğunu fısıldar. Teoman Duralı'ya göre kelimeler, varlığın teninde açan çiçeklerdir. Onlar sadece bir şeyi anlatmaz. Bir şey olur, bir şeyi doğurur. Dilin, kelimelerin güzelliği insanın ruh güzelliğinin yankısıdır.

Güzeli kurtarmak, kalbi yeniden merkeze almakla mümkündür. Sufi, güzelliği dışarıda değil içeride arar. İnsan, güzelliğin aynasıdır. Ama o aynanın pası nefsin karanlığıyla kaplandığında, Cemâl'in nuru sönükleşir. Gerçek güzellik, "ben" in çözülüp "O"nda eridiği yerdedir. Bugünün insanı, güzelliği dışarıda aradığı için yorgundur. Tasavvufun öğrettiği bu hakikat, çağımız için bir ruhsal ekoloji manifestosudur.

Güzeli kurtarmak, her şeyden önce ahlaki bir eylemdir ve bunun için büyük savaşlara gerek yoktur. Bir çiçeğe eğilmek, bir sözü incitmeden söylemek, ruhunu hayretle yeşertmek, bir bakışı nezaketle taşımak yeter. Bir çocuk suya taş attığında, bir anne sessizce dua ettiğinde, bir derviş sabahın ilk ışığında "Hu" dediğinde o yeniden doğar. Güzelliği yeniden kutsamak, onu tüketmek yerine önünde durup susmayı bilmektir; korku ile huşu arasındaki o ince çizgide, varoluşun kırılğan ışıltısını fark etmektir. Mevlana'nın dediği gibi: "Kimde bir güzellik varsa, bilsin ki ödünçtür."

Bİ' DÜNYA İYİLİK YOLCUSU: HAKAN EMİN ÖZTÜRK

■ Ahmet Mahmut ŞEN

iyilik, bazen küçük bir haberle başlar fakat doğru zamanda doğru kalplere ulaştığında dalga dalga yayılan büyük bir hayra dönüşebilir. Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan milyonlarca insanın hayatında sayısız iyilik hikâyesi yaşanır. Ancak çoğu zaman bu hikâyeler görünmez kalır. Oysa bir iyiliğin duyulması, başka bir iyiliğin doğmasına vesile olabilir. İşte bu düşünceden hareket eden ve iyiliğin çoğalması için gayret eden isimlerden biri de Hakan Emin Öztürk'tür.

Üsküdar'da dünyaya gelen Hakan Emin Öztürk, ilahiyat eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlar. Daha sonra Kanada'da lisansüstü eğitimine devam eder. Bu süreçte, özellikle İslam'ı sonradan seçen insanların yaşadığı dönüşümleri ve karşılaştıkları zorlukları inceleyen bir tez çalışması hazırlar. Onun için ilim yolculuğu yalnızca akademik bir uğraş değil aynı zamanda Rabb'in rızasını arama gayretinin bir parçası olur.

Hakan Emin Öztürk, iyiliğin çoğalmasının ancak iyilikleri görünür kılmakla

mümkün olduğuna inanır. Bu düşüncesini anlatırken şu örneği verir: Tarlasında çıkan zararlı otlardan şikâyet eden bir bahçıvana köyün bilgisi şöyle nasihat eder: "Zararlı otlarla tek tek mücadele etmek yerine güzel bitkilerin sayısını artır ki onlara yer kalmasın." Ona göre kötülükleri ortadan kaldırmamanın en etkili yolu da iyilikleri çoğaltmaktır. Bu düşünce, zamanla onun hayatının temel ilkelerinden biri hâline gelir.

Günümüzde "ümme" denildiğinde çoğu zaman savaşın, zulmün ve acının yaşandığı coğrafyalar hatırlanır. Oysa ümme kavramı yalnızca acılarla anılacak bir kavram değildir. Dünyanın dört bir yanında yaşayan Müslümanların umut veren, ilham olan ve insanlığa katkı sunan sayısız güzel hikâyesi vardır. O, bu hikâyelerin duyulması gerektiğine inanır.

Bu düşünceyle 2018 yılında "Bi' Dünya Haber" adlı sosyal içerik platformunu kurar. Platformun amacı, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Müslümanların güzel ve ilham verici haberlerini görünür kılmaktır. İnternet sitesi

ve sosyal medya kanalları aracılığıyla Müslümanların yalnızca acılarla değil iyilikle, merhametle, üretimle ve umutla da anıldığını göstermeye çalışır. Zamanla yüzü aşkın ülkeden kırka yakın başlık altında yüzlerce haber bu platformda kendine yer bulur. Yayınlanan haberlerin dikkat çekiciliği yanında çözüm odaklı olması da önemsendir. Hakan Emin Öztürk, bu yaklaşımı şöyle ifade eder: "Mesele sadece balık tutmayı öğretmek değil balık piyasasına hâkim olabilmektir." Ona göre kalıcı ve uzun soluklu projelerle iyiliğin kurumsallaşması, organize kötülüğe karşı güçlü bir cevap oluşturabilir.

Platformun dikkat çekici yönlerinden biri ise gönüllülük ağı olmasıdır. Japonya'dan Arjantin'e, İtalya'dan Almanya'ya kadar birçok ülkeden gönüllüler yerel haber kaynaklarını tarayarak Müslümanların

örnek davranışlarını içeren haberleri tercüme eder ve siteye ulaştırırlar. Bu gönüllüler arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen Uluslararası İlahiyat Programı kapsamında Türkiye’de eğitim gören öğrenciler de bulunur. Farklı ülkelerden gelen bu öğrenciler, kendi dillerinde yaptıkları katkılarla haber ağının genişlemesine önemli destek sağlıyorlar.

Yapılan haberlerin kimi zaman beklenmedik ve anlamlı geri dönüşleri olur. Üsküdar’da hatim ile sabah namazı geleneğiyle ilgili bir haber yayımlandığında haberi okuyan bir kişi o camiye gidip sabah namazına başladığını bildirir. Konya’daki bir cezaevinde mahkûm bir gencin hafız oluşuyla ilgili bir haber yayımlandığında ise yaşlı bir anne mesaj gönderir: “Benim oğlum da mahkûm, ona da Kur’an okumayı öğretir misiniz?” Bir haberin, gözü yaşlı bir anneye umut olması bu çalışmanın en kıymetli karşılıklarından biridir. Bir gün, sitede yaşanan teknik bir arıza da başka bir gerçeği ortaya çıkarır. Görme engelli bir vatandaş, sitenin tasarımının değişip değişmediğini soran bir e-posta gönderir. Haberleri bir program aracılığıyla dinlediğini ve eski tasarıma dönüşürse yeniden dinleyebileceğini ifade eder. Böylece görme engelli bir bireyin de bu platform üzerinden Müslümanların iyilik haberlerini takip ettiği anlaşılır. Bu olayın ardından

“İyiliğin Sesini Açalım” projesi başlatılır ve görme engelliler için haberlerin seslendirilmesi sağlanır.

Bazen bir haber, başka bir ülkede iyiliğe de ilham olur. Japonya’da gül dağıtarak insanlara Peygamber Efendimizi anlatan bir grubun haberi yayımlandığında Polonya’da yaşayan başka bir gönüllü bu haberi okur ve aynı çalışmayı kendi ülkesinde gerçekleştirir.

Platform, yalnızca haber paylaşmakla sınırlı kalmaz. “Bi’ Dünya Sohbet Okulu” projesi kapsamında İslami ilimler alanında uzman kişilerin katıldığı çevrim içi eğitim kampları düzenlenir. Çalışanlardan ev hanımlarına kadar farklı kesimlerden binlerce insan bu programlara katılarak eğitim ve destek alır. Aynı zamanda Öztürk, yurt içi ve yurt dışında, liseler ve üniversitelerde konferanslar verir; sivil toplum kuruluşlarında gönüllü hizmetlerde bulunur.

Hakan Emin Öztürk, *Ramazan Mübarek* adlı kitabında otuz farklı ülkeden Müslümanların ramazan tecrübelerini anlatan mektupları derler. Bu kitapta, İsveç’te yirmi saate yakın oruç tutan bir mühtedinin tecrübesini de Arjantin’de yaşayan bir Katolığın ramazan atmosferine duyduğu hayranlığı da görmek mümkündür.

Hakan Emin Öztürk, tüm bu çalışmalarda kendisini ön planda tutmaktan imtina eder. Hatta zaman zaman kendi kurduğu sitenin kendisine tavsiye edildiğine bile şahit olur. O, “İyilik yap, denize at!...” düsturuyla hareket eden, isimsiz kalmayı tercih eden bir iyilik neferidir. Ona göre tek bir haber bile küçümsenmemelidir çünkü yuvarlanan bir kar topu gibi büyüüp çoğalabilir. O, bütün bu gayretini tek bir niyetle sürdürür: Allah’ın rızasını kazanmak. Kurduğu platform aracılığıyla Müslümanların dünyanın dört bir yanında gerçekleştirdiği iyiliklerini paylaşmaya devam ediyor. Çünkü o, şuna inanıyor: “Bugün paylaşılan bir iyiliğin yarın kimin hayatına dokunacağını asla bilemezsiniz.”

ÇEVREYE ETKİLERİ BAKIMINDAN İSRAF OLGUSU

■ Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

Sözlükler, israf kavramını “gereksiz yere harcanan her türlü değer, savurganlık” şeklinde tanımlıyor. Her ne kadar israf denildiğinde akla ilk olarak gıda savurganlığı gelse de önceki cümlede yer alan tanımlı dikkate aldığımızda israfın kapsamına gereksiz yere harcadığımız para, zaman, emek, enerji gibi kavramların da girdiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan israf, bir şeyin değerini bilmeden, şükürünü yerine getirmeden hoyratça tüketmeyi de ifade ediyor. Günümüz toplumlarının karşı karşıya olduğu önemli ahlaki ve çevresel problemler arasında aşırı tüketim ve israfın da yer aldığını üzümlere görmekteyiz. Tüketim kültürü; insanları maddi hazlar peşinde koşmaya, ihtiyaç fazlası tüketimi normalleştirmeye ve kaynakları bilinçsizce harcamaya sevk ediyor.

İslam dininde israf, sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumluluk açısından da sakıncalı kabul edilir. Yüce Kitabımız Kur’an-ı Kerim’de gereksiz ve aşırı tüketim uygun görülmez, orta halli harcama emredilir. Nimetleri cimrilik ve israftan uzak bir şekilde, Allah’ın rızası doğrultusunda kullanmanın önemine vurgu yapılır. Bu tutum hem nimete karşı saygı hem de nimetin asıl sahibine yönelik bir şükür ifadesidir. İsrafla ilgili bazı ayetlerde şöyle buyrulur: “... Yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.” (Araf, 7/31) “Akrobaya, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böyle saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır. Şeytan ise Rabb’ine karşı çok nankördür.” (İsra, 17/26-27) Hz. Peygamber’in de israf konusunda ciddi uyarıları olduğunu görmekteyiz. Nitekim

bir bedevi Hz. Peygamber’e gelerek abdest hakkında sorular sordu. Peygamberimiz organlarını üçer defa yıkayarak abdesti ona gösterdikten sonra şöyle buyurdu: “İşte abdest böyle alınır. Kim bundan daha fazlasını yaparsa hatalı davranmış, haddini aşmış ve zulmetmiş olur.” (Nesai, Taharet, 105) Konuyla ilgili diğer hadislerinde ise “Kibre düşmeden ve israfa kaçmadan (dilediğiniz gibi) yiyin, sadaka verin/harcayın ve giyinin!” (Nesai, Zekât, 66), “İki nimet vardır ki insanların çoğu onları (değerlendirme) hususunda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit.” (Buhari, Rikak, 1) buyurmuştur.

İsrafın nedenleri arasında eğitimsizlik, düşük kaliteli üretim, lüks hayat anlayışı, gösteriş düşkünlüğü, modanın ihtiyacın önüne geçmesi, ihtiyaçları başkalarının belirlemesi ve gereksiz tüketimi teşvik eden reklamları sayabiliriz. Küresel sermaye kuruluşları çeşitli vesilelerle farklı “gün”ler icat edip çekici reklamlar kullanmak suretiyle bireyleri daha fazla tüketime yönlendirmek için her yola başvuruyor. Ahlaki ve dinî değerlerin göz ardı edildiği ve tüketme fikrinin tek amaç haline geldiği bir dünyada kaçınılmaz olarak çevre sorunları da ortaya çıkıyor. Aşırı tüketim alışkanlığı, dünya üzerindeki kaynakların geri

dönüştürülemez biçimde kaybolmasına neden oluyor. Bu durum, yalnızca çevresel bir tehdit değil aynı zamanda küresel ölçekte yaşanan açlık ve yoksulluğun da temel sebeplerinden birisini oluşturuyor. İsrاف ekonomisinin doğal bir sonucu olan tüketim hırsının sonucunda geriye ağır bir atık yığını kalıyor.

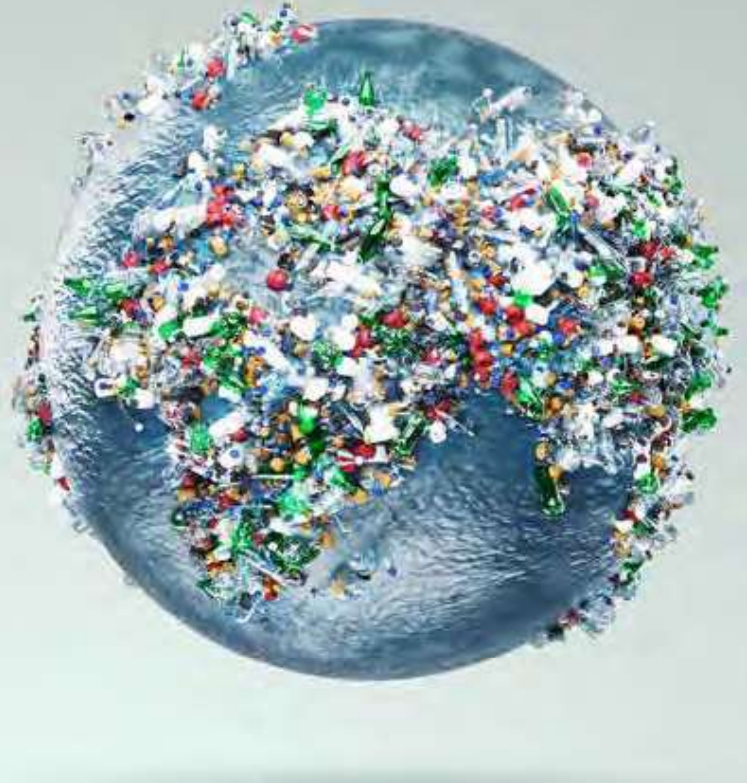
Çevre üzerinde olumsuz etkileri olan israf çeşitleri arasında enerji israfı dikkat çekiyor. Konutlarda ısıtma ve aydınlatmada kullanılan enerjinin % 35'ini israf ediyoruz. Araştırmalardan elde edilen bilgilere göre; konutlarda verimli aydınlatma sistemlerinin ve tasarruflu elektrikli ev aletlerinin kullanımıyla ortalama 4,7 ton petrole eş değer miktarda enerji tasarrufu sağlamak mümkün.

Dünyada her bir dakikada bir milyon plastik şişe satın alındığı ve bunların neredeyse tamamına yakınının geri dönüştürülmediği ifade edilmektedir. Öncelikle, "üret-kullan-at" düzenine son vererek israf etmek yerine elimizdeki kaynakları doğru kullanmamız gerekiyor. Tek kullanımlık plastik şişe ve kâğıt bardak yerine termos veya cam bardak, plastik poşet yerine bez çanta kullanılabilir. Ayrıca evdeki çöpleri ayrıştırarak geri dönüşüme kazandırabiliriz. Bu konuda alacağımız diğer tedbirler arasında; bahçe sulamasının sabah erken veya akşam geç saatlerde yapılması durumunda buharlaşmanın %60'a varan oranda azalacağını unutmamak,

gün ışığından en üst düzeyde yararlanmak, ortak alanlar için hareket sensörlü aydınlatma kullanmak, klimalı ortamlarda ideal sıcaklığı 23°C olarak dikkate almak ve her 1°C'lik farkın %10'a varan enerji tasarrufu sağlayacağını farkında olmak, çalışma ortamlarında zorunlu olmadıkça belgeleri yazdırmak yerine dijital kullanımı tercih etmek, "tek kullanımlık" ürünler yerine uzun süre kullanılabilir, tamir edilebilir ürünleri tercih etmek sayılabilir.

Çevreye zarar veren bir diğer israf türü de gıda israfıdır. Gıdalar, üretimlerinden tüketimlerine kadar çevre ile etkileşim halindedir. Bu süre içerisinde harcanan enerji, su ve toprak kayıpları doğayı tahrip ediyor. Daha az atık ile daha temiz ve sürdürülebilir

bir çevreye sahip olmamız mümkün. Dünyada üretilen gıdanın üçte biri israf ediliyor. Gıda atıkları sonucunda oluşan kayıplar, çevre kirliliği, beslenme bozuklukları gibi sorunların oluşmasına yol açıyor. Gıda atıklarının, önlenebilir olmasına rağmen uygun şekilde yönetilememesi de hem çevreye hem ülke ekonomisine büyük zararlar veriyor. Dünyada sera gazı salınımının artmasıyla doğal ve ekolojik dengenin bozulması gıda israfının çevresel bir etkisi olarak karşımıza çıkıyor. Gıda israfını önlemek için alışverişe çıkmadan önce liste yapmak, ihtiyacımız kadar satın almak, artan yemekleri değerlendirmek gibi tedbirlerin aynı zamanda su ve enerji israfını, dolayısıyla çevre problemlerinin çoğalmasını da engelleyeceğini akıldan çıkarmamak gerekiyor.

UFKUN ÖTESİNE YOLCULUK: COĞRAFI KEŞİFLER

■ Mustafa Mirza DEMİR

İnsan, Merak ve Keşif

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri de fitratından gelen kadim dürtü: Keşif ve merak duygusu... Öyle ki hayatta kalma içgüdüsünün ötesine geçmek, eşyanın hakikatini bilmek, kendi varoluş yolculuğunun sırrına vâkıf olmak isteyen insanın kendi varlığının keşfiyle de yetinmeyip kâinatın afakını, mevcudatın yaratılışını bilme ve kavrayabilme şevkini ateşleyen kıvılcımdır bu duygu. Fakat bu kadim duyguyu, çok dar ve bireysel bir bakış açısıyla bencil bir alana da indirgememek gerekiyor. Zira başkalarının işine karışmak, dedikodu amaçlı araştırmalar yapmak, insanların kusurlarını açığa çıkarmak gibi kişilik haklarını ihlal eden hâl ve hareketleri tetikleyen merak duygusu İslami gelenekte yasaklanmış; buna karşılık düşünmeyi, akletmeyi, ibret almayı, ders çıkarmayı, yaratılışın ve dünyanın düzenine dair araştırma yapmayı ve tefekkürü teşvik eden bir yaklaşım ortaya konulmuştur. İlim ve bilim ehlinin olduğu kadar seyyahların da en büyük sermayesi olan bu merak duygusunun, -cihat, tebliğ, irşat, Allah'ın dinini yaymak ve yüceltmek gibi ulvi gayeleriyle birlikte- gazaların ve fetihlerin de damarlarında dolaştığını söylemek mümkün. Nitekim bu duygunun yitirildiği zaman fetihlerin durakladığını, İstanbul'un fethiyle bir çağı kapatıp başka bir çağı başlatan Osmanlı'nın dahi pek çok şeyi ıskaladığını; (ister rehavet veya ihmalkârlık deyin, isterseniz

başka teknik gerekçeler) nedeni ne olursa olsun, neticede yaklaşmakta olan büyük bir krizi neden göremediğini, bunun sonucunda ne gibi olumsuzluklarla karşılaştığını bu yazıda birlikte değerlendireceğiz.

Akışa Meydan Okuyan Merak: Coğrafi Keşifler

Tarihin akışı her zaman güçlü ordularla, askerî zaferlerle, stratejik oyunlarla, destansı fetihlerle değişmez. Bazen de rüzgârı arkasına alan ahşap gemilerin meraklı seyirleri, uçsuz bucaksız okyanusa açtığı yelkenleri, dalgalara meydan okuyan yolculukları ve kıyılara sessizce attığı demirlerle de değişir. Tıpkı 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başında gerçekleşen olaylar, yeni rotalar, değişen haritalar gibi...

Bu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğunun askerî ve siyasi olarak zirveye tırmandığı bir dönemdir. Kostantinopol fethedilmiş, Osmanlı'nın göz bebeği "İstanbul" olmuş, Akdeniz artık bir "Türk Gölü" hâline gelmiştir. Tarihî İpek ve Baharat yollarının anahtarı da tek bir merkezin, cihan hâkimi Osmanlı'nın elindedir. Ancak bu kutlu zafer tarihin seyrini değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda dünyanın öbür ucunda atılan bazı adımlar da harita üzerinde başka değişimlere neden olmaktadır. Okyanusun diğer tarafında gerçekleşen bazı olaylar ve yolculuklar sonucunda, adına bugün "coğrafi keşifler" dediğimiz bir süreç yaşanıyor. Bu olaylar silsilesi sadece yeni kıtaların

bulunması demek değildi. Bir bakıma ticaretin, sermayenin, ekonominin ve dolayısıyla da gücün, kudretin ağırlık merkezinin yer değiştirmesiydi. Yine bu değişim, bizim için askerî bir yenilgi sayılmasa da sistemin dışında kalmak gibi kritik bir dönemin başlangıcı olarak da addedilebilecekti. O döneme kadar Avrupalılar, Osmanlıya nispeten küçük denebilecek bir dünyanın ufkuna bakıyordu. Bildikleri topraklar Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'nın bir kısmından ibaretken okyanusun dev dalgalarında açılan yelkenlerle ufkun ötesine yolculuğa koyuldular. Bu yelkenlerle yeni kıtalar keşfetmekle kalmamış, büyük bir değişim sürecini de başlatmış oldular.

Pusulanın Kadranı Dönüyor: "Rota, Yeniden Oluşturuluyor..."

Teknik imkânların çeşitlenmesinin de etkisiyle insanoğlunun ufuk arayışları neticesinde Avrupa'daki bu keşif yolculuğunun duraklarını hatırlamakta fayda var. Bartolomeu Dias'ın, Afrika'nın en güney ucu olan Ümit Burnu'nu keşfi (1488) ve böylece Hindistan yolunun kapısını aralaması; Kristof Kolomb'un, Atlas Okyanusu'nu geçerek Bahamalar'a ulaşmasıyla birlikte Amerika Kitası'na da ayak basmış olması (1492); İspanya ile Portekiz arasında imzalanan Tordesillas Antlaşması (1494); Vasco da Gama'nın, Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a ulaşması (1498) ve böylece Avrupa'dan Doğu'ya giden ilk deniz ticaret

yolunun açılması; Macellan'ın gerçekleştirdiği ve "dünyanın çevresini dolaşan ilk sefer" olarak bilinen yolculuk (1519-1522), Avrupa'da rotayı değiştiren bir dizi keşif durağı ve neticelerinden sadece bazıları... Böylece masa başında veya cenk meydanlarında değişen haritalar, ekonomik ve siyasi dengeler bu kez yelkenle ve pusulayla değişiyordu: Yeni ticari rotalar oluşturuldu.

Bu noktada, mühim bir parantez açmak gerekiyor. Şöyle ki bu keşif yolculuğunun temelinde yatan asıl neden, insanoğlunun fitratında yatan "Merak duygusu" olmakla birlikte tek nedenin bu olduğunu söylemek de bizi realiteden uzaklaştırıp romantizme hapsedebilir. Bu ikisi arasındaki ince çizgiyi kaçırmamız, tarihî bir hataya düşmemize neden olabilir. Peki, bu süreci hızlandıran diğer sebepler nelerdir? Avrupa'nın, büyük Osmanlı gücü karşısında içine düştüğü ekonomik çıkmaz, bunların başında gelmektedir. Baharat ve İpek Yolu, Osmanlı ekonomisinin can damarını oluşturan ticari kanallardı. Hatta bu yollar üzerinden alınan gümrük vergileri, hazinenin en büyük dayanağını oluşturmaktaydı. Fakat Gama'nın Hindistan'a ulaşması (1498), dünya ticaretinin de binlerce yıllık rotasını değiştirmiş oldu. Ayrıca Avrupa'nın altın ve gümüş gibi değerli madenlere olan ihtiyacı, pusulanın yaygınlaşması ve gemicilik sanatının gelişmesi gibi artan teknik olanaklar, Hristiyanlık dinini yeni topraklarda yayma arzusu

Değişen dünyanın ticaret yolları artık sadece fiziksel koridorlar veya mavi sulardan ibaret değil. Oyunun kuralları değişiyor, pusulanın ibresi devamlı yeni rotalar çiziyor. Günümüzün dönüşüm sinyalleri; veri yolları, enerji hatları, savunma sanayisi, uzay madenciliği, yapay zekâ ve dijital platformlar gibi kanallar üzerinde hâkim.

ve misyonerlik faaliyetleri, yeni krallıklar kurma hayali gibi dinî ve siyasi amaçlar da bu süreci hızlandıran diğer saiklerdir. Bunlarla birlikte bu keşiflerin acı sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkan kölelik ve sömürü düzenini de zikretmek gerek. Keşfedilen yeni topraklardaki altın ve gümüş Avrupa'ya oluk oluk akarken İnkâ ve Aztek gibi medeniyetler de yok edildi. Milyonlarca Afrikalı'nın "iş gücü" mantığıyla Amerika'ya köle olarak taşınması, bu keşiflerin sonuçları arasında Batı tarihinin utanç vesikaları olarak yerini aldı.

Coğrafi Keşiflerin Osmanlı Üzerindeki Etkileri ve Geç Kalan Hamleler

16. yüzyıla gelindiğinde ekonomi ve ticari trafik yeni yollara sapmıştı. Kızıldeniz ve Mısır üzerinden giden baharat, Afrika'nın güneyini dolaşarak doğrudan Lizbon'a, Amsterdam'a akmaya başladı. Bir zamanlar dünyanın ticaret merkezi olan Akdeniz limanları eski hareketli günlerini yitirdi, yavaş yavaş sessizliğe büründü. Yeni ticaret yolları sayesinde değerli madenler kolaylıkla Avrupa'ya taşındı. Altın ve gümüş, Avrupa ekonomisini kökten değiştirdi. Sermaye, büyük güç göstergesi hâlini aldı. Avrupalılar, okyanus aşırı ticaret sayesinde biriktirdiği sermayeyi de askerî teknolojiye yatırıyor; daha büyük gemiler, daha güçlü toplar ve daha modern bir finans sistemi inşa ediyordu. Osmanlı ise büyük ölçüde kara imparatorluğuyla ve donanması da Akdeniz'in sığ sularına göre tasarlanmıştı. Osmanlı ruhuna mahsus kadırğa tipi gemiler, okyanusun dev dalgaları ve uzun mesafeler için yetersiz kaldı. Üstelik Hint Okyanusu'na düzenlenen deniz seferlerinde (1538-1553) Piri Reis gibi dehaların uyarıları da göz ardı edildi. Osmanlı'nın odağında, dünyanın aksine Viyana ve Orta Avrupa oldu. Bugün bile hayranlık uyandıran "dünya haritaları"yla tehlikenin ve yeni dünyanın farkında olduğunu kanıtlayan Piri Reis, Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu Kitab-ı Bahriye'sinde açıkça uyarıyordu: "Portekizliler buraları ele geçiyor, ticaretimiz tehlikede!"

Akdeniz hâkimiyetini korumaya çalışan Osmanlı, dünyanın Atlas Okyanusu'na ve ötesine taşındığını fark etmekte gecikti. Değişen dünyada zenginlik, toprak genişliğiyle değil ticaretin hızı ve yeni okyanuslardaki akışkanlığıyla ölçülüyordu. Yeni düzenin ağır neticeleriyle karşılaşan Osmanlı İmparatorluğu, bazı önlemler olsa da uzun vadede -tabiri caizse- oyun kuran adamken oyun dışında kalmanın önüne geçemedi. Böylece yeni bir dönemece giren imparatorluk, ekonomik ve siyasi olarak büyük badireler atlatacak, makûs talihini değiştirebilmek için uzun bir süre bedel ödemek zorunda kalacaktı.

Coğrafi keşiflerin Osmanlı üzerindeki yıkıcı etkilerini şöyle özetlemek mümkün:

Gümrük Gelirlerinin Azalması: İpek Yolu ve Baharat Yolu kullanılmaz hâle gelince Osmanlı hazinesi sekteye uğradı.

Enflasyon Şoku: Amerika'dan Avrupa'ya taşınan tonlarca gümüş, Avrupa paralarının değerini düşürürken Osmanlı akçesi de hızla değer kaybetti.

İç İsyenlar: Ekonomik bozulma, halkın geçim sıkıntısı çekmesine ve bazı iç karışıklıklara da eşlik etti. (16 ve 17. yüzyıllarda, devlete karşı ekonomik, sosyal, askerî ve siyasi nedenlerle çıkarılan ve devam eden Celali İsyenları gibi...)

Sonuç Yerine Bir Muhasebe Denemesi

Osmanlı'nın coğrafi keşifler karşısındaki durumunu, salt

bir donanma yetersizliği veya coğrafi uzaklık meselesiyle özetleyemeyiz. Keşif ve merak duygusunun yitirilmesi, yanlış yorumlanması, hülâsa olarak farklı kanallarda cereyan eden değişim ve dönüşümün idrakini anında kuşanabilen bir düşünce ve zihniyet sınavı olarak da yorumlamak mümkün. Piri Reis'in haritalarındaki o muazzam detaycılık ve teknik bilgiler, aslında imparatorluğun elinde dünyayı anlayacak entelektüel ve kültürel birikimin varlığını kanıtlar nitelikte. Fakat bu bilgi ve birikim, siyasi iradenin kara merkezli düşünce yapısında, dönüşümü fark edemeyen güvenli limanlarında yankı bulamadı.

Bugün de benzer bir dönüşüm yaşanıyor. Değişen dünyanın ticaret yolları artık sadece fiziksel koridorlar veya mavi sularından ibaret değil. Oyunun kuralları değişiyor, pusulanın ibresi devamlı yeni rotalar çiziyor. Günümüzün dönüşüm sinyalleri; veri yolları, enerji hatları, savunma sanayisi,

uzay madenciliği, yapay zekâ ve dijital platformlar gibi kanallar üzerinde hâkim. Geçmişte Osmanlı'nın Baharat Yolu'nu yitirdiğinde yaşanan acı tecrübelerin tekrar etmesini istemiyorsak bugün; dijital ekonomiyi, savunma sanayisini, yapay zekâyı ve yeni enerji formlarını çok iyi analiz edebilmeliyiz. Bu birikim, zihniyet ve medeniyetin kolektif hafızada mevcut olduğunu bilmeli; kötü tecrübeleri travma hâline getirmemeli fakat onlardan ders çıkarmayı da ihmal etmemeliyiz.

Tarih bize şunu fısıldıyor: Dünyanın rotası değiştiğinde güvenli ve görkemli limanlarınızın varlığı yeterli değildir. Ufukları, sınırları, dalgaları zorlayan kadırgalarınız; değişim ve dönüşümü zamanında okuyabilen zihinleriniz, Piri Reislerin haritalarına ilham veren hayaller ve bu hayalleri her daim zinde tutacak merak ve keşif duygularınız yoksa o görkem, sadece bir hatıradan ibarettir.

Tarihte bu ay neler oldu?

Bosna-Hersek'te Bosna Savaşı başladı.

(6 Nisan 1992)

Türkiye'de internet ağı ilk defa kullanıldı.

(12 Nisan 1993)

TBMM açıldı.

(23 Nisan 1920)

Osmanlı-Rus savaşı başladı.

(24 Nisan 1877)

Çernobil faciası meydana geldi.

(26 Nisan 1986)

Kût'ül-Amâre zaferi kazanıldı.

(29 Nisan 1916)

BİR VARLIK VE ARINMA DENGESİ

■ Dr. Mustafa YAŞAR

Kirlenmek, aslında varlık âleminde hayatta olmanın en somut göstergesidir; bir bakıma yaşamın ve yaşamanın delilidir. Yaşam için havayı soluruz ve sonucunda karbondioksit üretiriz. Hücrelerimiz çalışır ancak bu hayati faaliyetlerin sonunda istenmeyen atıklar ortaya çıkar. Sindirim sistemimiz atıklarıyla, savunma sistemimiz ise iltihabi reaksiyonlarıyla varlığını kanıtlar. Cildimizin canlılığı

bile dökülen eski hücrelerin ve yenilenme sürecindeki "kirlenmenin" bir sonucudur. Özetle; kirlenmek eşittir var olmaktır.

Ancak her şeyde olduğu gibi burada da esas olan dengedir. Bu denge bozulup kirlenme süreçleri temizlenme kapasitemizin önüne geçerse uykularımız düzensizleşir, cildimiz yaşlanır, nefesimiz daralır ve sistemlerimiz aksamaya başlar. Biz biz

olmaktan çıkarız. Ama ne yazık ki modern dünyada hava kirliliği, stres ve manyetik kirlilikle donatılmışken, beslenme adı altında yapay gıdalar ile kuşatılmışken bu dengeyi korumak her zamankinden daha zor ve kritiktir.

Vücudun Dört Büyük Arıtma Tesis

Çok şükür vücudumuzda bu dengeyi koruma ve temizlenmeyi kendine görev edinmiş, biz uyusak bile 7/24 mesai yapan fitri bir detoks sistemimiz vardır. Bu sistem ise dört ana kahraman üzerinden hizmetini icra eder:

1. Karaciğer: Ana arıtma tesisi.
2. Böbrekler: Kanın süzülme merkezi.
3. Akciğerler: Gaz değişimi ve mukoza temizliği.
4. Deri: Yedek tahliye kapısı.

(Kritik Not: Karaciğer, böbrek ve akciğer görevini yapmakta zorlanırsa deri bu yükü sırtlanmak zorunda kalır. Yıllardır süregelen egzama, ürtiker ve alerjilerinizin arkasında yatan sebep bu organlar arasındaki yük paylaşımı olabilir.)

Doğal Destekçiler: Temizlik Ekibi Sahada

Bazen vücudumuzun muazzam fabrikasında görev yapan bu dört kahraman, atıkları uzaklaştırmakta zorlanabilir ve destekçilere ihtiyaç duyabilir. Hemen yanı başımızda bu destekçileri bulmamız ise çok kolaydır.

Karaciğerin Sadık Dostları

Enginar: Safra salgısını artırarak karaciğeri yeniler.

Deve Dikeni (silimarin): Hücrelerin etrafına koruyucu bir kalkan örer.

Karahindiba: Toksin atımını hızlandırır ve sindirimi kolaylaştırır.

Böbrek ve Ödem Savaşçıları

Maydanoz: Doğal idrar söktürücüdür; sodyum atımına yardım eder.

Isırgan Otu: Kanı temizler ve böbreklerin süzme kapasitesini artırır.

Kiraz Sapı: Vücutta biriken ödemi atmada en etkili yardımcıdır.

Akciğer ve Solunum Destekçileri

Sığır Kuyruğu & Meyan Kökü: Mukusu seyreltir ve yolları yumuşatır.

Okalptüs & Tıbbi Nane: Solunum yollarını açar, ferahlık sağlar.

Dağ Kekiği & Zencefil: Enfeksiyonlara karşı savunma kurar ve iltihabı azaltır.

Bedenin Temizlik Karışımı (Üçlü Arınma Çayı)

Yukarıdaki bitkileri tek tek kullanabilirsiniz ama tüm temizlik sistemini aynı anda devreye koymak isterseniz üçlü bir karışıma ihtiyacınız olabilir. Bu nedenle aşağıda vereceğim bu tarif, karaciğer, böbrek ve akciğerleri aynı anda desteklemek için tasarlanmıştır.

Hazırlanışı

- 2 su bardağı suyu kaynatıp altını kapatın.
- Birer çay kaşığı zencefil, zerdeçal, deve dikeni ekleyin ve 3 dakika demleyin. Ardından bir tutam

karahindibayı ekleyerek 3 dakika daha bekleyin.

- Sonra 1/2 çay kaşığı kekik ve az bir miktarda limonu ekleyerek 2 dakika beklemeye alın.
- En son bir tutam maydanoz koyduktan sonra 2 dakika dinlendirerek süzebilirsiniz. Çayınız hazır...

Önemli Hatırlatmalar

- Bu çay toksinleri yerinden oynatır; onları dışarı atmak için günde fazladan 2-3 bardak su içmelisiniz.
- Enerji artışı ve idrar çıkışı nedeniyle sabah veya öğle saatlerinde tüketilmesi önerilir.
- Yukarıdaki tarif bir ilaç değil toksinlerin atımına destek olabilecek bir yardımcıdır. Ayrıca sizi etkileyen tansiyon, hamilelik veya düzenli ilaç kullanımı gibi durumlarda mutlaka doktorunuza danışın.

Unutmayın

Toksik yükü azaltmak için önce "musluğu kısmalı" (temiz beslenme ve toksinlerden uzak durma), sonra "delikleri açmalı" (bitkisel destek) ve "motoru dinlendirmeliyiz" (kaliteli uyku).

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Resimdeki cami	Çok büyük	Beyaz	Bir ilimiz	Büyük erkek kardeş	Düğme deliği
Toroslardaki göçebe Türkmen boyu	Hulasa	Bir meyve	Plastik vida yuvası	Askerî merkez	Birden bir fazla
Hürmet edilen			Rutubet	İsyan eden	İlave
Bir bağlaç		Nam	Türk musikisinde bir makam	Suyu bol olan yer	İklimler
Küçük bitki		Hac ibadetlerinin tamamı			Lahana
Bağışlama	Taşit, merküp	Kuzu sesi		Öte dünya	Karar verip uygulama gücü
Umutsuzluk üzüntüsü	Nefer	Tez, iddia	Anne		Kız evlat
Bir sebze					Mikroskop camı
Değerli bir taş	Hane		Baş	Mukim olma	Dünya ve içinde olan her şey
	Kuvvetli inanç		Refik, refika		
Deva		İnce, kısa, yumuşak uzantı		Çatı	
Sayı boncucuğu		Kışın yağar	Haysiyet	Geçim rahatlığı	Ziynet
			Neden		Şebnem
İhsan, lütuf			Tellür simgesi		Muhteva
Utanma				Anlama, anlayış	Ahlaki
				Çizgi	
Santimetre kısaltması	Aylık	Fes demiri	Bir ilimiz		
Aktif		Lityum simgesi	Arjantin plaka kodu		Müessir, faktör
					Sefine
Eğimli olan		Satrançta beraberlik		Görüntü alan kişi	Bir nota
		Söz		Kuzu sesi	
			Peder	İlkel benlik	Küçük
				Motif	Valf
		Anıtsal			
Çiğneme organları	Anlatım				Maden karışımı
	Bir ev aleti				Müspet
Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi	Kızıl	Vilayet	"Evet" anlamında bir söz	Mezar, kabir	Bir nota
				Büyük vilayet	
Bükülü, dürülü olan			Birdenbire		Cet, dede

Değişen ve gelişen dünya, yetişemeyeceğimiz kadar büyük bir hızla akarken hepimizin bakış açısı da biraz farklılaştı. Makineler, telefonlar, tabletler, bilgisayarlar, bir tuşla hallolan işler bir taraftan hayatımıza büyük kolaylık sağladı. Tüm bu teknolojik gelişmeler zararını da yanında getirdi. Özellikle çocuklar ve gençler için büyük zaman kaybına sebep olan dijitalleşme bir nevi bağımlılığa dönüştü. Bu bağımlılık, çocukların hayal dünyasını daraltırken gelecek planlarını da teknolojik gelişme odaklı yapmalarına neden oldu.

Fenomen Olmak İsteyen Çocuk, tüm bu bahsedilen odakların etkisinde kalmış Ahmet'i anlatıyor. Kendi hâlinde olmak, okula gidip gelmek ve dersleriyle ilgilenmek Ahmet'e bir türlü yetmiyor. Çünkü büyük bir hayali var: İnternet fenomeni olmak. Tanınmak, parmakla gösterilmek, herkesin bildiği bir kişi hâline gelmek. Bu hevesle yola çıkan Ahmet için işler pek de istediği gibi gitmiyor ne yazık ki. Bilinmek çabasına düşen Ahmet çok önemli bir şeyi unutuyor; şöhret insana iki türlü de gelebilir. İlki tam da hayal ettiği gibi, iyi şöhrettir. İkincisi ise birtakım talihsizlikler neticesinde meşhur olmasıdır ki bu aynı zamanda rezil olması anlamını da taşır.

Kitap, fenomen olmak hevesindeki Ahmet'in başına gelen talihsizlikleri, bunların neticesinde hayal ettiği takipçi sayısına ulaşmasını ancak çok takipçili olmanın pek de heves ettiği gibi bir durum olmadığını birbirinden komik maceralar sayesinde anlamasını konu ediyor. Kimi zaman ağaçların kurduğu mahkemede yargılanan kimi zaman kendini süper kahraman sanan Ahmet, gerçek ile hayalin arasında kalırken maceradan maceraya koşuyor. Bir de hayal dünyasındaki kafa karışıklığı sırasında yanlışlıkla canlı yayın açıyor. Zaten ne oluyorsa o canlı yayından sonra oluyor. Ahmet tam da hayallerindeki gibi okulda alkışlanıyor, iltifat görüyor, tanınıyor ve meşhur oluyor ama bu durum pek de hoşuna gitmiyor.

Kitapta, çok tanınmak iyi bir şey mi, fenomen olmak hayal ettiğimiz kadar güzel mi, teknolojiyi sınırsızca kullanmak gerçekten gerekli mi gibi günümüzde meşgul olduğumuz pek çok sorunun cevabı aranıyor. Muhatap kitlesini sıkmadan, parmak sallamadan, dikte etmeden, objektif bir şekilde teknolojiyi ve onun yeni bir getirisi olan fenomenliği ele alan kitap, sürükleyici olay akışıyla çabucak okunmayı, okunurken de eğlendirmeyi garanti ediyor. Dijitalleşmenin hayatımızın her alanını kuşattığı bu çağda çocuklar, ilk gençlik çağındakiler ve çocuklarını bu noktada bilinçlendirmeyi hedefleyen ebeveynler için *Fenomen Olmak İsteyen Çocuk* isimli eser, Sümeyye Çiftçi'nin ustalıklı ve eğlenceli kurgusuyla okuyucusuna kavuşmayı bekliyor.

FENOMEN OLMAK İSTEYEN ÇOCUK

Rümeysa OĞUZ

DİYANET TV

Pazar

21.00

yeni

DUR YOLCU
BİLMEYEN GELİP BASTIĞIN
BU TOPRAK
BİR DEVRİN BATTIĞI YERDİR

SELMAN TUNA İLE

GÜZERGAH

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

DigItürk - 68. kanal

diyanet - 104. kanal

oblo - 555. kanal

TV - 208. kanal

beIN - 49. kanal

Vodafone TV - 209. kanal

X f Instagram YouTube diyanetv

yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203